

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

”Laitoksest laitokseen vai suoraan himaan” Vapautuvien vankien hallittu asuttamisprosessi

Lampainen, Marta

2017 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

”Laitoksest laitokseen vai suoraan himaan” Vapautuvien
vankien hallittu asuttamisprosessi

Lampainen Marta
Sosionomikoulutus
Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2017

Lampainen Marta

”Laitoksest laitokseen vai suoraan himaan” Vapautuvien vankien hallittu asuttamisprosessi

Vuosi 2017 Sivumäärä 105

Asunnottomuus on ajankohtainen ilmiö, johon pyritään jatkuvasti vaikuttamaan eri toimenpitein. Vankilassa olleilla on muuta väestöä korkeampi riski joutua asunnottomaksi ja asunnottomat vangit ovat usein syvästi rikos- ja päihdekierteessä eläviä rikoksenuusijoita. Vankien päihderiippuvuus on yleistä ja se vaikuttaa syrjäytymiseen, asunnottomuuteen sekä asumisen onnistumiseen. Asunnottomat vangit nähdäänkin asunnottomista kaikkein syrjäytyneimpänä, mikä luo myös haasteita asuttamiseen ja asumiseen. Asunnon saanti ei aina yksin ratkaise kaikkia haasteita, vaan tuen tarve tulee kartoittaa kokonaisvaltaisesti. Koska vankien asunnottomuus vaatii erityisiä toimia, opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä tietoa tämän kohderyhmän asuttamisen malleista, asumismuodoista sekä asumisen tukitoimista ja muista palveluista.

Eri paikkakunnilla käytettäviä asunnottomien vankien asuttamiseen ja asumiseen liittyviä asioita selvitettiin Vapautuvien asumisen tuen verkostolle eli VAT-verkostolle toteutettavalla sähköisellä kyselylomakkeella. Kysely piti sisällään niin määrällisen kuin laadullisenkin tutkimuksen. Tuloksista selvisi, että vangit vapautuvat useimmiten tuettuun asumiseen tai kotiin vietävän tuen piiriin. Tärkeänä koettiin yksilöllinen ja kokonaisvaltainen tuki, joka kattaa asumisen lisäksi myös muita elämän osa-alueita. Tulokset antavat kokonaisvaltaista kuvaa asunnottomien vankien asuttamisesta ja asumisesta sekä työkaluja eri toimijoiden oman toiminnan tarkastelemaan.

Asiasanat: Asuminen, asunnottomuus, tuettu asuminen, vangit, vapautuneet vangit, rikollisuus

Lampainen Marta

“From Facility to Another or Directly to Home” Released Prisoners’ Housing Settlement Process

Year	2017	Pages	105
------	------	-------	-----

This Bachelor's thesis examines homeless prisoners and their housing issues. Homelessness is a current phenomenon that is constantly being influenced by various measures. Those who have been in prison have a higher risk of becoming homeless than the rest of the population. Former prisoners are also often deeply in criminal and substance abuse world and they do new crimes. Substance abuse of prisoners is common and affects exclusion, homelessness and the success of housing. Homeless prisoners are the most marginalized group of all homeless people which also creates challenges for settlement and housing. Getting an apartment does not always solve all challenges alone, but the need for support should be comprehensively surveyed. Since the homeless prisoners requires special action, the aim of this Bachelor's thesis was to gather information on the patterns of settlement for housing, housing, housing support activities and other services for housing this target group.

Issues related to the settlement and housing of homeless prisoners used in different communities were solved from network that works with released prisoners and with their housing. They were given an electronic questionnaire. Qualitative and quantitative methods were applied in this inquiry. The results indicate that prisoners are usually released for subsidized housing or home support. It was important to have a unique and comprehensive support that covers not only housing but also other aspects of life. The results give a comprehensive picture of settlement for housing and housing homeless prisoners and tools for reviewing the various activities of different actors.

Keywords: Housing, Homelessness, Supported accommodation, Prisoners, Released prisoners, Crime

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Opinnäytetyön toimintaympäristön esittely.....	8
3	Yhteiskunnalliset lähtökohdat	9
3.1	Asumisen järjestämistä koskeva lainsäädäntö	9
3.2	Rikosseuraamuksiin liittyvä lainsäädäntö	10
4	Teoreettinen viitekehys.....	13
4.1	Yhteys aikaisempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen	15
4.2	Asuntopolitiikka	18
4.3	Asunnottomuuden vähentämishjelmia	19
4.4	Asunnottomuus ja asunnottomuuden syyt Suomessa	21
4.4.1	Asunnottomuus tilastojen valossa	24
4.5	Vapautuvat vangit asunnottomuuden erityisryhmänä	25
4.5.1	Vankien asunnottomuuden historia	30
4.5.2	Asunnottomien vankien asuttaminen ja asuminen	31
4.5.3	Asumisen ja asunnottomuuden yhteys rikollisuuteen.....	36
5	Tutkimusasetelma	38
5.1	Tutkimustavoitteet	39
5.2	Tutkimuskysymykset.....	39
5.3	Opinnäytetyön toteutus.....	40
5.4	Tutkimusmenetelmän valinta	44
5.5	Kohderyhmä.....	45
5.6	Aineiston keruu	46
5.7	Aineiston analyysi	48
5.8	Eettisyys ja luotettavuus.....	51
6	Tulokset.....	53
6.1	Vastaajat ja heidän kuntansa	53
6.2	Asuttamisen mallit asunnottomille vangeille.....	54
6.3	Asumismuodot asunnottomille vangeille	61
6.4	Vankilasta vapautumisen jälkeisen asumisen tukitoimet ja muut palvelut	67
6.5	Yhteenveto	74
7	Johtopäätökset	76
7.1	Yksilöllisyys ja kokonaisvaltaisuus asuttamisen malleissa	76
7.2	Vapautumisvaiheen yhteistyön kehittämishaasteet.....	77
7.3	Laaja-alaisen tuen antaminen tuetussa asumisessa.....	79
7.4	Erietyiset asumispalvelut vapautuville vangeille	80
7.5	Palveluohjauksen merkitys asunnottomien vankien palveluissa	81
8	Pohdinta	82

8.1	Oman ammatillisen kasvun ja toiminnan pohdinta.....	82
8.2	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	83
8.3	Opinnäytetyön hyödyllisyys.....	85
8.4	Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset.....	85
	Lähteet	87
	Kuviot..	93
	Liitteet.....	94

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä tarkastelun kohteena ovat ne asunnottomat vangit, jotka suorittavat ehdotonta vankeusrangaistusta vankilassa ja ovat jo ennen vankeutta tai vankeuden aikana menettäneet asuntonsa. Tarkastelun kohteena ovat lisäksi ne asunnottomana vapautuvat vangit, jotka ovat vapautumassa ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ehdonalaiseen vapauteen joko valvonnalla tai ilman eikä heillä ole odotettavissa omaa asuntoa vapaudessa.

Asunnottomuutta on tutkittu laaja-alaisesti ja asunnottomat vangit on tunnistettu omaksi erityiseksi ryhmäksi. Vankilassa olleilla on muuta väestöä korkeampi riski joutua asunnottomaksi ja asunnottomat vangit ovat usein syvästi rikos- ja päihdekierteessä eläviä rikoksenuusijoita. Vankien päihderiippuvuus on yleistä ja se vaikuttaa syrjäytymiseen, asunnottomuuteen sekä asumisen onnistumiseen. Asunnottomat vangit nähdään asunnottomista kaikkein syrjäytyneimpinä, joten haasteita on asumisen onnistumisen ja jatkumisen kanssa. Asunnon saanti ratkaisee usein vain asunnottomuuden, mutta haasteita on myös muilla elämän osa-alueilla. Vaikka asunnon saanti ei aina yksinään riitä, on silti tärkeää muistaa, että asunnottomuudella on voimakas rikollisuutta ja päihderiippuvuutta ylläpitävä vaikutus. Vankilasta asuntoloihin tai laitoksiin menemiselle on suuri kynnys ja asunnottomana vanhojen kavereiden luota sitoutuminen rikoksettomaan ja päihdeettömään elämään on haasteellista.

Vankien asunnottomuutta on perusteltua tutkia, koska asunnottomuus on ajankohtainen ilmiö, johon pyritään jatkuvasti vaikuttamaan erilaisilla toimenpideohjelmilla sekä ammatillisten verkostojen yhteistyöllä. Opinnäytetyö on laadultaan kartoittava, eli tarkoituksena on kerätä tietoa eri paikkakuntien käytännöistä ja malleista vankilasta asunnottomana vapautuvien vankien asuttamiseen ja asumisen tukemiseen liittyen. Tavoitteena on kerätä tiedot eri paikkakuntien hallituista asuttamisprosesseista asunnottomien vankien kohdalla samaan julkaisuun, jolloin hyväksi todetut käytännöt ovat helposti löydettävissä ja lukijan on helppo tarkastella, onko oman työn tai paikkakunnan malleissa kehitettävää.

Opinnäytetyön taustalla on opinnäytetyön tekijän sekä työelämän aito kiinnostus asunnottomien vankien sekä heidän vankilasta vapautumisen jälkeisen asumisen tutkiminen. Työelämän yhteistyökumppaneina toimivat Varsinais-Suomen Sininauha ry sekä Vapautuvien asumisen tuen verkosto eli VAT-verkosto.

2 Opinnäytetyön toimintaympäristön esittely

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön tilaajan sekä työelämän yhteistyökumppanin toimintaa. Opinnäytetyön tilaajana toimii Varsinais-Suomen Sininauha ry, joka tekee monipuolista ja matalan kynnyksen järjestölähtöistä työtä muun muassa vapautuvien vankien kanssa (Varsinais-Suomen Sininauha ry: Tavoitteet 2015). Opinnäytetyön on tarkoitus palvella yhdistyksen eri projekteja ja hankkeita sekä erityisesti Vastuullisesti Vapauteen - projektia, jonka työn yhtenä osa-alueena on alle 30-vuotiaiden Turkuun vapautuvien miesvankien asumiseen liittyvät asiat. Projektin muut osa-alueet liittyvät kokonaisvaltaisiin ja yhteiskuntaan sopeuttaviin palveluihin niin kotona kuin vapaa-ajallakin. (Varsinais-Suomen Sininauha ry 2016.)

Opinnäytetyön työelämän yhteistyökumppanina toimii Vapautuvien asumisen tuen verkosto eli VAT-verkosto. VAT-verkoston tarkoituksena on rikosseuraamusasiakkaiden asumispalveluiden ja muiden tukipalveluiden kehittäminen sekä eri sidosryhmien ja toimijoiden välisen tiedonkulun parantaminen. Verkoston työn tavoitteena on rikosseuraamusasiakkaiden asunnottomuuteen ja uusintarikollisuuteen vaikuttaminen sekä eri toimijoiden, kuten järjestöjen, Rikosseuraamuslaitoksen ja kuntien, välisen yhteistyön kehittäminen asunnottomuuden ja asumisen tukipalvelujen näkökulmasta. Verkostoon kuuluu kolmetoista varsinaista jäsenyhteisöä eri puolilta Suomea ja verkostotapaamisiin osallistuvat varsinaisten jäsenten lisäksi myös muita toimijoita. Varsinaisia jäseniä ovat Joensuun Seudun Nuorisoasuntoyhdistys, Jyväskylän Katulähetys, Kuopion Työterapinen yhdistys, Silta-Valmennusyhdistys, Sininauhasäätiö, ViaDia Pohjois-Savo ry, Rauman Seudun Katulähetys, Rauman Seudun Mielenterveysseura ry, Espoon Diakoniasäätiö, Turun seudun nuorisoasunnot ry, Helsingin Diakonissalaitos sekä Kriminaalihuollon tukisäätiö. Verkostoa koordinoivat Kriminaalihuollon tukisäätiö sekä Yhdessä tukien - osaamista jakaen hanke. (Vapautuvien asumisen tuen verkosto; VAT-verkoston jäsenet ja tapaamiset; Yhdessä tukien - osaamista jakaen 2016-2017.)

VAT-verkosto tekee siis valtakunnallista ja monipuolista työtä eri toimijoiden kesken ja kohde-ryhmänä ovat vapautuvat vangit. VAT-verkoston tapaamisissa jaetaan kokemuksia hyväksi todetuista paikallisista toimintamalleista ja ratkaisuista rikosseuraamustaustaisten asiakkaiden asuttamiseen liittyen. VAT-verkosto kokoaa yhteen eri sektoreiden toimijoita ja tätä kautta eri toimijoilla on mahdollisuus rakentaa ja syventää yhteistyötä ja keskustelua ajankohtaisista asioista kohde-ryhmän aseman parantamiseksi. (Vapautuvien asumisen tuen verkosto.) Opinnäytetyön on tarkoitus palvella VAT-verkostoa tarjoamalla tietoa eri paikkakuntien asuttamisen malleista ja palveluista sekä antamalla työkaluja toiminnan raportoimiseen.

3 Yhteiskunnalliset lähtökohdat

Tässä luvussa esitellään aiheeseen liittyvä lainsäädäntö sekä strategiset linjaukset. Asunottomista vangeista puhuttaessa on tarpeen tarkastella asumisen järjestämistä koskevaa lainsäädäntöä sekä rikosseuraamuksiin liittyvää lainsäädäntöä. Asumisen järjestämistä koskevaa lainsäädäntöä on kirjattu niin perustuslakiin, asunto-olojen kehittämistä koskevaan lakiin sekä sosiaalihuoltolakiin. Rikosseuraamuksiin liittyvää lainsäädäntöä tarkastellaan rikoslaista sekä vankeuslaista käsin.

3.1 Asumisen järjestämistä koskeva lainsäädäntö

Asuntoon ja asumiseen liittyviä asioita on kirjattu niin Suomen perustuslain (1999/731) toisen luvun 19 § neljänteen momenttiin kuin asunto-olojen kehittämistäkin koskevaan lakiin (1985/919). Myös Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 1 § käsittelee hyvinvointia, sosiaalista turvallisuutta, eriarvoisuutta ja osallisuutta sekä sitä, että jokaiselle turvataan yhdenvertaiset, tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat toimenpiteet. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia on seurattava ja edistettävä ja epäkohtia on ehkäistävä ja poistettava (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 8 §, 1 momentti). Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) käsittelee monipuolisesti erilaisten sosiaalipalvelujen järjestämistä ja lain 21 § ensimmäisessä ja toisessa momentissa kerrotaan asumiseen liittyvien palveluiden järjestämisestä.

Suomen perustuslain (1999/731) 19 § ja neljännen momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Asunto-olojen kehittämistä (1985/919, 1 §) koskevan lain perustavoitteena on asunto-olojen kehittämisen kautta turvata jokaiselle Suomessa vakinaisesti asuvalle mahdollisuuden kohtuulliseen asumiseen. Laki painottaa kiinnittämään huomiota puutteellisesti asuvan, pienituloisen ja vähävaraisen väestön sekä nuorten ja lapsiperheiden asunnon saantiin. Asumistason parantaminen ja asumismenojen kohtuullisuuden turvaaminen ovat myös olennaisia. Perustavoitteisiin kuuluu lisäksi alueiden ja väestöryhmien välisten asumistasoerojen vähentäminen. Asunto-olojen kehittämistä koskevan lain (1985/919) 5 § toisessa momentissa kerrotaan, että kunnan on huolehdittava asunto-olojen kehittämisen toimenpiteiden suuntaamisesta erityisesti asunottomien ja puutteellisesti asuvien asumisolojen parantamiseksi. Kunnan tulee kehittää asunto-oloja alueellaan siten, että asunottomille kuntalaisille voidaan järjestää kohtuulliset asumisolot, mikäli asunnoton kunnan jäsen tarvitsee tukea asunnon hankkimisessa.

Sosiaalipalveluja on järjestettävä, jotta ihminen selviytyy jokapäiväisestä elämästä ja saa tarvittavaa tukea asumiseensa sekä taloudelliseen tilanteeseensa. Sosiaalista syrjäytymistä on torjuttava ja osallisuutta edistettävä sosiaalipalveluilla. Sosiaalipalveluja on myös järjestettävä päihteiden ongelmakäytöstä, mielenterveyden ongelmasta sekä muusta sairaudesta, vammasta

tai ikääntymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 11 §.) Sosiaalipalvelut pitävät sisällään sosiaalityön, sosiaaliohjauksen, sosiaalisen kuntoutuksen, perhetyön, kotipalvelun, kotihoidon, asumispalvelun, laitospalvelun, liikkumista tukevat palvelut, päihdetyön, mielenterveystyön, kasvatus- ja perheneuvonnan, lapsen ja vanhemman välisten tapaa- misten valvonnan sekä muita tarpeisiin vastaavaa ihmisen hyvinvoinnille välttämättömiä sosiaalipalveluja (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 14 §). Sosiaalityö lienee tunnetuin esimerkki sosiaalipalveluista ja sillä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan tarpeita vastaavia sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuuksia, sovitetaan niitä yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on lieventää elämäntilanteiden vaikeuksia, vahvistaa ihmisten omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 15 §.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 21 §, 1-2 momentit) mukaan asumispalveluja järjestetään ihmisille, jotka tarvitsevat apua tai tukea asumisessa tai sen järjestämisessä. Kotiin vietävät palvelut ovat ensisijaisia palveluja. Tilapäistä asumista voidaan järjestää henkilöille, jotka tarvitsevat lyhytaikaista ja akuuttia apua. Tuettua asumista järjestetään niille ihmisille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai siihen siirtymisessä. Tuettu asuminen tarkoittaa asumisen tukemista sosiaaliohjauksella ja muilla sosiaalipalveluilla.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014, 30 §, 1 momentti) pyrkii keskeisenä periaatteenaan takaamaan asiakkaille oikeuden saada laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Sosiaalipalvelujen asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata.

3.2 Rikosseuraamuksiin liittyvä lainsäädäntö

Vankien asunnottomuutta ja vapautuvien vankien tukitoimien ja -palvelujen laaja-alaisemman ymmärryksen vuoksi on tärkeää tarkastella ehdottomaan vankeusrangaistukseen, vapauttamissuunnitelmaan, ehdonlaiseen vapautumiseen ja valvontaan sekä moniammatillisuuteen sekä viranomaisyhteistyöhön liittyviä lainsäädäntöjä. Aiheesta löytyy lainsäädännön lisäksi runsaasti tietoa esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistuksista sekä alan kirjallisuudesta. Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistukset sekä suurin osa alan kirjallisuudesta pohjautuvat lainsäädäntöön.

Ehdoton vankeusrangaistus on yksi Suomessa käytettävistä seuraamuksista, johon voidaan tuomita, mikäli muihin seuraamuksiin nähdään olevan esteitä tai tuomittavana on yli kahden vuoden pituinen rangaistus. Ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi kutsutaan siis konkreettista vankilarangaistusta. (Melander 2015, 168-173.) Rikoslain (1889/39) toisen luvun C-kohdan 1 § taas kerrotaan, että vankeusrangaistus on vapauden menettämistä tai sen rajoittamista. Vankeus

kohdistuu vapauteen ja sen menettämiseen, mutta sen tarkoituksena ei ole rajoittaa perusteettomasti ja mielivaltaisesti muita perusoikeuksia. Ehdottomassa vankeusrangaistuksessa vapaus menetetään sulkemalla tuomittu rangaistuslaitokseen eli vankilaan. (Melander 2015, 168-173.) Vankeuden täytäntöönpanosta määrätään Vankeuslaissa (2005/767).

Rikostaustaisten ihmisten kanssa tehtävän työn lopullisena tavoitteena voidaan nähdä olevan se, ettei rikostaustainen ihminen palaisi enää takaisin rikoksen tielle ja vankilaan. Vankeinhoiton ja vankien kanssa tehtävän sosiaalityön pyrkimyksenä on luoda vankilassa ollessa vangille kattavat tukiverkostot ja puitteet rikoksettomalle elämälle vapaudessa. Vangin yksilölliset halut ja tavoitteet käydään läpi vankeuden aikana ja kirjataan ylös rangaistusajan suunnitelmaan sekä vapauttamissuunnitelmaan. Vankien motivaatiota pyritään lisäämään tavoitteellisen työskentelyn kautta. Katse sekä toiminta pyritään suuntaamaan onnistuneeseen vapautumiseen. Vankilassa tehtävän sosiaalityön keskiössä onkin vapauttamissuunnitelman tekeminen yhteistyössä vangin kanssa sekä asumis- ja velka-asioiden järjestely, työhön, opiskeluun tai päihdekuntoutukseen ohjaaminen sekä verkostotyön tekeminen. Vankilan ja vapauden välisten verkostojen kartoittaminen ja niiden kanssa yhteistyön tekeminen ovat tärkeässä osassa hallitun ja onnistuneen vapautumisen näkökulmasta. (Haapanen 2015, 10-11.)

Rangaistusajan suunnitelma pyritään tekemään jokaiselle vangille ja se perustuu vangin tilanteen kokonaisvaltaiseen arvioimiseen. Siinä määritellään kirjallisesti ne tavoitteet, joihin vangin osalta rangaistusaikana pyritään. Tavoitteiden kannalta keskiössä ovat yksilölliset, sosiaaliset, kriminogeeniset ja muut toimintakykyyn ja uusintarikollisuuteen vaikuttavat tekijät. Kriminogeeniset tekijät pitävät sisällään staattiset ja dynaamiset riskitekijät. Ne kuvaavat keskeisiä rikollisen käyttäytymisen riskitekijöitä. Staattiset riskitekijät ovat muuttumattomia ja dynaamisiin riskitekijöihin voidaan taas eri keinoin pyrkiä vaikuttamaan ja näin uusintarikollisuuden todennäköisyyttä alentaa. (Arola-Järvi 2012, 28-30, 48-49, 70; Bonta & Wormith 2007, 136-140.) Rangaistusajan suunnitelman teosta mainitaan Vankeuslain (2005/767) neljännen luvun 6 §.

Vapauttamissuunnitelma on yksi keskeinen osa rangaistusajan suunnitelmaa, koska vapauttamisvaiheessa vapautuvalta vangilta ilmenee usein erilaisia tuen tarpeita, joita olisi oleellista kartoittaa. Tuen tarpeet liittyvät yleensä työttömyyteen, toimeettomuuteen, asumiseen, rahaan, sosiaalisiin verkostoihin tai terveydellisiin ja psyykkisiin vaikeuksiin. Vapautumisen valmisteluun kuuluvat vapautuvan vangin kotikunnan tai kaupungin tarjoamien tukipalvelujen kartoittaminen sekä yhteistyön tekeminen eri toimijoiden kanssa. Tarpeen mukaan yhteistyötä tehdään yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa sekä vangin suostumuksella myös hänen kuntansa tai kaupunkinsa viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa. (Arola-Järvi 2012, 28-30, 48-49, 70.) Vapauttamissuunnitelman teosta ja vapautumisen valmistelusta mainitaan Vankeuslain (2005/767) neljännen luvun 6 §, jossa käsitellään rangaistusajan suunnitelman tekoa.

Ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaa, että vankilarangaistusta suorittava vanki päästetään vapauteen ennen rangaistuksen päättymispäivää. Tällöin rangaistuksen loppuosa suoritetaan siis vankilan ulkopuolella ehdonalaisessa vapaudessa. Ehdonalainen vapauttaminen edesauttaa vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Ehdonalaiseen vapauteen pääsee, kun on suorittanut tietyn osan ehdottomasta vankeusrangaistuksesta. Pääsääntöisesti ehdonalaiseen vapautetaan, kun vankeusrangaistusta on suoritettu kaksi kolmasosaa. Alle 21-vuotiaana rikoksen tehneet vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen, kun vankeusrangaistuksesta on suoritettu puolet. Vankeinhoidollisiksi ensikertalaisiksi kutsutaan niitä, jotka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana eivät ole olleet tuomittuina vankeusrangaistukseen. Ensikertalainen vapautuu ehdonalaiseen vapauteen, kun vankeusrangaistusta on suoritettu puolet ja alle 21-vuotiaana rikoksen tehneet ensikertalaiset vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen, kun vankeusrangaistusta on suoritettu yksi kolmasosaa. (Melander 2015, 168-173.) Ehdonalaista vapauttamista koskevat määräykset löytyvät Rikoslain (1889/39) toisen luvun C-kohdan 5 §.

Ehdonalaisessa vapaudessa loppuosaa tuomiosta ei siis suoriteta vankilassa vaan se suoritetaan vapaudessa. Tätä vapaudessa suoritettavaksi jäävää tuomion osaa kutsutaan jäännösrangaistukseksi. Ehdonalaiseen vapauteen päästetty on jäännösrangaistuksen mittaisella koeajalla vapaudessa ja tänä aikana ei saa tehdä uusia rikoksia. Koeaikana tehdyt rikokset saattavat vaikuttaa siihen, että ihminen passitetaan tietyin edellytyksin ja vaatimuksin takaisin vankilaan suorittamaan jäännösrangaistustaan. (Melander 2015, 173.)

Rangaistuksen loppuosan suorittamiseen ehdonalaisessa vapaudessa voidaan liittää myös valvontaa. Ehdonalaiseen vapautuva vanki voidaan määrätä valvontaa, mikäli vankeudesta suorittamatta jäävä osuus on yli vuoden pituinen, rikos on tehty alle 21-vuotiaana, vapautuva vanki pyytää itse valvontaa tai jos vapautuminen tapahtuu valvotun koevapauden kautta ja vapautuva vanki on sitoutunut seksuaalirikosten uusimisen ehkäisemiseen tarkoitettuun lääkehoitoon. Rikosseuraamuslaitos järjestää ja toteuttaa valvonnan ja valvoja on virkamies yhdyskuntaseuramustoimistosta. Valvonnan tarkoituksena on vaikuttaa ennaltaehkäisevästi uusintarikollisuuden lisäämällä rikoksettoman elämäntavan valmiuksia. Rikoksettomuuden valmiuksien lisäämisessä tukena toimii yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, joka pyrkii kokonaisvaltaisesti tukemaan sosiaalisessa selviytymisessä. Valvonta kestää ehdonalaisen vapauden koeajan. (Ehdonalaisen vapauden valvonta 2016.)

Rikosseuraamuslaitos on julkaissut vuoden 2017 alussa ”Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt” eli Nelson Mandela -säännöt, joissa määritellään yleisesti vankeinhoidon ja erityisryhmiin sovellettavia sääntöjä. Säännöissä muistutetaan muun muassa vankeusrangaistusta suorittavien ihmisten ihmisoikeuksista ja perusvapauksista sekä siitä, että rikosoikeudellisen järjestelmän tulee keskittyä vapauden menettäneiden ihmisten sosiaaliseen

kuntoutukseen sekä yhteiskuntaan sijoittumisen tukemiseen. Vankeusrangaistuksella tulee pyrkiä suojelemaan yhteiskuntaa rikoksilta ja vaikuttamaan uusintarikollisuuteen, joten vankeuden aikana tulee työskennellä vankien yhteiskuntaan sijoittumisen puolesta. Yhteiskuntaan palaamisen tulee tapahtua asteittain ja vangin tulee saada vapautteen valmentavaa tukea. Vangeille tulee turvata oikeudet vapaudessa tarvittaviin etuihin, sosiaaliturvaan sekä muihin sosiaalisiin etuihin. Vankeuden aikana tulee kiinnittää huomiota vapautumisen jälkeiseen elämään ja vangin sosiaalisten suhteiden ylläpitoa tulisi kannustaa. Vapautuvalle vangille tulee mahdollisuuksien mukaan varmistaa mahdollisuus asianmukaisiin asiakirjoihin ja henkilöllisyystodistuksiin, sopivaan asuntoon ja työpaikkaan, vapautumishetken säähän sopivaan vaatetukseen sekä riittäviin varoihin, jotta vapautuva vanki pääsee määränpäähensä vankilasta. Näiden asioiden toteutumisen eteen tulee tehdä tarvittaessa yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. (Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt 2017, 13-14, 20-23, 58, 64-65.)

4 Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa esitellään alalukuina yhteyttä aikaisempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen sekä työn teoriataustaa. Asunnottomista vangeista puhuttaessa on tärkeää tarkastella asuntopoliittikkaa, asunnottomuuden vähentämishjelmia sekä asunnottomuutta yleisesti. Lisäksi on tarpeen syventyä tarkastelemaan asunnottomia vankeja asunnottomuuden erityisryhmänä, vankien asunnottomuuden historiaa, asunnottomien vankien asuttamista ja asumista sekä asumisen ja asunnottomuuden yhteyttä rikollisuuteen.

Opinnäytetyön kannalta keskeisiä teoreettisia käsitteitä ovat asuminen, asunnottomuus, hallittu asuttamisprosessi, tuettu asuminen, vankilasta vapautuminen ja vapautuva vanki sekä rikollisuus. Opinnäytetyössä asuminen ymmärretään eri muodoissa. Asuminen voi tapahtua omistusasunnossa, vuokra-asunnossa tai erilaisissa asuntoloissa tai muissa väliaikaisissa asumisratkaisuisissa (Asuminen 2016). Asunnottomuudella tarkoitetaan taas tilannetta, jossa ihmisellä ei ole vakituista asuntoa eikä hän ole virallisesti vuokralaisena missään. Kunnat ja kaupungit tarjoavat asunnottomille, eli ilman asuntoa oleville, erilaisia palveluja. Tärkeää on ottaa yhteyttä heti asunnottomaksi jäädessä kotikunnan tai -kaupungin sosiaalitoimeen, josta voidaan tarvittaessa auttaa asunnon tai väliaikaisen majoituksen etsimisessä. Väliaikaisena majoituksena voi toimia erilaiset asuntolat, yömajat tai muut asunnottomille tarkoitetut asuinmuodot. (Asunnottomuus 2016.)

Hallittu asuttamisprosessi on tarkoitus liittää opinnäytetyössä tarkoittamaan laaja-alaisesti myös asunnottomana vapautuvien vankien asuttamista. Hallitun asuttamisprosessin on tarkoitus kattaa asunnottomana vapautuvien vankien tuen tarpeen tarkastelun kokonaisvaltaisesti niin asumisen kuin muidenkin elämänalueiden osalta. Helsingin kaupungin asunnottomuustyöryhmä

(2013, 17) on myös loppuraportissaan käyttänyt asuttamisprosessia käsitteenä kuvaamaan yksilöllistä ja asiakaskohtaista asumisen toteuttamista ja seuranta.

Tuettua asumista järjestävät monet kolmannen sektorin toimijat, kuten esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitos ja KRITS eli Kriminaalihuollon tukisäätiö. Turussa tuettua asumista vapautuville vangeille tarjoaa esimerkiksi Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti Vapauteen - projekti sekä Turun kaupungin asumis- ja päihdepalvelujen tuettu asuminen (Varsinais-Suomen Sininauha ry 2016; Päihdekuntoutujien tuettu asuminen). Tuetussa asumisessa asuminen on pääpiirteittäin itsenäistä, mutta asukas saattaa tarvita tukea ja ohjausta elämäntilanteen hallinnassa ja arjen taidoissa (Helsingin Diakonissalaitos). Vankilasta asunnottomana vapautuneet tarvitsevat usein asumiseen ja yhteiskuntaan integroitumiseen kokonaisvaltaista ja monipuolista tukea. Vankilasta vapautuvat asunnottomat kuuluvat usein huono-osaisimpiin asunnottomiin, koska heidän asunnottomuuden pitkittymiseen liittyvät vahvasti erilaiset sosiaaliset ja terveydelliset tekijät. Asunnottomuuden taustalla on usein vaikeita päihde- ja mielenterveysongelmia sekä erilaisia terveydellisiä sairauksia ja asunnon saanti vankilasta vapautumisen jälkeen on usein haasteellista. (Kriminaalihuollon tukisäätiö.)

Vankilasta vapautumisella sekä vapautuvalla vangilla tarkoitetaan tässä yhteydessä henkilöä, joka vapautuu ehdottomasta vankeusrangaistuksesta takaisin vapauteen ehdonalaan vapautteen valvonnalla tai ilman. Ehdoton vankeusrangaistus on yksi Suomessa käytettävistä seuraamuksista, johon voidaan tuomita, mikäli muihin seuraamuksiin nähdään olevan esteitä tai tuomittavana on yli kahden vuoden pituinen rangaistus. Ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi kutsutaan siis konkreettista vankilarangaistusta. Ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaa, että vankilarangaistusta suorittava vanki päästetään vapauteen ennen rangaistuksen päättymispäivää. Tällöin rangaistuksen loppuosa suoritetaan siis vankilan ulkopuolella ehdonalaisessa vapaudessa. Ehdonalaan vapautteen pääsee, kun on suorittanut tietyn osan ehdottomasta vankeusrangaistuksesta. Rangaistuksen loppuosan suorittamiseen ehdonalaisessa vapaudessa voidaan liittää myös valvontaa. (Ehdonalaan vapauden valvonta 2016; Melander 2015, 173.)

Rikollisuus on universaalinen ja monimuotoinen ilmiö, jota esiintyy joka paikassa ja kaikkina aikoina. Rikollisuuden yksiselitteisiä taustoja ja syitä on haasteellista löytää. Kaikki rikoksiin syyllistyneet eivät ole köyhiä, huonon itsetunnon omaavia tai vakavasti päihderiippuvaisia. Osalla rikoksiin syyllistyneistä rikollisuus selittyy edellä mainituilla tekijöillä, mutta ei kaikilla. Yhtenä kaikkia rikoksentekejiä yhdistävänä tekijänä voidaan nähdä olevan rikoslaki. Rikokseen syyllistynyt on tehnyt teon, joka määrittellään kyseisen maan lainsäädännössä kielletyksi eli rangaistavaksi. Rikollinen teko on tällöin kriminalisoitu eli se on lainsäädännössä määritelty lainvastaiseksi ja rangaistavaksi teoksi ja valtiolla on siihen rankaisuoikeus. (Laine 2014, 34-35; Laine 1988, 1.)

4.1 Yhteys aikaisempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen

Laine (1988, 1, 46a-59, 70-74) on tutkimuksessaan ”Rosvosta kunnon kansalaiseksi?” tarkastellut rikollisuutta sekä sen vähentämistä ja poistamista. Tutkimuksen näkökulma on ollut rikollihuollon mahdollisuuksissa toteuttaa resosialisatiota rikostausteisten kohdalla. Tutkimus perustuu ammatillisiin kokemuksiin ja siinä on luotu katsaus Suomen sen hetkiseen kriminaali-huoltojärjestelmään. Tutkimuksessa on myös tarkasteltu asunnottomuutta sekä sen hetkisiä asuntoloita ja niiden haasteita. Tutkimuksen yhteenvedossa ja johtopäätöksissä todetaan, että rikollihuoltotyö yksilöllistää liiaksi sosiaalisia ongelmia, on osa yhteiskunnan psykiatrisoin-tiprosessia, on leimaava kontrollikoneisto sekä on osa korrektonalistista ajattelua.

Kauppila (1999, 17-18, 96) on tutkimuksessaan ”Vankeudesta vapauteen” tarkastellut suomalaisten miesvankien turvattomuutta ja elämässä selviytymisen vaikeuksia. Tutkimuksessa tarkastellaan rikostaustaisten sosiaalisia tilanteita ja huono-osaisuutta ja sitä, onko niitä tarpeen tarkastella ylipäättänsä ollenkaan. Tutkimusongelmia on tarkasteltu sosiaalipoliittisen viitekeh-yksen kautta ja tutkimus on toteutettu empiirisen tutkimusotteen avulla. Tutkimuksen tulok-sissa kerrotaan, että vangit pitivät turvallisen elämän kannalta merkityksellisinä ihmissuhteita, taloudellista toimeentuloa, asuntoa, terveyttä, työtä vapautta, rakkautta sekä maailmanrau-haa, saasteetonta ja väkivallatonta lähiympäristöä, arvoja, oikeudenmukaista yhteiskuntaa sekä vapaa-ajan harrasteita. Merkityksellisimpinä turvallisuuden näkökulmasta pidettiin ihmissuhteita, taloudellista toimeentuloa asuntoa ja kotia.

Granfelt (2003, 7-8, 16) on tutkimuksessaan ”Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta” tarkastellut asunnottomia vankeja. Tutkimuksessa on haastateltu ja an-nettu ääni asunnottomille vangeille sekä kirjoitettu heidän tarinoitaan. Tutkimusmenetelmänä on käytetty narratiivista teemahaastattelua. Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että pu-huttaessa asunnottomista vangeista ja heidän asumisen ja yhteiskuntaan sijoittumisen edelly-tyksistä, ovat merkityksellisessä asemassa vankeusajan kuntoutus, asteittainen vapautuminen sekä asunnottoman vangin sisäisen kontrollin vahvistaminen ulkoisen kontrollin sijaan. Asun-nottomia ei tule myöskään yhtenäistää yhdeksi ja samanlaiseksi ryhmäksi, vaan jokaisella asun-nottomalla on yksilölliset tuen tarpeet ja haasteet.

Asunnottomien vankien asumisen vaihtoehtoiksi Granfeltin (2003, 65-72) tutkimuksen johto-päätöksissä ehdotetaan itsenäistä asumista, jossa todennäköisesti pärjäävät henkirikoksen teh-neet, vailla aiempaa rikostaustaa olevat sekä päihteitä käyttämättömät. Lisäksi itsenäiseen asumiseen todennäköisesti kiinnittyvät onnistuneesti vankilasta suoraan päihdekuntoutukseen menneet ja erilaisiin itsehoitoryhmiin sitoutuneet. Lisäksi vanhemmilla vankilasta vapautu-neilla saattaa olla paremmat mahdollisuudet itsenäisessä asumisessa pärjäämisessä. Kotiin vie-tävä tuki voi olla varsinkin vapautumisen jälkeen tarpeellista ja joidenkin kohdalla tuki voi olla pidempiaikaisempaakin. Itsenäisen asumisen kotiin vietävällä tuella pärjäävät todennäköisesti

ne ihmiset, jotka tulevat toimeen sosiaalitoimen palvelujen ja kohdennettujen tukitoimien avulla. Jos asunnoton vanki on vankilassa osallistunut päihdekuntoutukseen, voi hyvänä asumispolkuna pitää kuntouttavassa asuinyhteisössä asumista vapautumisen jälkeen. Laaja-alaista psykososiaalista tukea tarvitseville asunnottomille vangeille voi olla tarpeen kohdennettu asuinyhteisö, jossa keskityttäisiin jo vankilassa laaditun suunnitelman toteuttamiseen ja suunnattaisiin toiminta kohti itsenäistä asumista. Kohdennetut asumispalvelut ovat erikoistuneet yleensä rikolliseen elämäntapaan liittyviin haasteisiin. Akuutisti päihteitä käyttäville ja rikoksia tekeville asunnottomille vankilasta vapautuville voidaan tarjota ensisuoja, jossa olisi mahdollisuus yksityisyyteen sekä perustarpeiden täyttämiseen.

Granfelt on lisäksi tehnyt muitakin tutkimuksia, julkaisuja ja artikkeleita asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Ympäristöministeriön julkaisussa ”Asuntoja ja tukea asunnottomille - Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista” Granfelt (2005, 119) on kirjoittanut vapautuvien vankien tuetusta asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisussa ”Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla” Granfelt (2014, 256-257, 262-270) on artikkelissaan tarkastellut vankilasta vapautuvien parissa tehtävää Asunto ensin -periaatteen mukaista asumissosiaalista työtä sekä rikollisesta käyttäytymisestä luopumista. Artikkelin on ollut osa tutkimusta, jossa on haastateltu rikostaustaisten asumispalveluja tuottavan kolmannen sektorin työntekijöitä sekä asumispalvelun asukkaita. Tutkimuksessa on hyödynnetty laadullista tutkimusotetta avoimen teemahaastattelun ja ryhmäkeskustelun mukaisesti. Artikkelissa on käyty teemoittain läpi rikollisuudesta irrottautumisesta, vankilasta vapautumisen haasteista, asunnottomia vankeja ja heidän asuttamista, Asunto ensin -periaatetta sekä asumissosiaalista työtä.

Tutkimuksessa ”Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti?” Granfelt (2015, 4, 6-8) tarkastelee asumissosiaalisen työn käsitteellistämistä. Tutkimuksessa on tarkasteltu vapautuvien vankien asunnottomuutta, pitkäaikaisasunnottomuuden haasteita sekä tämän kohderyhmän asuttamisjärjestelmän mahdollisuuksia. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena, jossa Granfelt on haastatellut vapautuvien vankien kanssa työskenteleviä työntekijöitä vapaamuotoisesti sekä yksilö- ja ryhmähaastatteluilla. Aineistoa on täydennetty vapautuvien vankien haastatteluilla. Tutkimuksessa todetaan asumissosiaalisen työn näkökulmasta tärkeää olevan, että vapautuva vanki kiinnittyy yhteiskunnan toimintoihin ja palveluihin, huomioi vertaistuen ja lähisuhteiden merkityksen sekä tekee yhteistyötä asumissosiaalisen työn ammattilaisen kanssa. Lisäksi merkityksellistä on se, miten vanki suhtautuu itseensä ja omaan elämäntilanteeseensa. Tutkimus tuo lisää tietoa asteittaisen vapauttamisen merkityksestä.

Lehtonen ja Salonen (2008, 10-13, 127) ovat tutkimuksessaan ”Asunnottomuuden monet kasvot” tarkastelleet asunnottomuuden muuttunutta kuvaa sekä käytännön kokemuksia siitä, ettei asunnottomuuden taustalla ole enää vuokra-asuntojen riittämättömyys. Asunnon saannin lisäksi huomiota tulee kiinnittää myös asumisen taitoihin. Asunnon säilyttäminen voi olla haastavaa,

jos asunnottomat ihmiset taidot eivät riitä asumisesta suoriutumiseen. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat olleet vankilasta vapautuvat, mielenterveys- ja päihdekuntoutujat sekä alle 25-vuotiaat itsenäistyvät nuoret. Tutkimuksen taustalla on Asumisen taidot-hanke, joka on tuetun asumisen tutkimukseen ja sen kehittämistyöhön keskittyvä hanke. Hankkeen tavoitteena on luoda asumisen tukemisen palvelumalli syrjäytyneille ryhmille, keillä on ongelmia asumisen kanssa. Tutkimuksen empiirisenä materiaalina on käytetty asunnottomuutta koskevaa tilastotietoa, asiakastietoa, työntekijöiden kokemuksia sekä asiakkaiden haastatteluja. Tutkimuksen johtopäätöksissä on tarkasteltu SWOT-analyysin avulla Asumisen taidot-hankkeen kautta nousseita vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Lisäksi johtopäätöksissä todetaan, että asunnottomuuden poistamiselle eri toimenpitein on nyt hyvä aika.

Ryynänen (2010, 8, 26, 67-70) tarkastelee tutkimuksessaan ”Seinien takana paljon työtä - Selvitys vankilasta vapautuvien vaikeasti asutettavien tukimahdollisuuksista” erityisen tuen piiriin kuuluvia vankeja ja heidän tarvitsemia tuetun asumisen ratkaisuja. Tarve kerätä tietoa vaikeasti asutettavien ihmisten asumisratkaisusta on noussut työelämästä, joten tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan käytännön työn näkökulmasta. Aineisto kerättiin kirjallisuudesta, vierailujen muistiinpanoista, haastatteluista sekä Rikosseuraamusviraston vankitietojärjestelmästä. Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että tuettuja asumispalveluita tulisi lisätä eri kunnissa ja vankilasta vapautuvien asumisen koordinoitua kehittää paikallisella tasolla. Kuntien välistä yhteistyötä sekä vapautuvien vankien hoitopaikkoja ja kuntoutusjatkumoa tulisi luoda ja lisätä. Valvotun koevapauden nähdään toimivana ratkaisuna myös asumisen näkökulmasta ja koevapauden sekä ehdonalaisten valvontaan voitaisiin lisätä myös hoitoon tai terapiaan osallistumista. Asteittaista vapauttamista tulisi muutenkin kehittää ja kiinnittää huomiota vankilasta vapautuvan yksilöllisesti mitoitettuihin asumisen tukipalveluihin.

Toistaiseksi uusimman tutkimuksen rikostaustaisista asunnottomista ja heidän asumisestaan on tehnyt Mäki (2017, 13, 43, 146-147) julkaisussaan ”Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia - Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta”. Tutkimuksessa on haastateltu asumispalveluiden kautta asunnon saaneita rikostaustaisia henkilöitä. Tutkimuksessa tarkastellaan, millainen merkitys tavallisessa asuinympäristössä asuminen saa aikaan rikostaustaisen elämässä. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan tavallisessa asuinympäristössä asumisen yhteyttä rikollisuudesta irrottautumisessa. Identiteettikertomuksia tarkastellaan tutkimuksessa narratiivisen tutkimusotteen avulla. Tutkimuksen johtopäätöksissä kerrotaan, että asunto tavallisessa asuinympäristössä edistää ja mahdollistaa rikollisuudesta irrottautumista. Rikollisuudesta irrottautumisen prosessi lähtee liikkeelle ihmisen motivaatiosta sekä sitoutumisesta elämänmuutokseen. Asunnon hankkimisessa ja yhteiskuntaan sijoittumisessa tarvitaan tukea, koska rikosmyönteinen ajattelu on saattanut rutinoitua rikostaustaisen ihmisen ajatteluun.

4.2 Asuntopolitiikka

Ympäristöministeriö pyrkii huolehtimaan siitä, että asuinolot ovat ihmisten tarpeita vastaavia ja asuntomarkkinat ovat toimivia. Asuntopolitiikan tavoitteena on edistää jokaisen ihmisen mahdollisuuksia elämäntilanteeseensa sopivaan asumiseen ja kestäväan kehitykseen sekä edistää yhteiskunnan ja työmarkkinoiden toimivuutta ja asuntojen asukkaiden erilaisia vaikutusmahdollisuuksia. Asumiseen liittyvien asioiden järjesteleminen on keskitetty Ympäristöministeriön Lähiympäristö ja asuminen -yksikköön. Lisäksi asumiseen ja rakentamiseen liittyviä avustuksia, tukia ja takauksia hallinnoi ja myöntää Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA. (Asuminen 2016.)

Asunnottomana vapautuvat vangit ovat yhteiskuntapoliittinen ongelma. Vankien asunnottomuus keskittyy isoimpiin kaupunkeihin ja erityisesti pääkaupunkiseudulle, jossa on pula kohtuuhintaisista pienistä asunnoista. Vapautuvilla vangeilla on jo valmiiksi huono asema asuntomarkkinoilla ja aiemmat häädöt, vuokravelat sekä häiritsevä elämäntapa vaikeuttavat asunnon saantia entisestään. Asunnon saantiin vaikuttaa lisäksi kielteisesti yhteiskunnan ja ympäröivän yhteisön kielteiset asenteet erityisryhmiä, kuten rikostaustaisia ja asunnottomia, kohtaan. Rikostaustaiset huumeiden käyttäjät ovat syrjäytynein asumispalveluja tarvitseva ryhmä. Omien haasteiden lisäksi rikostaustaiset päihteiden käyttäjät kokevat yleensä heihin kohdistuvaa pelkoa ja torjuntaa yhteiskunnalta sekä ympäröivältä yhteisöltä. (Granfelt 2003, 28.)

Asuntopolitiikan näkökulmasta asunnottomuuteen ollaan pyritty vaikuttamaan Suomen hallitusohjelmissa aina 1980-luvulta lähtien. Lisäksi asuntopolitiikasta on keskusteltu myös Euroopan parlamentissa ja Euroopan unionin jäsenmaiden välillä. Vuonna 1996 Euroopan unionin jäsenmaiden välillä oli suuria eroja asuntopolitiikan suhteen. Tällöin yleisin asumismuoto oli omistusasunto, mutta omistusasuntojen kohdalla haasteiksi nousivat ikääntyneiden ja pienituloisten asuminen, maksamattomat asuntolainat ja asuntojen haltuunotot sekä erilleen muuttamisen, kuten avioeron, tuomat haasteet. Yksityinen asuntojen vuokraus on ollut yleisempää kaupungeissa, mutta se oli 1990-luvulla laskussa vuokrasäännöstelyjen, rakennusten purkuohjelmien sekä muiden asumismuotojen tukemisen vuoksi. Yksityisvuokrausten haasteiksi nousivat ikääntyneiden, pienituloisten, köyhien sekä nuorten huonotasoisissa vuokra-asunnoissa eläminen. Sosiaalisesta vuokra-asumisesta oli positiivisia kokemuksia ja sen kautta onnistuttiin lisäämään asukkaiden osallisuutta, luomaan asunnottomille asuntoja sekä lisäämään erityisryhmien asuttamisen varoja. Lisäksi sosiaalinen vuokra-asuminen pyrki sekoittamaan tasapainoisilla asuinalueilla erilaisia tuloryhmiä ja asumistapoja. Hyvän asumisen nähtiin lisäävän yksilön sosiaalista yhteenkuuluvuutta. (Asuntopolitiikka EU:n jäsenvaltioissa 1996; Historia.)

Vuonna 2007 Euroopan parlamentin täysistunnossa käsiteltiin parempaa asumista sekä aluepolitiikan innovaatioita. Pohdinnassa oli muun muassa Euroopan unionin varojen käyttäminen kohtuuhintaisen asumisen tukemiseen. Euroopan eri kasvukeskuksissa kärsitään asuntopulasta,

asuntojen hintojen noususta, kunnossapidon ongelmista sekä ruuhkista ja ympäristöongelmista. Asumisen näkökulmasta nähtiin tärkeänä sosiaalinen asuminen sekä syrjäytymisen ennaltaehkäisy. Lisäksi täysistunnossa tuotiin esille, että asianmukainen ja kohtuuhintainen asunto on jokaisen ihmisen tärkeä perusoikeus. (Euroopan parlamentti 2007.)

Sosiaalisella vuokra-asumisella ja asumisella tarkoitetaan valtion tukemaa vuokra-asuntotuotantoa eli niin kutsuttua ARA-tuotantoa. Valtion tukemaan vuokra-asuntokantaan liittyy sosiaalinen elementti, joka rajoittaa asuntojen käyttöä ja luovutusta. ARA-vuokra-asuntojen tulee olla yleisesti haettavissa ja asuntoihin on valittava sellaisia asukkaita, joilla on kiireellisin asunontarve. Lisäksi asukasvalinnoissa kiinnitetään huomiota vähävaraisuuteen ja pienituloisuuteen. (ARA-asuntokannan ohjaus ja valvonta 2013; ARA-vuokra-asunnot 2013.)

4.3 Asunnottomuuden vähentämishjelmia

Pitkäaikaisasunnottomaksi kutsutaan ihmistä, jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi. Pitkäaikaisasunnottomaksi kutsutaan myös ihmistä, joka on ollut asunnottomana toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana. (Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008-2011 2012, 8; Pyyvaara & Timonen 2012, 112.) Lisäksi pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmissä ollaan todettu, että pitkäaikaisasunnottomat ihmiset voidaan jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ne pitkäaikaisasunnottomat, joiden haasteena on vain asunnon puute. Toiseen ryhmään kuuluvat ne pitkäaikaisasunnottomat, jotka tarvitsevat tukitoimia asumiseensa. (Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen 2012-2015 2011.)

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma PAAVO I toimi vuodesta 2008 vuoteen 2011 saakka. PAAVO I pyrkimyksenä oli vaikuttaa pitkäaikaisasunnottomuuteen sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn. Ohjelmassa tavoitteita lähdettiin tavoittelemaan Asunto ensin-periaatteen mukaisella asumisella ja asuntojen hankkimisella. Asunto ensin-periaate pyrkii antamaan jokaiselle mahdollisuuden omaan asuntoon sekä yksilöllisiin tukitoimiin tarvittaessa. Lisäksi ohjelman tavoitteena oli luopua asunnottomuutta ylläpitävistä asuntoloista. Ohjelman lopussa pitkäaikaisasunnottomuus oli laskenut 28 % ja sen nähtiin laskevan tulevina vuosina edelleen. (Historia; Kaakinen 2012, 3.) Suomessa käytettävää Asunto ensin-periaatetta on huomioitu ulkomailla saakka. Esimerkiksi The Guardian lehti on kirjoittanut artikkelin Suomen Asunto ensin-periaatteesta sekä siitä, kuinka asunnottomia ihmisiä autetaan antamalla heille ensisijaisesti mahdollisuuksia omaan kotiin. (Lessons from Finland: helping homeless people starts with giving them homes 2016.)

Nimi ovesa-hanke toimi vuodesta 2010 vuoteen 2012 saakka. Sen pyrkimyksenä oli kehittää Asunto ensin-periaatteen mukaisen asumisen palveluja. Asunto ensin-periaatteen palveluilla on

tarkoitus vaikuttaa niin asunnottomuuden määrän laskuun kuin ennaltaehkäisyynkin. Hanke pyrki kehittämään eri toimijoiden kesken tehtävää verkostotyötä asiakasnäkökulman ja palveluita käyttäneiden kokemusasiantuntijoiden avulla. (Nimi ovesa-hanke.)

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma PAAVO II toimi vuodesta 2012 vuoteen 2015 saakka ja se jatkoi siitä, mihin PAAVO I jäi. Ohjelman tavoitteena oli poistaa pitkäaikaisasunnottomuus kokonaan ohjelman loppuun mennessä. Ohjelmassa tavoitteita lähdettiin tavoittelemaan asuntojen hankkimisella, pitkäaikaisasunnottomien tuen piiriin ohjaamisella, tukimallien kehittämällä tukiasuntotyöhön sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn vaikuttamisella. Vuodesta 2008, kun ensimmäinen vähentämishjelma PAAVO I alkoi, pitkäaikaisasunnottomuus laski 1345 ihmisellä. Pitkäaikaisasunnottomuus onnistuttiin puolittamaan Tampereella, Joensuu, Lahdessa, Oulussa sekä Porissa. (Fredriksson & Karppinen 2016, 3.) Paavo II rinnalla tehtiin kehittämistyötä PAAVO Verkostokehittäjät-hankkeen avustuksella. Hankkeen pyrkimyksenä oli kehittää valtakunnallisesti asumissosiaalista kehittämistyötä. Kehittäminen jatkuu edelleen uuden AUNE-hankkeen rinnalla. (PAAVO Verkostokehittäjät-hanke.)

Tällä hetkellä käynnissä on Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma AUNE, jonka on tarkoituksena toimia vuodesta 2016 vuoteen 2019 saakka. Toimenpideohjelman tarkoituksena on jatkaa asunnottomuuden vähentämistä ennaltaehkäisyn vahvistamisella sekä asunnottomuuden uusiutumiseen vaikuttamalla. Palvelujärjestelmässä eri toimijat työskentelevät omien palveluidensa viitekehyksen mukaisesti ja toimijat ovat yleensä erikoistuneet vain oman alansa tiettyjen haasteiden hoitamiseen. Sektoroitunut palvelukokonaisuus ei näillä kokoonpanoilla riittävästi huomioi ja panosta varhaiseen asunnottomuuden riskien tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Kukaan toimija ei pysty yksin poistamaan asunnottomuutta ja sen ongelmia yhteiskunnassamme. Olemassa oleva palvelujärjestelmä saattaa pahimmassa tapauksessa jopa uusia asunnottomuutta ja hidastaa yksilön siirtymistä asumispolulla eteenpäin. Edullisista asunnoista on pulaa ja matalan kynnyksen yhtenäisiä palveluja ei ole riittävästi. Asunnottomuuden vähentämiseen tarvitaan monipuolisia toimia ja yhteistyötä eri toimijoiden kesken. (Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016-2019 2016, 2-3.)

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma AUNE pyrkii liittämään asunnottomuuteen liittyvän työn osaksi syrjäytymisen vastaista työtä korostamalla Asunto ensin-periaatteen merkitystä. Työn päämääränä ja tavoitteena on asumisen turvaaminen ihmiselle silloin, kun hänet kohdataan palvelujärjestelmässä. Toimenpideohjelman ensisijaisena kohteena ovat asunnottomat sekä velkojen tai hädän vuoksi asunnottomuuden uhan alla elävät, itsenäistyvät nuoret, laitoksista asutettavat mielenterveys- ja päihdekuntoutujat, lastensuojelun jälkihuollon nuoret sekä itsenäistyvät nuoret, kotoutumisessa haasteita kohtaavat turvapaikanhakijat sekä vakilasta asunnottomana vapautuvat vangit tai koevapautta suorittavat vangit. Päämääriin ja tavoitteisiin päästään osoittamalla 2500 uutta asuinsijaa asunnottomille tai sen uhan alla

eläville ihmisille. Lisäksi palvelujärjestelmää pyritään kehittämään. (Asunnottomuuden ennaltaehkäisytoimenpideohjelma 2016-2019 2016, 3.)

4.4 Asunnottomuus ja asunnottomuuden syyt Suomessa

Valtaosa väestöstä pitää asuntoa ja asumista itsestäänselvyytenä. Kuitenkin yhteiskunnassamme elää ihmisiä, joilla ei ole omaa asuntoa eikä kotia. Nämä ihmiset elävät vailla omaa yksityistä tilaa, joissa voisi nukkua lämpimässä ja turvassa. Näiltä ihmisiltä puuttuu mahdollisuus säilyttää omia henkilökohtaisia tavaroitaan jossain turvallisessa paikassa. Ilman asuntoa eläville ihmisille keittiö, vessa tai pesumahdollisuudet eivät ole itsestään selviä asioita eikä heillä ole paikkaa, johon kutsua vieraita. Niin sanottu normaali elämä voi olla yhteiskunnassa haasteellista tai jopa mahdotonta ilman omaa asuntoa. Arkipäiväisten asioiden hoitaminen vaikeutuu ja käytännön asioiden lisäksi stressiä lisää epävarmuus seuraavasta yöpaikasta ja asunnottomuuden kestosta. Ilman asuntoa oleminen saattaa myös lyödä ihmiseen leiman, joka lisää häpeää ja vaikuttaa ihmisen itsetuntoon. (Tietoa asunnottomuudesta.) Asunnottomuus on sosiaalinen ongelma, joka pitkittyessään vaikeutuu ja pahentaa muitakin ongelmia. Ongelmien kasautuessa ja vaikeutuessa ihminen syrjäytyy yhteiskunnasta ja ympäröivästä yhteisöstä. Tällöin ihmisen kokemat ongelmat eivät yleensä enää ratkea selkeillä toimenpiteillä, kuten asunnon antamisella tai työpaikan saamisella. (Granfelt 2003, 10.)

Asunnottomalla ihmisellä ei siis ole omaa vuokra- tai omistusasuntoa eikä kotia. Asunnottomuus voidaan ryhmitellä viiteen eri luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat ne asunnottomat, jotka elävät ulkona kaduilla, porrashuoneissa tai väliaikaisissa ensisuojuissa. Ensisuojaksi kutsutaan yleensä kaupungin ylläpitämää tilapäismajoitusta, jossa asunnottomat ihmiset voivat viettää yönsä yhteismajoituksessa. Toiseen luokkaan kuuluvat ne asunnottomat, jotka asuvat erilaisissa asuntoloissa tai majoituspalveluissa. Kolmannessa luokassa ovat asunnottomat, jotka asuvat erilaisissa laitoksissa. Neljänteen luokkaan kuuluvat ne asunnottomat vangit, joilla ei ole vapautumisen jälkeen tiedossa asuntoa. Viimeiseen viidenteen luokkaan kuuluvat ne asunnottomat, jotka asuvat tilapäisesti ystäviensä tai läheistensä luona. Puhuttaessa asunnottomuudesta ja asunnottomista, tulee huomioida myös ne ihmiset, jotka elävät asunnottomuusuhan alla tai puutteellisissa asuinolosuhteissa. (Tietoa asunnottomuudesta; Pyyvaara & Timonen 2012, 137.)

Tyypillisesti asunnottomat ihmiset yöpyvät siis kavereidensa luona kierrellen asunnosta toiseen. Kavereiden luona majailusta saatetaan joutua maksamaan esimerkiksi huumeilla tai rikoksien tekemisellä. Usein tiettyihin asuntoihin kerääntyy isompi joukko asunnottomia päihteiden käyttäjiä ja näitä asuntoja kutsutaankin ”vetokämpiksi” tai ”huumeluukuiksi”. Tällöin asunnon haltija saa yleensä ennen pitkään hädän häiritsevän elämän vuoksi ja liittyy asunnottomien joukkoon, joka siirtyy jälleen seuraavaan asuntoon. Asunnoissa saatetaan päihteiden käytön lisäksi

myydä huumeita tai varastettua tavaraa. Naapurit saattavat pelätä huumeiden käyttäjien naapurissa asumista eivätkä pelon vuoksi välttämättä uskalla tehdä edes ilmoituksia häiritsevystä elämästä. Lisäksi kotiin vietävää tukea voi olla haasteellista viedä sellaiseen asuntoon, jossa on rikollista toimintaa ja päihteitä käytetään aktiivisesti isollakin joukolla. Kavereiden luona majailu ei välttämättä ole ystävyyttä, vaan yhdessä olo ja asunnossa yöpyminen saattaa perustua vain päihteiden käytön ympärille. Lisäksi kavereiden luona majailu on myös yksilölle raskasta, koska tällöin ei kuulu mihinkään eikä ole omaa paikkaa. (Granfelt 2003, 37-39.)

Ne asunnottomat, jotka elävät elämäänsä kirjaimellisesti kadulla, siltojen alla tai teltoissa, ovat usein erittäin vaikeasti syrjäytyneitä, moniongelmaisia ja päihderiippuvaisia ihmisiä. Taivas saattaa toimia näiden ihmisten kattona talvellakin. Ulkona kadulla elävät asunnottomat kokevat kylmyyttä sekä päihteiden käyttöä jokapäiväisessä elämässään. Kadulla asuvat asunnottomat ovat saattaneet saada porttikiellot erilaisiin matalan kynnyksen asuntoloihin, yömajoihin tai ensisuojiin. Kadulla eläminen sekä siihen liittyvät kokonaisvaltaiset ongelmat vievät ihmisen yhä kauemmas niin kutsutusta normaalista elämästä. Kadulla eläviä pitkäaikaisasunnottomia on erityisen vaikea asuttaa. Katuasunnottomuus koskettaa erityisesti rikostaustaisia huumeiden käyttäjiä, jotka ovat kaikkein heikoimmassa asemassa olevia asunnottomia. Rikostaustaisten huumeiden käyttäjien heikkoon asemaan ja asunnottomuuteen vaikuttaa muun muassa se, että heidän rikolliseen alakulttuuriin sitoutuminen on usein ympäristöä häiritsevää sekä laitonta. (Granfelt 2003, 40-41; Pyyvaara & Timonen 2012, 12, 19, 28.)

Vaikeasti asutettavalla tarkoitetaan päihteitä ongelmallisesti käyttävää ja mielenterveyden ongelmista kärsivää ihmistä, joka tarvitsee asumisensa onnistumiseen ja jatkumiseen erityistä tukea. Tällainen ihminen elää yleensä tavanomaisen yhteiskunnan rakenteiden ulkopuolella. Vaikeasti asutettavien kohdalla haasteena ei ole vain ihmisen oma heikko kuntoutusmotivaatio tai muu ongelma. Haasteena on palvelujärjestelmän toimimattomuus vastata ihmisen tuen tarpeisiin. (Ryynänen 2010, 16-17.)

Asunnottomuuden syiden taustalla ovat sekä yhteiskunnalliset ongelmat että yksilötason riskitekijät. Yhteiskunnallisella tasolla asunnottomuus nähdään ongelmana, jonka taustalla on väestönkasvu ja kasvava muutto kasvukeskuksiin, taloustilanteen vaihtelut sekä väestön sisäiset suuret tuloerot. Asuntomarkkinoiden tilanne kiristyy ja heikkenee, jos yhteiskunta ei pysty enakoimaan ja vastaamaan kasvaviin asunnon tarpeisiin. Kun asuntoa tarvitsevia on enemmän kuin asuntoja on tarjolla, vaikuttaa se myös asuntojen hintoihin ja nouseviin vuokratukustannuksiin. Tämä vaikuttaa yhteiskunnassamme heikossa asemassa oleviin, joiden asunnottomuuden riski kasvaa. (Tietoa asunnottomuudesta.)

Asunnottomuuden riskejä yksilötasolla ovat köyhyys, elämänhallinnan vaikeudet, päihderiippuvuus, mielenterveyden ongelmat, vähäinen sosiaalinen pääoma sekä erilaiset elämäntilanteiden muutokset, kuten sairastuminen, ero, paikkakunnalta toiselle muuttaminen ja työttömäksi joutuminen. Asunnottomuuteen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti se, millaista tukea ympäröivä yhteiskunta tarjoaa asunnottomille ihmisille ja asunnottomuuden uhan alla oleville. (Tietoa asunnottomuudesta.) Piiraisen (1993, 98-99, 103) mukaan asumisen sosiaalisten ongelmien todennäköisyyttä lisäävät pienet tulot sekä asumista edeltänyt asunnottomuus. Ihmisen asunnottomuus saattaa johtua hädöstä, jonka taustalla on naapureita ja muita lähiympäristön asukkaita häiritsevä elämä. Häädöt ovat tutkimuksen mukaan yleisimpiä pienituloisilla, perheettömillä ja aiemmin asunnottomana olleilla miehillä.

Sosiaalisista ongelmista johtuvat häädöt saattavat häiritsevän elämäntavan lisäksi liittyä myös maksamattomiin vuokriin tai muihin kuluihin. Maksamaton vuokra vaikuttaa asumisen jatkumiseen usein kielteisesti ja kerryttää asukkaalle vuokravelkaa. Vuokrat saattavat jäädä maksamatta köyhyyden tai taloudellisten resurssien riittämättömyyden vuoksi. Asukas ei välttämättä osaa suunnitella menojaan niin, että rahat riittäisivät vuokraan tai siihen ei välttämättä ole edes olemassa riittävästi varallisuutta. (Piirainen 1993, 77-81.)

Vuokravelka vaikeuttaa tai jopa estää asunnon saamisen tulevaisuudessa. Vuokravelka saattaa vaikuttaa jopa sosiaalisiin perusteisiin myönnettäviin vuokra-asuntoihin, kuten ARA-vuokra-asuntoihin. ARA-vuokra-asuntoihin valitaan asukkaat asunnon tarpeen, varallisuuden sekä tulojen mukaan. Tarkoituksena on vuokrata asunto sitä eniten tarvitseville. Ensisijaisesti asuntoja pyritään tarjoamaan asunnottomille, kiireellisessä asunnon tarpeessa oleville sekä vähävaraisille. (Asukasvalinta ARA-vuokra- ja osaomistusasuntoihin 2017; Pyyvaara & Timonen 2012, 64.)

Asunnottomuudelle riskialttiiseen ryhmään katsotaan kuuluvan erityisesti ne ihmiset, jotka kokevat elämässään monia erilaisia vastoinkäymisiä. Matala koulutustaso, työttömyys, eristäytyneisyys ja sosiaalisesti ulkopuolella olo vaikuttavat riskiin joutua asunnottomaksi. Erityisen korkea ja huolestuttava asunnottomuuden riski on niillä, jotka käyttävät päihteitä ongelmallisesti, potevat käytös- ja mielenterveyden häiriöitä sekä kärsivät muista fyysisistä tai psyykkisistä toimintakyvyn rajoitteista. Varsin suuri osa asunnottomista käyttääkin päihteitä ongelmallisesti. Päihteiden käyttö kuuluu usein myös vankien ja mielenterveyden ongelmista kärsivien elämään. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien sekä vapautuvien vankien asumisessa tuleekin huomioida päihderiippuvuus sekä sen hoito. Hoitamaton päihderiippuvuus saattaa aiheuttaa vuokrien viivästymisen, asunnon menetyksen ja häiriömerkintöjen syntymisen. (Lehtonen & Salonen 2008, 31-32.)

Vangeilla asunnottomuuden syiden taustalla saattaa olla häätöjä tai asunnon menetyksiä esimerkiksi vankilaan joutumisen vuoksi. Vankien asunnon saanti nähdään muutenkin haasteellisenä, mutta jos vangilla on historiassaan vuokra-asunnosta tulleita häätöjä, vuokravelkaa, asunnon rikkomista tai häiritsevää elämää, vaikeutuu asunnon saanti entisestään. Vuokra-asunnoista saaduissa hädöissä ei aina ole kyse pelkästään taloudellisista vaikeuksista. Rahatilanteen sijaan tärkeää olisi kiinnittää kokonaisvaltaisesti huomiota siihen, miten mahdolliset häätöuhat saataisiin purettua ja minkälaista tukea asukas siihen tarvitsee. Esimerkiksi asumisneuvojan työnä on selvittää asukkaidensa tilannetta ja tehdä asumisen jatkumisen kannalta merkityksellisiä suunnitelmia. Asumisneuvojat tekevät jalkautuvaa kotiin vietävää työtä. (Granfelt 2003, 37.)

4.4.1 Asunnottomuus tilastojen valossa

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA tekee vuosittain selvityksiä asunnottomuudesta ja sen luvuista. Vuoden 2015 lopussa Suomessa oli noin 6785 yksinelävää asunnotonta ja 424 asunnotonta perhettä. Yhteensä kaikkia asunnottomia oli tilastotietojen mukaan 7898. Yksinelävien asunnottomien määrä vähentyi vuodesta 2014 322 asunnottomalla ihmisellä ja pitkäaikaisasunnottomia oli vuoteen 2014 verrattuna 191 ihmistä vähemmän. Asunnottomien perheiden määrä on pysynyt samana verrattaessa vuotta 2014 ja 2015. Asunnottomuustilastojen mukaan Suomessa on onnistuttu puolittamaan asunnottomien määrä viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Euroopan maista Suomi onkin ainoa, jonka asunnottomuutta on lähivuosina saatu vähennettyä. (Asunnottomat 2015, 3.)

Asunnottomia ihmisiä esiintyi vuoden 2015 ARA:n selvityksen mukaan 114 Manner-Suomen kunnassa ja väkilukuihin suhteutettuna asunnottomia ihmisiä oli eniten Uudellamaalla. Helsingissä asunnottomia ihmisiä oli tuhatta asukasta kohden 6,9, Espoossa 2,5 ja Vantaalla 2,4. Paljon asunnottomia ihmisiä väkilukuihin suhteutettuna oli myös Inkoossa, Riihimäellä, Turussa sekä Kotkassa. Inkoossa asunnottomia ihmisiä oli tuhatta asukasta kohden 4,0, Riihimäellä 2,1 sekä Turussa ja Kotkassa 1,8. Asunnottomuus keskittyy siis pääasiassa pääkaupunkiseudulla tai muihin kasvukeskuksiin. Kaksi kolmasosaa Suomen asunnottomista ihmisistä oleilee pääkaupunkiseudulla. (Asunnottomat 2015, 3-4.)

Vuoden 2015 aikana asunnottomuus pieneni monissa isoissa kaupungeissa yksinasuvien, pitkäaikaisasunnottomien sekä nuorten kohdalla. Helsingissä asunnottomien yksinelävien ihmisten kohdalla määrä kasvoi kuitenkin edellisvuoteen verrattuna 50 ihmisellä ja alle 25-vuotiaiden nuorten kohdalla 120 ihmisellä. Asunnottomuuden nousua saattaa selittää Helsingin seudulla vilkas muuttoliike sekä sitä kautta kiristynyt asuntomarkkinoiden tilanne. Erityisesti pienten asuntojen vuokratasot ovat nousseet. Myös asunnottomien maahanmuuttajien tilanne oli

vuonna 2015 haastava. Turussa yksinelävien asunnottomien ja nuorten asunnottomien tilastollista nousua saattaa selittää tilastointitavan muutos. (Asunnottomat 2015, 3-4.)

Vuoden 2015 lopussa pitkäaikaisasunnottomia ihmisiä oli Suomessa 2252. Pitkäaikaisasunnottomuus väheni vuoteen 2014 verrattuna vajaalla 200 henkilöllä. Suurin osa pitkäaikaisasunnottomista ihmisistä sijoittuu pääkaupunkiseudulle. Ne kunnat, jotka ovat olleet mukana PAAVO I ja II pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmissä, tilastoivat pitkäaikaisasunnottomuuden vähentyneen 130 ihmisellä. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmillä PAAVO I ja II tavoitteina oli puolittaa pitkäaikaisasunnottomuus lisäämällä asuntojen määrää sekä poistamalla pitkäaikaisasunnottomuutta kokonaan erilaisilla toimilla. Vähentämishjelmissä oli mukana Helsinki, Espoo, Vantaa, Tampere, Turku, Lahti, Jyväskylä, Kuopio, Joensuu, Oulu ja Pori. (Asunnottomat 2015, 5-6.)

4.5 Vapautuvat vangit asunnottomuuden erityisryhmänä

Vankilassa olleet rikostaustaiset ihmiset kuuluvat erityisryhmään asunnottomuuden näkökulmasta, jonka johdosta vapautuvat vangit huomioidaankin erilaisissa asunnottomuuden vähentämishjelmissä omana erityisenä kohderyhmänään (Karsikas 2014, 105; Lehtonen & Salonen 2008, 29). Asunnottomuuden erityisryhmiä voidaan kutsua myös riskiryhmiksi, jolla tarkoitetaan ihmisiä, joilla on muuta väestöä suurempi riski joutua asunnottomaksi. Asunnottomuuden riskeinä nähdään yhteiskunnan tasolla olevat sosiaaliset tekijät, jotka syrjäyttävät osan ihmisistä asunnon saannin markkinoilta pois. Henkilökohtaisia riskitekijöitä asunnottomuudelle ovat vankilassa olon lisäksi päihteiden ongelmallinen käyttö, muissa laitoksissa eläminen, sosiaalisten verkostojen puuttuminen, koulun keskeyttäminen, henkilökohtainen haavoittuvuus sekä psyykkiset sairaudet ja häiriöt. (Lehtonen & Salonen 2008, 29.) Vankien laitoksissa eläminen ja syrjäytyminen on saattanut alkaa jo ennen vankilaan joutumista, koska monet vangit ovat eläneet ennen vankilaa lastenkodeissa, sijoitusperheissä, tarkkailuluokilla, nuorisokodeissa, koulukodeissa, katkaisuhoidoissa, sairaaloissa ja kaduilla. Vankila nähdään usein päätepisteenä niille ihmisille, jotka eivät ole onnistuneet elämään valtaväestön normien mukaista elämää. (Granfelt 2003, 11-12.)

Koska vapautuvat vangit kuuluvat asunnottomuuden näkökulmasta erityisryhmään, ovat asunnottomat vangit myös asuttamisen ja asumisen näkökulmasta erilaisia kuin esimerkiksi päihteiden ongelmallisesta käytöstä tai mielenterveydellisistä sairauksista kuntoutuvat. Myös asunnottomana vapautuvien vankien osalta asuminen tukee kuntoutumista ja kuntoutuminen tukee asumista, mutta esimerkiksi sopeutuminen ja oman paikan löytäminen tuettujen asumispalveluiden yhteisöistä voi olla haasteellisempaa kuin päihde- ja mielenterveyskuntoutujilla. Erityisen paljon haasteita asuttamisessa ja asumisessa kohdataan silloin, kun asunnottomana vapautuva vanki elää syvässä rikos- ja päihdekierteessä. (Lehtonen & Salonen 2008, 33, 106.) Rikos-

ja päihdekierteen lisäksi haasteita tuovat myös vankeuden ja asunnottomuuden mukana tuoma leima sekä velat ja luottohäiriöt. Edellä mainitut rasitteet tuovat mukanaan haasteita asunnon saamiselle ja asumisen onnistumiselle. Asunnottomana vapautuvat vangit nähdäänkin asunnottomista kaikkein huono-osaisimpana. (Granfelt 2007, 102.)

Huono-osaisuuden vuoksi asunnottomilla vangeilla on usein heikko asema yhteiskunnassamme. Nämä ihmiset elävät irrallaan erilaisista palvelujärjestelmistä, koska heillä saattaa olla kokemuksia syrjinnästä sekä yhteiskunnan ulkopuolelle asettamisesta. Asunnottomat vangit ovat suhteessa valtaväestöön moninkertaisesti poikkeavia, koska heidän erilaisuutensa ei rajoitu vain yhteen poikkeavuuteen. Heillä on taustalla rikollisuutta, asunnottomuutta sekä usein päihderiippuvuutta. Asunnottomat vangit poikkeavat siis valtaväestön normien mukaisesta elämästä, johon voidaan nähdä kuuluvan omassa kodissa asumisen sekä rikoksien tekemisen välttämisen. Asunnottomien vankien nähdään siis olevan marginaalinen ryhmä, joka elää muusta yhteiskunnasta syrjässä. (Mäki 2016, 64-66.) Kaikki asunnottomat vangit tai vankilasta vapautuneet eivät elä syrjäytyneinä, mutta rikollista käyttäytymistä synnyttävät ja ylläpitävät tekijät liittyvät kuitenkin usein köyhyyteen, syrjäytymiseen ja asunnottomuuteen. (Granfelt 2005, 121-122). Myöskään kaikki asunnottomat eivät ole samanlaisia eivätkä moniongelmaisia. Lievimmillään asunnoton ihminen on vain asunnon tarpeessa, eikä hänellä ole muita tuen tarpeita tai haasteita elämässään. Asunnottomat vangit ovat siis keskenään hyvin erilaisia. (Granfelt 2003, 69.)

Vuositasolla vankeja vapautuu yli 5000 ja heistä pahimmassa tapauksessa jopa 30 % vapautuvat ilman vapaudessa odottavaa asuntoa. Pääkaupunkiseudulle vapautuu eniten vankeja. (Kostiainen 2017.) Todellisuudessa asunnottomana vapautuvien vankien luotettavaa lukumäärää on kuitenkin haasteellista saada selville. Vapautuva vanki saattaa ilmoittaa osoitteekseen esimerkiksi vanhempiansa tai jonkun muun lähipiiriin kuuluvan osoitteen, vaikkei siellä edes asuisikaan. Etenkin nuorilla asunnottomana vapautuvilla vangeilla on suuri kynnys siirtyä suoraan vankilasta asuntoloihin. Näin ollen vapautumisen jälkeistä aikaa saatetaan viettää vanhojen kavereiden tai tuttujien luona. Vanhan elämäntavan muuttaminen ja sitoutuminen uuteen, rikoksettomaan ja päihteettömään, elämään saattaa olla haasteellista asunnottomana kavereiden nurkista. Eri-tyisen vaikeaksi elämänmuutoksen tekee se, jos vanha kaveripiiri on edelleen sitoutunut rikollisuuteen ja päihteiden käyttöön (Granfelt 2007, 102.) Täten asunnon saannin lisäksi vapautuvat vangit tarvitsevat kokonaisvaltaista tukea päihteettömyyden ylläpitämiseen ja mielenterveydellisiin ongelmiin, mielekästä tekemistä arkeen ja vapaa-aikaan sekä läheisiä, jotka eivät ole kiinnittyneitä rikolliseen käyttäytymiseen. Vankilastan jälkeen vapaudessa tapahtuva elämänmuutos vaikuttaa moneen eri elämän osa-alueeseen, jonka vuoksi sitoutuminen uudenlaiseen elämäntapaan on haasteellista. (Kostiainen 2017.)

Vankeuslaki velvoittaa nykyään huomioimaan vapautteen valmentavan työn sekä suunnitelmallisen vapauttamisen entistä kokonaisvaltaisemmin (Granfelt 2007,109). Vapautumisvaiheessa on tärkeää keskittyä niihin tavoitteisiin, jotka tukevat vankilasta vapautuvaa hänen tavoitteissaan ja yhteiskuntaan sijoittumisessa (Liimatainen, Mäkipää, Rantala & Tyni 2017, 11). Vankilasta käsin, erityisesti suljetusta vankilasta, voi olla haasteellista varautua vapaudessa odottaviin riskitilanteisiin ja haasteisiin. Vaikka vapautuva vanki on onnistunut pysymään päihteittä vankilassa ja sosiaalinen vuorovaikutus on sujunut muiden vankien ja henkilökunnan välillä, voi päihitteettömyys ja uusien, tavoitetta tukevien, sosiaalisten suhteiden solmiminen olla vaikeaa vapaudessa. Vankeusrangaistuksen aikana vangit ovat myös riippuvaisia muiden asettamista säännöistä sekä määräyksistä, joten vapautumisen jälkeen vapaus ja asioiden yksin hoitaminen voi tuntua ylivoimaiselta. Yksin ja ilman tarkoituksenmukaista tukea voi olla haasteellista lähteä eteenpäin kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämää vapaudessa. (Granfelt 2007, 109.) Tämän vuoksi vankeuden aikana tehdyt ja vapautteen saakka viedyt unelmat erilaisesta rikoksettomasta elämästä eivät aina toteudu halutulla tavalla. (Valle 2014, 5-7, 16, 18.)

Vapaudessa koetut haasteet saattavat liittyä vankien päihderiippuvuuteen, joka on yleistä (Obstbaum-Federley 2017, 3-4). Suomessa päihteiden käyttöön liittyvät ongelmat ja häiriöt luovat merkittävän uhan myös muunkin väestön terveydelle. Päihteillä yleisesti tarkoitetaan kaikkia niitä keskushermostoon vaikuttavia aineita, joita käytetään niiden päihdyttävien, piristävien tai huumaavien vaikutusten vuoksi. Päihteiksi luetaan yleisesti tupakka, alkoholi, huumeet sekä päihtymyksen saavuttamiseen käytetyt lääkkeet, liuottimet ja sienet. Suomessa pääasiallisena päihteenä käytetään alkoholia, mutta sen rinnalla yleisiä päihteitä ovat myös kannabis, amfetamiini, ekstaasi, opioidit sekä LSD ja muut hallusinogeenit. Päihteiden ongelmallinen käyttö aiheuttaa sairastavuutta sekä syrjäytymistä. Virallisen ICD-10-tautiluokituksen mukaan päihderiippuvuudesta voidaan puhua silloin, kun ihmisellä on voimakas himo käyttää päihteitä, heikentynyt kyky hallita päihteiden käyttöään, vieroitusoireita, sietokyvyn kasvamista ja kun päihteet siirtyvät elämän keskipisteeksi. Lisäksi päihderiippuvainen ihminen jatkaa päihteiden käyttöä selkeistä haitoista huolimatta. (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2010, 173-177.)

Vankien päihteiden käyttö on kasvanut huomattavasti vuosien 1985 ja 2006 välillä. Vankien lisääntyvään päihderiippuvuuteen alettiin kiinnittää etenevässä määrin huomiota 1990-luvulla, jolloin vankiloissa alettiin tarjota päihderiippuvuuden hoitoon erilaisia toimenpideohjelmia. Ongelman yleisyyttä ja laajuutta ei kuitenkaan osattu vielä tällöin arvioida. Huumeriippuvuus on lisääntynyt merkittävästi enemmän, mutta myös alkoholiriippuvuudessa on havaittavissa lisääntymistä. Päihderiippuvuus nähdään uusintarikollisuuden riskitekijänä, mutta vankiloissa ja arvioinneissa ei aina huomata kaikkia uusintarikollisuutta nostavia päihderiippuvuuteen liittyviä seikkoja. Päihteiden ongelmallista käyttöä huomataan vankiloissa eri vankiryhmien osalta eri tarkkuudella. Esimerkiksi lyhytaikaisvangit kokevat erilaisia haasteita elämässään, mutta heidän ongelmallista päihteiden käyttöä havaitaan harvoin vankiloissa. Vuonna 2011 vapautuneilla

vangeilla 60 % oli uusintarikollisuutta nostava päihderiippuvuus ja heistä noin neljäsosa sai päihderiippuvuuteensa apua vankiloissa. (Obstbaum-Federley 2017, 3-4.)

Tutkimuksien mukaan kolmella neljäsosalla tai jopa yhdeksällä kymmenestä vangista on päihderiippuvuutta ja yleisin riippuvuus on ollut alkoholista. Vankien päihderiippuvuus on vuosikymmenten aikana kasvanut merkittävästi ja huumeriippuvuus on lisääntynyt alkoholiriippuvuutta enemmän. Vielä vuonna 1985 huumeriippuvuudesta kärsi 6 % miehistä ja 3 % naisista, kun vuonna 2006 huumeriippuvuus diagnosoitiin jo 58 % miehistä ja 60 % naisista. Vuoden 2006 tilastojen mukaan yli 80 % vangeista on havaittavissa jonkin päihteen ongelmallista ja hallitsematonta käyttöä. Päihderiippuvuus tai päihteen ongelmallinen käyttö koskettaa siis lähes kaikkia vankeja. Lisäksi on muistettava, että laittomien huumeiden käyttö on itsessään rikollista ja huumeiden käyttö syventääkin usein rikos- ja syrjäytymiskierrettä. Huumeiden käyttäjät syyllistyvät usein uusiin rikoksiin ja huumeita käyttävät päätyvät erityisen useasti vankilaan. (Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa 2013, 66-75; Tamminen 2010; Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita 2017.) Myös Laine (1988, 88-90) on jo lähes kolme vuosikymmentä sitten tehdyssä tutkimuksessa tarkastellut päihteen käytön ja rikollisuuden yhteyttä ja todennut, että suurin osa rikoksista tehdään päihtyneenä tai päihtymyksen hankkimiseksi.

Päihderiippuvuuden yleisyyden vuoksi vapautuvan vangin kokonaistilannetta ja asunnottomuutta tarkasteltaessa huomiota tulee kiinnittää erityisesti päihteen käyttöön. Asunnottomana vapautuvien vankien päihderiippuvuus on yleisempää ja voimakkaampaa kuin muilla vangeilla keskimäärin. Asunnottomuus on eniten huumeriippuvaisten vankien ongelma, joten puhuttaessa vankilasta vapautuvien asunnottomuudesta ja sen erityispiirteistä, puhutaan samalla myös kovia huumeita käyttävien ihmisten asunnottomuudesta. (Granfelt 2005, 123.) Vankien päihderiippuvuuden hoito tuleekin sen yleisyyden vuoksi huomioida omana erityisenä osa-alueenaan kuntouttamisessa. Päihderiippuvuuden hoito vaikuttaa olennaisesti kuntoutumiseen ja rikos- ja päihdekierteestä irrottautumiseen. Rikoskierteeseen joudutaan usein päihteen hallitsemattoman käytön seurauksena. Päihderiippuvuuden hoidossa merkitystä on vankeuden aikaisen hoidon lisäksi myös vankeuden jälkeisellä hoidolla. Vangit eivät kuitenkaan aina sitoudu halutulla tavalla päihderiippuvuuden hoitoon esimerkiksi päihdekuntoutuksen kautta, vaan sitoutumisen nähdään usein olevan heikkoa. (Valle 2014, 11, 16.)

Huumeiden käyttäjistä puhuttaessa on kuitenkin muistettava, että huumeiden käyttäjät ovat moninainen ryhmä ja heistä ei tulisi puhua yhtenäisenä ja samanlaisena joukkona. Jokaisen vapautuvan vangin tuen tarpeita tulee tarkastella yksilöllisesti eikä asunnottomia vankeja tule yleistää yhtenäiseksi ja samanlaiseksi ryhmäksi. (Kainulainen 2009, 14-18.) Vankeja ei välttämättä yhdistä mikään muu kuin rikoslaki ja täten onkin väärin ajatella, että kaikki rikoksia tekevät ja rikoksista tuomitut olisivat köyhiä, heikon itsetunnon omaavia tai päihderiippuvaisia.

Kaikki rikollisuus ei ole pelkästään kurjuutta, päihteiden käyttöä, laitoksissa kiertämistä, kylmyyttä tai nälkää. Rikollinen käyttäytyminen pitää sisällään voimakkaita ristiriitoja ja rikollisuus voikin olla yhtä aikaa kurjaa sekä loistokasta. (Laine 2015, 34; Laine 1988, 88-90.)

Tilastojen mukaan asunnottomuus on useimmiten huumeita käyttävien vankien ongelma ja huumeiden käyttäjät ovat erityisen huonossa asemassa asuntomarkkinoilla ja asunnon saamisen suhteen. Huumeita käyttävät vangit määritellään asunnottomista kaikkein syrjäytyneimmäksi ryhmäksi ja heillä on usein vaikeuksia asumisen ja asunnon säilyttämisen kanssa. Päihteiden käyttö vaikuttaa arjesta ja asumisesta selviytymiseen. Vaikeuksia asumisessa aiheuttaa yleensä se, että huumeriippuvaiset vangit kärsivät usein köyhyydestä, sosiaalisista ongelmista sekä ovat sitoutuneita rikollisuuteen ja rikollisiin alakulttuureihin. Näin ollen huumeriippuvaiset asunnottomat vangit eroavat asumisen näkökulmasta muista päihteitä käyttävistä asunnottomista. Eriyisesti akuutisti päihteitä käyttävät tarvitsevat itsenäisen asumisen onnistumisessa tukitoimia ja -palveluita. Päihderiippuvaiset ovat riskiryhmiä puhuttaessa katuasunnottomuudesta sekä yömajoissa ja ensisuojoissa asumisesta. (Granfelt 2003, 24, 28; Lehtonen & Salonen 2008, 33, 106.)

Hallitsemattoman päihteiden käytön lisäksi myös psyykkiset ongelmat vaikuttavat asumisen onnistumiseen (Lehtonen & Salonen 2009, 32). Psyykkisillä ongelmilla tarkoitetaan mielenterveydellisiä häiriöitä, ongelmia ja sairauksia. Mielenterveyden ongelmat ovat yleisiä ja jokainen ihminen omaa oman psykologisen alttiuden sairastua erilaisiin psyykkisiin sairauksiin. Mielenterveyden ongelmat diagnosoidaan Suomessa käyttämällä virallista ICD-10-luokitusta. Mielenterveyden ongelmia ovat esimerkiksi ahdistuneisuushäiriöt, pakko-oireiset häiriöt, unihäiriöt, masennus, kaksisuuntainen mielialahäiriö, itsetuhoisuus ja itsemurhat, persoonallisuushäiriöt, psykoottiset häiriöt, kuten psykoosi ja skitsofrenia, somatoformiset häiriöt, syömishäiriöt sekä päihdehäiriöt. (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2010, 135-173.)

Mielenterveyden ongelmat voivat johtaa vuokranmaksun ongelmiin, muita asukkaita häiritsevään elämään, sosiaalisten verkostojen pienenemiseen, arjen asioiden laiminlyöntiin, toimintakyvyn heikkenemiseen tai muusta yhteiskunnasta ja sosiaalisesta verkostosta eristäytymiseen. Asumisen tukitoimien palveluja ei ole riittävästi kaikille asunnottomille mielenterveyskuntoutujille. Mielenterveydellisten sairauksien lisäksi myös muutkin sairaudet voivat vaikuttaa asunnottomaksi joutumiseen. Lisäksi on muistettava, että myös asunnottomana oleminen altistaa monille sairauksille, myös psyykkisille sairauksille. (Lehtonen & Salonen 2008, 32.)

Asunnottomuudesta pois pääsyn näkökulmasta asunnottomat vangit ovat heikoimmassa asemassa. Pelkkä vankilassa olo ei oikeuta vapaudessa hoitoon. Päihderiippuvuudesta tai psykiatrisista sairauksista kärsiville esimerkiksi psykiatriset sairaalat tai päihdehoitolaitokset ratkaisevat väliaikaisesti asumisongelman. Rikostaustaiselle taas vain vankila tuo väliaikaisen ratkaisun

asunnottomuudelle. Kovin moni asunnottomana vapautuva vanki ei myöskään ole valmis tai motivoitunut siirtymään asunnottomuuden vuoksi suoraan vankilasta toiseen laitokseen, kuten päihdehoitolaitokseen, koska se koetaan sääntöjen vuoksi vankilatuomion jatkeena. (Lehtonen & Salonen 2008, 106-108.)

4.5.1 Vankien asunnottomuuden historia

Asunnottomuudella on Suomessa vankka historiallinen perusta. Toinen maailmansota vaikutti Suomessa asuntopulaan, jonka lisäksi asuntokanta joutui koetukselle myös kaupunkien rakennemuutosten ja kaupunkilaistumisen vuoksi. Asuntopulan vuoksi asunnottomat päihteiden käyttäjät korostuivat erilaisissa tilastoissa ja etenkin yksinäiset miehet joutuivat syrjityiksi asuntomarkkinoilla. Yksinäiset miehet jäivät myös monien perhepolitiikkaan liittyvien tukitoimien ulkopuolelle. Asunnottomuus ja alkoholia tarjoavien ravintoloiden puute lisäsi alkoholin käyttöä kaduilla ja ulkona, joka johti taas asunnottomien korkeaan pidätyslukuun juopumuspidätysten osalta. Vanhemmissa tutkimuksissa onkin todettu, että asunnottomilla on tilastollisesti enemmän ongelmallista päihteiden käyttöä verrattuna perheellisiin ihmisiin. Päihteiden käytöllä onkin saattanut olla vaikutusta yksinäisten miesten asuntomarkkinoilla ulkopuolelle jäämisessä. (Taipale 1982, 5-7, 221-225.)

Myös Laine (1988, 46a-48) on lähes kolme vuosikymmentä sitten tehdyssä tutkimuksessaan päätenyt samankaltaisiin tutkimustuloksiin asunnottomien työikäisten miesten osalta. Asunnottomien miesten asuinpaikkoina ovat toimineet erilaiset yömajat, asuntolat, laitokset sekä vankilat. Edellä mainittujen paikkojen lisäksi asunnottomat asuivat ulkona, maastossa sekä tilapäisesti lähipiirinsä luona. Asunnottomuuden taustalla nähtiin olevan perhekeskeisesti toimiva yhteiskunta, joka piti huolta erityisesti naisista ja lapsista. Asuntopulan keskellä kävi helposti niin, että vankilataustainen yksinäinen mies putosi asunnottomaksi ja erilaisten asuntoloiden asukkaaksi. Vankilasta asunnottomana vapautuville oli tarjolla asuntolapaikkoja muun muassa Helsingissä Kriminaalihuoltoyhdistyksen vastaanottoasuntolassa. Asuntoloissa asuvien rikostaustaisten miesten ongelmina nähtiin olevan irrallisuus, päämäärättömyys, yksinäisyys, asuntolaan ja rikolliseen alakulttuuriin kiinnittyminen, laitoksissa kiertäminen sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat. Vapautuvia vankeja vastaanottavien asuntoloiden ongelmina nähtiin olevan taas haasteelliset päihteiden käyttöä ylläpitävät sijainnit sekä asuntoloiden suuret koot ja järjestysongelmat. Saman katon alla oli monia juuri vankilasta vapautuneita tai muuten rikostaustaisia, joten vankilasta vapautuneet törmäsivät asuntoloissa jälleen vanhoihin tuttuihinsa. Osa asuntoloiden asukkaista syrjäytyivät jopa sen hetkisistä asumispalveluista ja näitä asiakkaita pidettiin kaikista heikoimmassa asemassa olevina asiakkaina. Vaarana nähtiin olevan se, että tukimuodot ja palvelut suuntautuisivat hiljalleen niille asiakkaille, joiden pärjääminen olisi mahdollista ilman tukeakin.

Granfelt (2003, 3, 15-16, 22) on tarkastellut 14 vuotta sitten tehdyssä tutkimuksessaan vankilassa olleiden ja vankilasta vapautuneiden kokemuksia asunnottomuudesta. Asunnottomat vangit nähtiin pienenä marginaalisena ryhmänä, joka vaatii moniammatillista ja eri toimijoiden ja organisaatioiden välistä yhteistyötä. Asunnottomuuden lisäksi vankilassa olleet kohtaavat haasteita yleensä myös työttömyydessä, päihteiden käytössä, köyhyydessä sekä velkaantumisessa. Hallitusti ja suunnitelmallisesti järjestetty asuttaminen parantaa parhaimmassa tapauksessa asunnottoman vangin yhteiskuntaan sijoittumista sekä uusintarikollisuuden vähentämistä.

Vaikka asunnottomat vangit on nähty pienenä marginaalisena ryhmänä, vuonna 2011 Suomessa ehdonalaisessa vapaudessa ja valvonnassa olevista vain 57 % eli omassa asunnossa. Loput elivät asunnottomina, läheisten luona, tukiasunnoissa tai laitoksissa (Granfelt 2003, 7-9.) Vertailuksi nykypäivän tilanteeseen, vuonna 2016 ehdonalaisessa vapaudessa ja valvonnassa olevista noin 71 % oli vakinainen asuinpaikka. Tilapäisessä asuinpaikassa asui noin 10 %, laitoksissa noin 2 % sekä asuntoloissa myös noin 2 % kaikista ehdonalaisessa vapaudessa ja valvonnassa olevista. Vailla vakinaista asuinpaikkaa oli noin 8 % ehdonalaisessa vapaudessa olevista. Lisäksi 8 % asuinpaikka ei ollut tiedossa. Tilasto kattaa koko Suomen alueen. (Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2016 2016, 54.)

Jo vanhemmissa tutkimuksissa todetaan, että asunnottomana ulkona ja rappukäytävissä eläminen lisää riskiä yhä syvemmälle rikos- ja päihdekierteelle ja erityisesti huumeiden käytölle (Granfelt 2003, 7-9). Lisäksi päihteiden käyttö saattaa lisätä syitä joutua sysätyksi asuntomarkkinoilta (Taipale 1982, 224). 2000-luvun alussa vankilassa yli kymmenen kertaa olleista vangeista 46 % oli asunnottomia vankilaan tullessa ja alle kymmenen kertaa vankilassa olleilla vastaava osuus oli 41 %. Ensimmäistä kertaa vankilaan joutuneista 29 % oli vankilaan joutuessaan asunnottomia. Päihderiippuvaisista vangeista 54 % oli asunnottomia ja huumeita käyttävistä vangeista peräti 60 % oli asunnottomia. Rikos- ja päihdekierteen lisäksi asunnottomuus vaikuttaa myös sosiaalisten verkostojen rakentamiseen sekä opiskeluun ja työelämään siirtymiseen kielteisesti. Asunnottomat vangit elävät yhteiskunnassamme huono-osaisesti ja heidän asunto-tilanteensa on huono jo ennen vankilaa ja vielä huonompi vankilasta vapautumisen jälkeen. (Granfelt 2003, 7-9.)

4.5.2 Asunnottomien vankien asuttaminen ja asuminen

Asunnottomuus nähdään yhteiskuntapoliittisena ongelmana ja siihen liittyy yksilön näkökulmasta moninaisia haasteita, kuten päihderiippuvuutta, mielenterveyden ongelmia, rikollisuutta, velkaantumista, elämän kriisejä sekä äärimmäistä köyhyyttä. Asunnottomuus on tila, jossa ihminen elää turvattomana ja erittäin haavoittuvana. Asunnottomana vapautuva vanki rakentaa vankilan jälkeen elämänsä uudelleen erittäin vaikeista lähtökohdista. Pitkäaikaista asunnottomuutta kokeneelle ihmiselle katu on koti ja toisenlaisesta elämästä ei osata edes

haaveilla. Asunto nähdään yhteiskunnassamme ja yksilön tasolla perusedellytyksenä, mutta se ei poista ihmisen muita haasteita elämän eri osa-alueilla. Lisäksi vankilasta vapautuneelle asunnon saanti ei ole itsestäänselvyys, koska asumishistoriassa on usein häätöjä ja erilaisia häiriömerkintöjä. Velkaantumisen vuoksi menetetyt luottotiedot asettavat myös haasteet asunnon saamiseen yksityisiltä vuokra-asuntomarkkinoilta. (Granfelt 2015, 3-4.) Asunnottomien vankien asuttamisesta puhuttaessa tarvetta onkin niin kohtuuhintaisille vuokra-asunnoille kuin kotiin vietävälle tuellekin. Lisäksi erilaisia asunnottomien vankien asuttamisprosesseja tarkasteltaessa on muistettava, että asunnottomien vankien joukossa on myös aktiivisesti huumeita käyttäviä ja vaikeasti asutettavia ihmisiä. Parhaimmillaan suunniteltu ja hallittu asuttamisprosessi antaa tukea ja mahdollisuuksia asunnottomalle vangille hänen pyrkimyksissään kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämää. (Granfelt 2003, 3, 65-74.)

Vankeusajan kuntoutuksella, asteittaisella vapauttamisella sekä sisäisen kontrollin vahvistumisella nähdään olevan merkitystä itsenäisen asumisen edellytysten parantamisessa ja yhteiskuntaan sijoittumisessa. Vankilan resursseja on tärkeää suunnata vapautumisvaiheeseen, koska se on ratkaisevassa asemassa kaikilla vangeilla. Vankilasta vapautuva tarvitsee kokonaisvaltaista tukea vapautumisen jälkeiseen aikaan, koska se on erityisen altista päihteiden käytön, päihteiden yliannostuksen, uusintarikollisuuden sekä asunnottomuuden näkökulmasta. Vapautuvan vangin tukitoimissa olisi tärkeää huomioida, että tuki kantaisi mahdollisimman pitkälle. Pitkälle kantavan tuen ja tulosten osalta eri viranomaisten ja toimijoiden välinen yhteistyö on tärkeässä asemassa. (Granfelt 2003, 3, 29-30, 65-74; Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita 2017.) Vapautumisvaiheen tukitoimet voivat parhaimmillaan pidentää rikoksetonta aikaa, mikä on inhimillistä ja säästää yhteiskunnan varoja (Kostiainen 2017).

Asumisen näkökulmasta vapautumisvaiheessa on oleellista tarkastella, millainen vapautuvan vangin asumishistoria on ollut. Jos vapautuva vanki on aiemmin asunut vuokra-asunnossa, on tärkeää selvittää, onko asumisesta jäänyt vuokravelkaa tai muita maksamattomia kuluja, kuka tai mikä taho on toiminut vuokranantajana, onko asuminen päättynyt hallitusti vai häätöön ja löytyykö vapautuvalta vangilta tarvittavia arjen ja asumisen taitoja. Myös asumisen muita mahdollisia esteitä, kuten häiriömerkintöjä, on tärkeää tarkastella. (Toukola 2010.) Lisäksi on tärkeää muistaa, että asunnoton vanki saattaa olla asunnoton vain, koska pitkien vankilatuomioiden aikana asunnon säilyttäminen voi olla haasteellista. Vanki on siis saattanut menettää edellisen asuntonsa vankeusrangaistuksen vuoksi, eikä taustalla ole välttämättä vuokravelkoja tai häiriömerkintöjä. (Lehtonen & Salonen 2008, 33, 106.) Vapautuvan vangin asunnottomuuden yksilöllinen tarkastelu on tärkeää myös, koska asuttamisen haasteina saattavat olla oletettu korkea rikosten uusimisriski, tunnettavuus tai rikoksesta johtuva ulkopuolinen paine (Ryynänen 2013, 3).

Asuttamisen porrasmalli, jossa asuttamisen polku etenee vaiheittain kohti itsenäistä asumista, saattaa olla vankilasta vapautuneelle liian haasteellinen ja epäonnistuminen saattaa lisätä osaltaan syrjäytymistä (Granfelt 2003, 29-30). Osa vankilasta vapautuneista tarvitsee ainakin alkuun turvattua ja ympärivuorokautista tukea, jotta asuminen onnistuu. Osa asunnottomista vangeista pärjäävät asumisessaan kotiin vietävällä asumisen tuella ja osa taas tarvitsee palveluasuntotyypistä asumista vapautumisen jälkeen, jotta asumisen jatkuminen pystytään turvaamaan. Erityistä huomiota tulee kiinnittää tarvittavien palvelujen järjestämiseen ja riittävien resurssien käyttämiseen. Vaarana on, että vankilasta vapautunut juuttuu niin kutsuttuun ”pyöröoviasumiseen”, jossa sama ihminen kulkee kerta toisensa jälkeen erilaisten laitosten ja asunnottomuuden välillä. (Ryynänen 2010, 4.)

Yleensä vankilasta asunnottomana vapautuvalla on kuitenkin laitosten ja asuntoloiden sijaan toiveissa oma vuokra-asunto, johon tarvittaessa tuodaan kotiin vietävää asumisen tukea eri toimijoiden toimesta. Olennaista on luoda tukimuodot vankilasta vapautuvan yksilöllisistä tarpeista käsin. Vankilan jälkeen sitoutuminen sääntöjä sisältäviin yhteisöllisiin asumisiin tai kuntoutuksiin voi tuntua haastavalta ja laitoksesta laitokseen siirtymiselle ei välttämättä ole halua tai motivaatiota. Vaikka yhteisömuotoisissa kuntoutuksissa yhdistyy parhaimmillaan ammatillinen tuki sekä vertaistuki, eivät kaikki asuntolat ohjaa asunnotonta ihmistä kohti itsenäistä asumista. Yksilöllisesti huomioon on otettava myös ne vankilasta vapautumassa olevat vangit, jotka kokevat itsenäisen vuokra-asumisen ahdistavana ja yksinäisenä pitkän ehdottoman vankilatuomion jälkeen. Yleensä niiden asunnottomana vankilasta vapautuvien vankien kohdalla asuttamista ei koeta vaikeana, jotka ovat halukkaita ja motivoituneita päihderiippuvuutensa hoitoon esimerkiksi vankilan jälkeen päihdekuntoutuksessa. (Granfelt 2003, 29-30, 34; Lehtonen & Salonen 2008, 33.) Niillä vangeilla, jotka ovat valmiit sitoutumaan riittävän pitkäkestoiseen, intensiiviseen ja suunnitelmalliseen kuntoutuspolkuun, on yleensä hyvät mahdollisuudet rikoskierteen katkaisuun ja uuden elämän rakentamiseen (Granfelt 2007, 109-110).

Ne asunnottomat vangit, jotka ovat päihdeettömyytensä suhteen epävarmempia, saattavat tarvita vahvempaa tukea asumiseen. Tuen on tällöin oltava yksilöllisesti räätälöityä ja riittävän intensiivistä. Asuttamisen ja asumisen näkökulmasta kaikkein haastavimmaksi ryhmäksi koetaan ne vapautuvat vangit, jotka käyttävät aktiivisesti päihteitä. Tälle ryhmälle ei välttämättä ole olemassa erityisiä palveluja ja aktiivinen päihteiden käyttö rajaa myös tiettyjä asuttamisen mahdollisuuksia pois. (Lehtonen & Salonen 2008, 33.) Päihteitä edelleen käyttäville mahdollisuutena saattaa olla Asunto ensin -mallin mukainen asuminen, jonka perusajatuksena on tarjota asunnottomalle ihmiselle itsenäisen elämän mahdollisuus omassa asunnossa. Asunnon saanti nähdään mallissa ensisijaisena tehtävänä ennen muita tukitoimia. Haasteiden ja ongelmien ratkaisu ei ole asumisen järjestämisen edellytyksenä vaan asunnon nähdään tuovan mahdollisuuden näiden ongelmien ratkomiseen. (Asunto ensin -malli.)

Pelkkä asunnottomana vapautuvan vangin asuttaminen vuokra-asuntoon ei ole yleensä ratkaisu kaikkiin ongelmiin, koska vankien asunnottomuuteen liittyy myös vahvasti syrjäytyminen (Lehtonen & Salonen 2008, 33; Toukola 2010). Asunnon saamisen lisäksi ihminen saattaa tarvita tukea asumiseen, asumisesta selviytymiseen sekä elämänhallintaan. Asunto saattaa tuntua pitkän asunnottomuuden jälkeen kovinkin tyhjältä ja arkipäiväisistä toiminnoista, kuten siivoamisesta tai ruoanlaitosta, selviytyminen saattaa olla haasteellista. Asumisen lisäksi vapautuvan vangin tukitoimissa tulee huomioida myös muut tuen tarpeet, kuten päihderiippuvuuden hoito. Asuminen tavallisessa vuokra-asunnossa voi sujua, jos asukas saa asumiseen ja arjenhallintaan liittyvien asioiden hoitoon kokonaisvaltaista tukea ja apua. Osalla asunnottomista ihmisistä ongelmat tai tuen tarpeet ovat niin suuria, ettei asuminen tavallisessa vuokra-asumisessa aina onnistu. (Hynynen 2005, 7; Pyyvaara & Timonen 2012, 17, 66.) Esimerkiksi rikos- ja vankilakier-teessä elävillä ihmisillä köyhyys ja asunnottomuus yhdistyvät usein myös psykososiaalisiin vaikeuksiin, jotka vaativat tuen antajalta pitkäkestoista, kokonaisvaltaista ja yksilöllistä työskentelyä (Granfelt 2005, 121). Psykososiaaliset vaikeudet liittyvät usein päihderiippuvuuteen tai mielenterveysongelmiin ja yleisempiä psykososiaalisia vaikeuksia ovat esimerkiksi vaikeudet nukkumisessa, muistissa, tarkkaavaisuudessa ja ihmissuhteissa sekä ahdistuneisuus ja tunne-elämän ongelmat (A-klinikkasäätiö 2016).

Tuettu asuminen tai tukiasuminen voi olla tavallista vuokra-asumista, jonne viedään tarpeen mukaan kotiin vietävä tukea, joka tähtää asukkaan asioiden edistämiseen. Toisessa ääripäässä tuettu asuminen on yhteisömuotoista asumista, jonka yhtenä osa-alueena on monipuolinen psykososiaalinen kuntoutus ja intensiivinen hoito. Kotiin vietävä tuki on yleensä tavoitteellista sosiaalista ja henkilökohtaista tukea. Kotiin vietävän tuen tavoitteena on tukea ihmistä yhteiskuntaa, ympäröivään yhteisöön ja normaaliin asumiseen sijoittumisessa sekä ehkäistä asunnottomuutta. Tuetun asumisen piirissä ovat usein ne ihmiset, jotka eivät selviydy valtaväestön näkökulmasta normaalista asumisesta. Tuetun asumisen kautta ihminen saa mahdollisuuden asunnon saantiin ja asumisen onnistumiseen, joka edelleen antaa mahdollisuuksia työssä käymiseen, päihteiden käytön hallitsemiseen sekä ihmissuhteiden solmimiseen. (Granfelt 2003, 30.)

Asumisen onnistumiseen vaikuttavat vahvasti esimerkiksi leimautuminen, päihteiden käyttö ja siitä irrottautuminen, työhön tai opiskeluun sijoittuminen, rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä ylläpitävät mielekkäät harrasteet, uudet tukevat ihmissuhteet sekä velat, luottohäiriöt ja velkaantuminen. (Granfelt 2007, 102; Granfelt 2003, 30; Hynynen 2005, 121-122.) Asumisen onnistumiseen vaikuttavat kielteisesti taas köyhyys, sosiaaliset ongelmat sekä uskollisuus rikollisia ja päihteitä käyttäviä alakulttuureja kohtaan (Lehtonen & Salonen, 33).

Tuetun asumisen tavoitteena on tuen keventämisen kautta siirtyä kohti itsenäistä asumista. Vapautuvien vankien kotiin vietävän tuen keskiössä ovat tuen antaminen henkiseen hyvinvointiin, vanhemmuuteen ja päihteettömyyteen, arkisten asioiden hoidossa ohjaaminen, toimeentuloasioissa auttaminen, viranomaisverkostojen kanssa tehtävä yhteistyö sekä työhön ja koulutukseen ohjaaminen. Lisäksi rikostaustaisten kanssa tehtävässä asumistyössä kohdataan yksinäisyyttä, sosiaalisten tilanteiden haasteita sekä rikostaustaisten asiakkaiden kiinnittymistä rikollisuuteen ja päihteiden käyttöön. Vankilasta vapautumisen jälkeen vapautuneella vangilla on myös paljon viranomaisasioita hoidettavana ja näiden asioiden hoidossa tarvitaankin usein tukea. Lisäksi tärkeää on puuttua ongelmiin ja häiriöihin jo varhaisessa vaiheessa ennen asunnon menetyksen uhkaa. Ongelmien ja häiriöiden ennaltaehkäisyn näkökulmasta huomiota tulee kiinnittää asumisen kokonaisvaltaiseen valmisteluun sekä hallittuihin siirtoihin, jotka korostuvat erityisesti asunnottomana vankilasta vapautuvien kohdalla. Asumisen valmistelu olisi hyvä aloittaa jo vankilasta käsin ja tuen tarvetta olisi hyvä lähteä kartoittamaan jo ennen vapautumista. Lisäksi kaiken työskentelyn edellytyksenä on vapautumassa olevan vangin ja työntekijän välinen luottamuksellinen ja vuorovaikutuksellinen yhteistyösuhde. Tärkeää on tehdä vapautuvan vangin kanssa yhdessä, ei hänen puolesta tai ohitse. (Granfelt 2015, 43; Granfelt 2007, 107; Lehtonen & Salonen 2008, 106-108.)

Koska päihderiippuvuus ja vankilassa olo lisäävät asunnottomuuden riskejä, tulee asumisen palveluja tarkastella kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti vapautuvien vankien kohdalla. Asumiseen liittyvän tuen vastaanottaminen sekä tuetun asumisen, kuntoutuslaitoksen tai asuntolan sääntöihin sitoutuminen ovat keinoja hallita päihteiden käyttöä. Päihteettömästi asuminen mahdollistaa niin sanotun normaalin elämän ja arjen erilaiset rutiinit ovat päihteettömyyden tulosta sekä päihteettömyyttä ylläpitävää toimintaa. Asunto synnyttää siis mahdollisuuksia päihteettömyydelle ja päivittäin, molemmat osa-alueet tukevat siis onnistuessaan toisiaan. Päihderiippuvuuden hoito on siis tärkeä huomioida asumisen onnistumisen näkökulmasta. Myös vertaistuellalla saattaa olla suuri merkitys vapautuvan vangin elämässä ja se on hyvä huomioida asumisen yhtenä tukimuotona. (Lehtonen & Salonen 2008, 31-33.) Vertaistukea tarjoavat monet eri järjestöt ja tukimuodot tähtäävät päihteettömyyteen, rikoksettomuuteen ja yhteiskuntaan palaamiseen. Suomessa vapautuville vangeille vertaistukea tarjoavat esimerkiksi KRIS, Kriminaalihuollon tukisäätiön REDIS sekä NA- ja AA-vertaistukiryhmät. (Vertaistuki ja auttavat puhelimet.)

Rikollisen ja päihteitä käyttävän kulttuurin arvomaailman mukaan eläminen saattavat heikentää motivaatiota sitoutua tuettuun asumiseen. Omien heikkouksien ja avun tarpeen myöntäminen voi olla haasteellista, varsinkin jos on tottunut elämään kulttuurissa, joka arvostaa voimaa, selviytymistä ja kovuutta. Ammatillisen tuen lisäksi myös vertaistuellalla on suuri merkitys rikollisuudesta, päihteiden käytöstä ja vanhasta kaveriporukasta irrottautumisessa. Rikollisesta

käyttäytymisestä irrottautumisessa on kyse täydellisestä ja kokonaisvaltaisesta elämänmuutoksesta ja ihmisen tulee muuttaa jopa koko identiteettiään. Asunto ja asuminen ovat vain yksi osa-alue tässä muutoksessa. (Granfelt 2007, 108-109.)

Päihderiippuvuudessa retkahduksen sekä vapautuvien vankien kohdalla uusien rikosten tekemisen vaara on aina olemassa. Yhteiskunnan vieroksunta saattaa vapautuvien vankien kohdalla tuoda ajatuksen entiseen, rikolliseen elämään palaamisesta. Entisen vangin tai päihderiippuvaisen leiman kanssa eläminen ei ole aina helppoa ja sopeutuminen ympäröivään yhteiskuntaan voi tästäkin syystä olla haasteellista. Myös varsinkin nuoret rikos- ja päihdekierteestä kuntoutuvat saattavat kokea turhautumisen tunteita siitä, ettei heidän fyysinen ikänsä vastaa heidän elämäntilannettaan. Nuorella kuntoutujalla elämä voi olla vasta alussa, vaikka ikää olisikin jo kolmekymmentä vuotta tai yli. Elämän rakentaminen pitää aloittaa aivan alusta. (Lehtonen & Salonen 2008, 106-108.)

4.5.3 Asumisen ja asunnottomuuden yhteys rikollisuuteen

Rikollisuudesta irrottautumisesta ja kokonaisvaltaisesta elämänmuutoksesta Laine (1988, 84-87) sanoo tutkimuksessaan, että ”rosvon voi pelastaa vain rosvo itse”. Suora lainaus kiteyttää sisäänsä ajatuksen siitä, että vapautuvan vangin tulee ottaa tukitoimet ja apu vapaaehtoisesti vastaan ja tuen piiristä tulee voida lähteä koska vain. Vangin oma motiivi ja motivaatio ovat tärkeässä asemassa. Rikollisuudesta irrottautumisessa tukena voivat toimia erilaiset yhteisöt ja yhteisöllisyys, joiden voimana on ihmisten yhteenliittyminen, demokraattisuus, suora vaikuttaminen sekä itsehallinnollisuus. Nykyajan yhteisöjä ja yhteisöllisyyttä voidaan löytää esimerkiksi Turun ja Helsingin vankiloiden yhteisöhoidollisilta päihdekuntoutusosastoilta (Päihdeohjelmat 2015; Turun vankila). Rikostaustaisen ihmisen leimaamista tulisi vähentää ja yhteiskunnallisen järjestelmän tulisi työntää yksilöitä niin kutsuttua normaalia yhteiskuntaa ja sen eri osa-alueita kohti. Rikollisuudesta irrottautumisessa tärkeässä avainasemassa ovat käytännön asioiden hoito vankeuden aikana ja vapautumisen jälkeen. Käytännön asiat pitävät usein sisällään arkisia asioita, kuten hampaiden kuntoon hoitamista tai ajokortin ja auton hankkimista. Myös sosiaaliset suhteet ovat tärkeässä asemassa, kun puhutaan vankien rikollisuudesta irrottautumisesta. (Laine 1988, 84-87.)

Rikostaustaisten ihmisten elämä saattaa olla rajoittunutta, tilapäistä ja alakulttuureihin suuntautuvaa. Elämässä ei ole välttämättä tavoitteita ja päivät saattavat kulua passiivisesti ilman asuntoa, työpaikkaa, perhettä tai mielekkäitä harrastuksia. Elämäntavan muutokseen tulisi tarjota konkreettisia mahdollisuuksia esimerkiksi asunnon tarjoamisella, päihdekuntoutukseen ohjaamisella tai opiskelupaikan etsimisellä. Elämäntavan muutoksen näkökulmasta edellä mainitut tekijät eivät kuitenkaan aina riitä. Rikostaustaisen ihmisen tulee omata edellytyksiä uusien asioiden oppimiselle, jotta hän voi sitoutua muutokseen ja oppia uudenlaista elämäntapaa.

(Granfelt 2003, 12.) Huono-osaisuus, päihderiippuvuus, rikos- ja päihdemyönteinen lähipiiri sekä velkaantuminen tuottavat erityisiä haasteita ja esteitä vankien kokonaisvaltaisessa elämänmuutoksessa sekä rikoksettoman ja päihdeettömän elämän tavoittelussa (Valle 2014, 7, 16-17). Lisäksi hoitamattoman päihderiippuvuuden rinnalla asunnottomuus vaikuttaa usein kielteisesti rikollisuudesta irrottautumiseen (Suonio 2014, 77).

Vapautuvan vangin elämänmuutokseen vaikuttaa lisäksi se, miten ympäröivä yhteiskunta ottaa hänet vastaan. Vapautuvien vankien palveluista ja kuntouttamisesta puhuttaessa ei ole tarkoituksenmukaista keskittyä vain asiakastyön tarkasteluun ja kehittämiseen, vaan huomiota täytyy kiinnittää myös yhteiskuntapoliittisiin ja sosiaalisiin tekijöihin, jotka edistävät tai pahimmillaan estävät kuntoutumisen ja elämänmuutokseen sitoutumisen. (Granfelt 2007, 110-111.) Vankilassa olleen ihmisen aseman parantaminen saattaa olla haastavaa, koska vankeuden painolastia kannetaan usein vielä vapaudessakin. Vapaudessa elämänmuutoksen tekemiseen vaikuttavat vapautuneen vangin syvenevät ongelmat ja haasteet sekä yhteiskunnan ja ympäröivän yhteisön ennakkoluulot ja haluttomuus uuden mahdollisuuden antamiseen. (Mäki 2016, 64-66.) Vankilasta vapautuneet ja päihdeitä hallitsemattomasti käyttävät ovatkin jääneet osattomiksi lisääntyvän hyvinvoinnin jaossa. Vapautuvien vankien palveluita kehittäessä onkin tärkeää käyttää asiakasryhmän tuntemusta. Luottamuksellinen yhteistyösuhde, jossa vapautunutta vankia kuunnellaan ja heidän kanssaan työskennellään lähellä heidän arkeaan, tukee parhaimmillaan vapautuneen vangin yhteiskuntaan sijoittumista. Tämänkaltaisessa työskentelyssä hoidetaan yleensä käytännön asioita, joiden lomassa tapahtuu vuorovaikutuksellista työtä ja syrjäytyneen ihmisen kuulemista. Yhteiskuntaan sijoittumisen yhtenä osa-alueena on uusintarikollisuuden väheneminen. Tämän lisäksi asunnon voidaan nähdä olevan yksi perusedellytys, kun työskennellään vapautuvan vangin kuntoutuksen ja yhteiskuntaan sijoittumisen parissa. Ilman omaa paikkaa ja kotia elämäntavan täydellinen muutos voi olla vapautuneelle vangille haastavaa, koska vanhoista kavereista, päihdeistä ja rikoksista erossa pysyminen on tällöin lähes mahdotonta. (Granfelt 2007, 110-111.)

Rikos- ja vankilakierteessä elävien syrjäytymisen ehkäisy on tärkeää, koska useat rikollista käyttäytymistä synnyttävät ja ylläpitävät tekijät liittyvät nimenomaan köyhyyteen ja syrjäytymiseen. Asunnottomuuden vähentäminen on yksi syrjäytymistä lieventävä muoto. Asunto ei kuitenkaan aina ratkaise välttämättä muita ongelmia kuin asunnottomuuden. Asunnottomuus on toisaalta voimakkaasti rikollisuutta ja päihderiippuvuutta ylläpitävä yhteiskuntapoliittinen ongelma. Asunnottomana kadulla ja rappukäytävissä eläminen lisää riskiä joutua yhä syvemmälle rikos- ja päihdekierteessä. Rikostaustaisilla ihmisillä asunnottomuus näyttäytyykin usein monimuotoisena ilmiönä, joka vaatii monipuolisia, kokonaisvaltaisia ja laajoja toimia niin yhteisön kuin yksilönkin tasolta. Irtaantuminen rikollisesta käyttäytymisestä ja päihdeiden käytöstä on vuosien prosessi, joka tulee ottaa huomioon myös asumisen onnistumista arvioitaessa. (Granfelt 2005, 121-122; Granfelt 2003, 7.)

Rikollisuudesta irrottautumisessa omalla asunnolla on siis tärkeä ja prosessia tukeva merkitys. Oma asunto antaa vankilasta vapautuneelle mahdollisuuden irrottautua rikollisista ympäristöistä ja oman asunnon myötä ihminen alkaa parhaimmassa tapauksessa välttää paikkoja, joissa rikollista käyttäytymistä harrastetaan. Tavallisessa asuinympäristössä asuminen tukee rikostaustaista ihmistä rikollisuudesta irrottautumisessa. Rikollisuudesta irrottautumisessa tukee asunnon lisäksi myös päihteettömyys, vanhemmuus sekä päivä-, kuntoutus ja työtoimintaan osallistuminen. Kuitenkin tärkeää on huomioida, että rikoksentekijän omalla motivaatiolla ja sitoutumisella on tärkein ja ensisijaisin osa rikollisuudesta irrottautumisessa. Asunnon saanti ei ole kuitenkaan aina helppoa ja vankilasta vapautuva saattaa tarvita siinä apua. Rikostaustaisen ja asunnottoman ihmisen saattaa olla vaikeaa saada asuntoa tavallisilta asuntomarkkinoilta. Rikollisuudesta irrottautumisessa onkin merkitystä myös sillä, miten yhteiskunta ja ympäröivä yhteisö antavat rikostaustaiselle ihmiselle mahdollisuuden nähdä itsensä myös muunakin kuin päihderiippuvaisena tai rikollisena. (Mäki 2016, 67; Tavanomaisessa ympäristössä asuminen auttaa rikoskierteestä irtautumisessa 2017.)

Asunnon saannin jälkeen asunnon säilyttämistä vaikeuttavat vankien kohdalla köyhyys, sosiaaliset ongelmat, voimakkaat riippuvuudet sekä uskollisuus rikolliseen käyttäytymiseen ja sen alakulttuureihin. Rikostaustainen ihminen saattaa mitata koko identiteettinsä ja itsearvostuksena rikollisen käyttäytymisen ja alakulttuureihin kiinnittymisen kautta, joten tästä kokonaisvaltainen irrottautuminen voi olla yksilölle haastavaa. Myös asumiseen liittyvän tuen vastaanottaminen saatetaan kokea vaikeaksi, koska tällöin vapautunut vanki joutuu tunnustamaan oman avun tarpeensa ja heikkoutensa. (Granfelt 2005, 123.) Asunnottoman vangin syrjäytymiskiirteen katkaisu sekä yhteiskuntaan sijoittuminen saattaa olla haasteellista, vaikka ihmisellä löytyisikin itseltään halua rikoksettomaan elämään. Vankien yhteiskuntaan sijoittuminen vaatii erilaisia tukitoimia, jotka kattavat kokonaisvaltaisesti eri elämän osa-alueita ja painottuvat erityisesti vapautumisen jälkeiseen aikaan. Haasteita yhteiskuntaan sijoittumisessa on erityisesti nuorilla, jotka ovat ensimmäistä kertaa vankilassa, vankilakierteessä elävillä sekä pitkäaikaisvangeilla. (Granfelt 2003, 11-12.) Rikoskierteessä olevilla on kuitenkin olemassa mahdollisuus rikoskiirteen ja päihteiden hallitsemattoman käytön lopettamiseen sekä asunnon saantiin. Vankilasta vapautuvien vankien kanssa tehtävä työ tuottaa siis myös tuloksia. (Granfelt 2007, 102.)

5 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa kerrotaan opinnäytetyön tutkimusasetelmasta. Esittelyssä ovat tutkimustavoitteet, tutkimusongelmat ja -kysymykset, opinnäytetyön toteutus, tutkimusmenetelminä käytetyt määrälliset ja laadulliset tutkimusotteet, opinnäytetyön kohderyhmä sekä aineiston keruu

ja analyysi. Luvun lopussa on lisäksi pohdintaa opinnäytetyön eettisyydestä ja luotettavuudesta.

5.1 Tutkimustavoitteet

Opinnäytetyössä tarkastelun kohteena ovat ne asunnottomat vangit, jotka ovat vapautumassa vankilasta ilman vapaudessa tiedossa olevaa asuntoa. Vankilasta vapautumisen yhteydessä tapahtuvalla hallitulla asuttamisprosessilla saattaa olla moninaisia vaikutuksia asunnottomana vapautuvan vangin tulevaan elämään niin asumisen onnistumisen, uusintarikollisuuden kuin yhteiskuntaan sijoittumisenkin kannalta. Opinnäytetyön tarkoituksena onkin kartoittaa ja kerätä tietoa eri paikkakuntien käytännöistä ja malleista vankilasta asunnottomana vapautuvien vankien asuttamiseen ja asumisen tukemiseen liittyen.

Opinnäytetyössä kerätään tietoa siitä, miten Suomessa asunnottomana vankilasta vapautuvien vankien hallittu asuttamisprosessi järjestetään vapautumisen yhteydessä, mihin asunnottomia vankeja asutetaan sekä miten asumisen onnistumisessa tuetaan. Opinnäytetyön lopullisena tavoitteena on luoda kokonaisvaltainen kuva siitä, miten Suomessa eri paikkakunnilla vastaanotetaan vankilasta asunnottomana vapautuvia vankeja ja miten hallittu asuttamisprosessi toimii.

Vankilasta asunnottomana vapautuvien vankien hallittua asuttamisprosessia tarkastellaan Vapautuvien asumisen tuen verkoston eli VAT-verkoston jäsenien kokemuksesta. Opinnäytetyön aineisto kerätään VAT-verkoston jäseniltä sähköisellä kyselylomakkeella. Tavoitteena on kerätä tiedot eri paikkakuntien hallituista asuttamisprosesseista asunnottomien vankien kohdalla samaan julkaisuun, jolloin hyväksi todetut käytännöt ovat helposti löydettävissä ja lukijan on helppo tarkastella, onko oman työn tai paikkakunnan malleissa kehitettävää. Lopullisena tavoitteena on saada kokonaisvaltainen kuva asunnottomana vankilasta vapautuvan vangin polusta Suomessa eri paikkakunnilla. Tavoitteiden näkökulmasta tärkeässä roolissa on myös työelämän yhteistyökumppaneiden, eli Varsinais-Suomen Sininauha ry:n eri projektien ja hankkeiden sekä VAT-verkoston, mahdollisuudet hyödyntää opinnäytetyön tuloksia omassa toiminnassaan tai oman toiminnan raportoimisessa ja kehittämisessä.

5.2 Tutkimuskysymykset

Vankilassa olleilla on muuta väestöä korkeampi riski joutua asunnottomaksi ja vangit kokevat elämässään monenlaisia haasteita. Vankien asunnottomuus vaatii monipuolisia, kokonaisvaltaisia ja laajoja toimia. (Granfelt 2005, 121-122; Lehtonen & Salonen 2008, 29.) Näin ollen tutkimuskysymyksillä pyritään laaja-alaisesti tarkastelemaan asunnottomien vankien asuttamisprosesseja niin vankeuden aikana, vapautumisvaiheessa sekä vapaudessa. Tutkimuskysymykset

kattavat myös vankilan jälkeisen asumisen ja sen tukitoimet, jolla pyritään mahdollistamaan asumisen onnistuminen ja jatkuminen. Tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Millaisia asuttamisen malleja vankilasta ehdonalaiseen vapauteen vapautuville asunnottomille vangeille on luotu eri paikkakunnilla?
2. Millaiseen asumismuotoon vankilasta ehdonalaiseen vapautuvat asunnottomat vangit useimmin vapautuvat?
3. Miten asunnottomia vankeja tuetaan vapautumisen jälkeisessä asumisessa eri paikkakunnilla?

5.3 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyön tekijä on aloittanut rikosseuraamusalan sosionomin opinnot Laurea-ammattikorkeakoulussa syksyllä 2015. Opinnäytetyöprosessi lähti liikkeelle marraskuussa 2016 Opparistarttiin osallistumisesta. Kiinnostus aiheen tutkimiselle lähti liikkeelle opinnäytetyön tekijän aiemmista ja nykyisistä opinnoista sekä työkokemuksesta. Lisäksi opinnäytetyön tekijä haluaa tuoda vapautuvien vankien kokemia haasteita esille asumisen näkökulmasta, koska kohtaa näitä haasteita päivittäin omassa työssään.

Ennen opinnäytetyön aloittamista kartoitettiin työelämän edustajien kiinnostusta ja halukkuutta asunnottomien vankien asuttamiseen liittyvän aiheen tutkimiseen. Varsinais-Suomen Sininauha ry, joka toimii opinnäytetyötä tehtäessä tekijän työnantajana, oli halukas yhteistyön tekemiseen aiheen tutkimisen osalta ja täten tilasi opinnäytetyön. Opinnäytetyön on tarkoitus antaa Varsinais-Suomen Sininauha ry:n eri projekteille ja hankkeille lisää työkaluja rikostauttaisten asiakkaiden kanssa tehtävään kokonaisvaltaiseen työhön. Lisäksi tarkoituksena on, että tuloksia voitaisiin hyödyntää toiminnan raportoimisessa ja kehittämisessä. Aiheen tutkimisen kannalta yhteisen kiinnostuksen pohjalta Varsinais-Suomen Sininauha ry:n toiminnanjohtajan kanssa sovittiin kirjallisesti opinnäytetyön toteuttamisesta (Liite 1) tammikuussa 2017. Opinnäytetyö on täten hankkeistettu, koska siitä on sovittu kirjallisesti opinnäytetyön toimeksiantajan, eli Varsinais-Suomen Sininauha ry:n, kanssa ja opinnäytetyön tuloksia on tarkoitus hyödyntää työelämän yhteistyökumppaneiden työssä.

VAT-verkosto oli opinnäytetyön tekijälle työelämästä jo ennestään tuttu toimija, joten verkosto tuntui mielekkäältä ja tarkoituksenmukaiselta aineiston keruun otokselta. Lisäksi asunnottomien vankien asuttamisen malleista haluttiin mahdollisimman laaja ja kokonaisvaltainen kuva ja VAT-verkoston jäsenyhdistykset sijoittuvat eri puolelle Suomea. Sen lisäksi verkostoon kuuluu

pääosin sellaisia ammattilaisia, jotka kohtaavat työssään vapautuvia vankeja sekä heidän asu-
miseensa liittyviä asioita. Aineiston keruun osalta lähdettiin siitä oletuksesta, että VAT-
verkoston jäsenillä on tietoa ja näkemyksiä vapautuvien vankien asuttamiseen ja asumiseen
liittyvistä asioista. Opinnäytetyön alustava idea ja toteutustapa esiteltiin VAT-verkoston pro-
jektikoordinaattorille joulukuussa 2016, joka esitteli aiheen myös VAT-verkoston kuuluville
toimijoille. Ideaa pidettiin hyvänä ja aihetta ajankohtaisena, joten VAT-verkosto lupautui läh-
temään opinnäytetyön työelämän yhteistyökumppaniksi ja aineiston keruun otokseksi. Opin-
näytetyön ja sen tulosten on tarkoitus palvella myös VAT-verkoston toimijoita sekä Yhdessä
tukien - osaamista jakaen hanketta, joka koordinoi VAT-verkostoa (Yhdessä tukien - osaamista
jakaen 2016-2017).

Opinnäytetyön tilauksen ja yhteistyökumppaneiden löytymisen jälkeen opinnäytetyöprosessi
eteni aiheanalyysin ja opinnäytetyön suunnitelman tekemiseen. Aiheanalyysin hyväksyi joulu-
kuussa 2016 Laurea-ammattikorkeakoulun opinnäytetyön koordinaattori, jonka jälkeen opin-
näytetyölle nimettiin ohjaaja. Opinnäytetyön ideaa ja aihetta käytiin aiheanalyysin pohjalta
läpi ja tämän jälkeen aloitettiin opinnäytetyön suunnitelman tekeminen. Suunnitelmassa kerät-
tiin opinnäytetyön nimi, aiheen valinta, opinnäytetyön tausta, tarkoitus ja tavoite sekä tutki-
musongelmat. Lisäksi suunnitelmaan kirjattiin alustavaa pohdintaa luotettavuudesta ja eetti-
sistä kysymyksistä, aikataulusta, sisällysluettelosta sekä lähdeluettelosta. Jo suunnitelmaa teh-
täessä tutkittavaa aihetta kuvattiin monipuolisesti ja rajausta tehtiin yhdessä ohjaajan kanssa.
Suunnitelma lähetettiin säännöllisesti ohjaajalle luettavaksi ja muutoksia on tehty saadun pa-
lautteen mukaisesti. Lisäksi opinnäytetyön suunnitelma on lähetetty työelämän yhteistyökump-
paneille luettavaksi.

Aineiston keräämisen osalta suunnitelmassa pohdittiin aluksi sähköisen kyselylomakkeen lisäksi
tehtäviä syventäviä paikallisten toimijoiden haastatteluja. Sähköisen kyselylomakkeen (Liite 3)
käyttö aineiston keruuna on ollut opinnäytetyön tekijälle alusta saakka selvää, koska aiheesta
haluttiin mahdollisimman laaja ja kokonaisvaltainen kuvaus. Sähköisen kyselyn käyttämisessä
oli olemassa omat riskinsä, koska aineiston keruu riippui täysin vastaajien aktiivisuudesta ja
kiinnostuksesta. Syventäviin haastatteluihin pohdittiin Turussa vankien kanssa työskenteleviä
alan ammattilaisia, kuten sosiaalityöntekijöitä, diakoniatyöntekijöitä ja kolmannen sektorin
työntekijöitä, tai niitä toimijoita, jotka alustavan sähköisen kyselyn jälkeen olisivat haastatte-
luista olleet kiinnostuneita. Syventävien haastatteluiden haasteena nähtiin kuitenkin työmää-
rän lisääntyminen sekä tarvittavien tutkimuslupien saamisen vaikeus. Tutkimuslupia oltaisiin
jouduttu kysymään jokaiselta haastattelulta toimijalta erikseen. Tämän vuoksi opinnäytetyön
ohjaajan kanssa päädyttiin pitäytyä aineiston keruun osalta vain sähköisessä kyselylomakkeessa
niin, että kysely kohdennettaisiin VAT-verkoston jäsenille. Opinnäytetyön menetelmänä halut-

tiin käyttää määrällisiä kysymyksiä valmiilla vastausvaihtoehdoilla sekä avoimia kysymyksiä vapailla vastauksilla, jotta asunnottomien vankien asuttamisen malleista saataisiin mahdollisimman kattava kuva.

Opinnäytetyön suunnitelmaa tehtäessä tutkimuslupaa (Liite 2) haettiin helmikuussa 2017 VAT-verkoston projektikoordinaattorilta. Tutkimuslupaa haettiin, jotta aineiston keräämistä varten saataisiin VAT-verkoston jäsenien sähköpostiosoitteet käyttöön tutkimuspyynnön lähettämistä varten. Tutkimusluvalla pyydettiin vain jäsenien sähköpostilistaa, muita tietoja jäsenistä ei ollut tarpeen saada opinnäytetyön kannalta. Ennen tutkimusluvan hakemista VAT-verkostolle oli esitelty opinnäytetyön alustava suunnitelma. Tutkimuslupa myönnettiin Kriminaalihuollon tukisäätiöltä. VAT-verkoston projektikoordinaattori toimii Yhdessä tukien - osaamista jakaen hankkeessa, jonka kattojärjestönä toimii Kriminaalihuollon tukisäätiö. Yhdessä tukien - osaamista jakaen hanke taas koordinoi VAT-verkosta. Tämän vuoksi myös tutkimuslupa myönnettiin Kriminaalihuollon tukisäätiön toimesta.

Sähköisen kyselylomakkeen kysymykset rakentuivat lähdekirjallisuudesta nousseiden teemojen mukaisesti. Aineiston keruuseen käytettävää sähköistä kyselylomaketta suunniteltiin ja kehitettiin yhdessä Varsinais-Suomen Sininauha ry:n eri toimijoiden kanssa sekä VAT-verkoston jäsenien kanssa. Lisäksi palautetta kerättiin opinnäytetyön ohjaajalta ja muilta opettajilta. VAT-verkostosta kyselylomakkeen kehittämiseen ovat osallistuneet puheenjohtaja, varanpuheenjohtaja sekä projektikoordinaattori. Kyselylomaketta on siis luotu, suunniteltu ja kehitetty tiiviisti yhteistyössä työelämän kanssa ja teoreettiseen viitekehykseen peilaten. Täten on ollut oletettavaa, että kyselylomake palvelee monipuolisesti eri toimijoita ja siinä käsitellään oikeanlaisia asioita. Kyselylomakkeen kehittämiseen ovat lisäksi osallistuneet myös muiden alan ammattilaiset, joilla ei ole laajaa tietämystä vankien asunnottomuudesta. Tiiviin työelämän yhteistyön kautta kysymyksistä saatiin helpot ja selkeät ymmärtää. Kyselylomakkeen alussa käytiin läpi kyselyssä käytettävää käsitteistöä ja kohderyhmää, jotta vastauksissa ei tulisi viivoutumaa käsitteiden ja aihepiirin ristiriitaisen tai vääränlaisen ymmärryksen vuoksi. Lisäksi vastaajille annettiin mahdollisuus strukturoiduissa määrällisissä kysymyksissä vastata ”en osaa sanoa”, jos kysymystä ei ymmärretty tai siihen osattu vastata. Avointen kysymysten vapaat tekstikentät eivät olleet pakollisia kenttiä, joten vastaajia ei veloitettu vastaamaan näihin kysymyksiin.

Sähköistä kyselylomaketta kehittäessä työelämän yhteistyökumppaneiden toiveena olisi ollut yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden laajempi huomioiminen kyselylomakkeen kysymyksissä. Opinnäytetyön tekijä sekä ohjaaja näkivät kuitenkin vankeusrangaistusta suorittavien vankien asunnottomuuden olevan jo riittävän laaja tutkittava ilmiö. Jatkotutkimusehdotuksena voidaan nähdä myös yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden asunnottomuuden laajempi tarkastelu ja tutki-

minen. Perusteltuna ratkaisuna pidettiin siis vain vankeusrangaistuksen suorittaneiden asunnottomana vapautuvien vankien asuttamisen tutkimista. Huomioitavaa on toki se, että ehdonalaisesti vapautuvat vangit voidaan asettaa ehdonalaisten vapauden rinnalla valvontaan, josta vastaa Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimisto. Nämä ehdonalaisten vapauden valvonnassa olevat vapautuneet vangit luetaan yhdyskuntaseuraamusasiakkaita. Kuitenkaan muita yhdyskuntaseuraamusasiakkaita, kuten ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittuja, ei otettu opinnäytetyön kohderyhmään mukaan aihepiirin laajuuden vuoksi. (Ehdonalaisten vapauden valvonta 2016; Melander 2015, 173.)

Opinnäytetyön suunnitelma esiteltiin helmikuussa 2017 suunnitelmaseminaarissa Laurea-ammattikorkeakoulussa. Suunnitelma lähetettiin luettavaksi opinnäytetyön ohjaajalle sekä opponijalle viikkoa ennen seminaaria ohjeistuksien mukaan. Seminaarissa suunnitelma esiteltiin tiivistetysti yleisölle, ohjaajalle sekä opponijalle PowerPoint-esityksen pohjalta. Suunnitelmaseminaarissa tulleet kehitysehdotukset huomioitiin suunnitelmassa, jonka jälkeen suunnitelma hyväksyttiin.

Opinnäytetyön suunnitelman hyväksymisen jälkeen sähköinen kyselylomake pilotoitiin viidelle eri ammattilaiselle, jotka kohtaavat työssään vapautuvia vankeja sekä heidän asunnottomuuteen ja asumiseen liittyviä tekijöitä. Pilotointiin osallistuivat eri organisaatioiden tahot, kuten Varsinais-Suomen Sininauha ry:n eri projektien työntekijät sekä Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä. Ensimmäisen pilotoinnin jälkeen sähköisestä kyselylomakkeesta korjattiin kaksi teknistä virhettä, jotka liittyivät pakollisiin tekstikenttiin. Kyselystä haluttiin siis poistaa työskentelypaikkakuntaa lukuun ottamatta pakolliset vastaukset. Muiden pilotointien jälkeen muutosehdotuksia ei enää tullut. Pilotoiljilta meni keskimäärin 15-25 minuuttia sähköisen kyselylomakkeen täyttämiseen. Suurin osa pilotoiljista täytti kyselyn 15 minuutissa, jonka vuoksi saatekirjeeseen (Liite 4) kirjattiin aikamääräksi noin 15-20 minuuttia. Pilotointien jälkeen kyselylomakkeen runkoa ja sisältöä tarkasteltiin vielä eri työelämän yhteistyökumppaneiden kanssa, mutta kehitysehdotuksia ei noussut enää esille. Pilotoiljilta kyselylomake sai positiivista palautetta.

Pilotointien jälkeen VAT-verkoston projektikoordinaattorin kanssa sovittiin sähköisen kyselyn aloittamisesta. Vastausaikaa päätettiin antaa aluksi kaksi viikkoa, koska lähdeaineiston mukaan sähköisiin kyselyihin vastataan useimmiten vain muutaman ensimmäisen päivän aikana kyselyn aloittamisesta. Kyselyn aloittamispäivänä 22.3.2017 VAT-verkoston projektikoordinaattorille lähetettiin saatekirje opinnäytetyön tutkimukseen osallistumisesta sekä Internet-linkki sähköiseen kyselylomakkeeseen. VAT-verkoston projektikoordinaattori lähetti sähköpostin VAT-verkoston jäsenille. Pyyntö tutkimukseen osallistumisesta osoitettiin 15 ihmiselle. Kyseinen sähköposti lähetettiin myös opinnäytetyön tekijälle kopiona. Viimeisellä vastausviikolla kaikille tutkimukseen pyydetyille lähetettiin muistutuksena uusi sähköposti tutkimukseen osallistumisesta. Tämä lisäsi vastausprosenttia merkittävästi. Lisäksi ennen vastausajan loppumista huomattiin,

ettei kaikkien kaupunkien osalta vastauksia oltu vielä saatu. Tämän vuoksi VAT-verkoston projektikoordinaattorin ja opinnäytetyön ohjaajan kanssa käytyjen keskustelun päätteeksi opinnäytetyön tekijä päätti pidentää vastausaikaa vielä viikolla. Tämän jälkeen vastaamisesta muistutettiin niiden kaupunkien jäseniä, jotka eivät olleet kyselyyn vielä vastanneet. Tällä saatiin vastausprosenttia korotettua hieman. Vastauksia sähköiseen kyselylomakkeeseen tuli yhteensä yhdeksän eli vastausprosentti oli 60 %. Vastausaikaa sähköiseen kyselyyn oli siis kaiken kaikkiaan kolme viikkoa.

5.4 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimusmenetelmillä halutaan ratkaista ennalta asetetut tutkimuskysymykset. Tutkimusmenetelmien käyttö edellyttää tietoa eli aineistoa, jotka kerätään usein kysymyksiä avulla. Tutkimuksen tekijän tulee määritellä, mitä tietoa eli aineistoa hän tarvitsee tutkimuskysymysten ymmärtämiseksi ja ratkaisemiseksi sekä mistä tai keneltä aineisto on saatavissa ja miten tarvittava aineisto kerätään ja käsitellään. Tutkimusmenetelminä voidaan käyttää määrällistä kvantitatiivista tai laadullista kvalitatiivista tutkimusta. Tutkimusmenetelmiä voidaan myös käyttää rinnakkain, jolloin määrällistä tutkimusta voidaan täydentää laadullisella tutkimuksella. Määrällisellä tutkimuksella aineistoa kerätään kyselyjen ja tilastojen kautta. Laadullisella tutkimuksella taas aineistoa kerätään dokumentoinnin, havainnoinnin ja haastattelujen kautta. Eri tutkimusmenetelmät eroavat toisistaan myös analyysimenetelmien osalta. (Kananen 2015, 29-30, 65, 68, 71.)

Määrällisen tutkimuksen käytetyin aineistonkeruumuoto on kysely, jota käytettiin myös tässä opinnäytetyössä. Määrällisen tutkimuksen käyttö edellyttää ilmiön ymmärtämistä sekä teorian vahvaa käyttöä tutkimuksen tukena. Määrällisen tutkimuksen kyselyihin vastataan usein strukturoiduilla vastausvaihtoehdoilla. Kysymyksiin on ennalta määrätty vastausvaihtoehdot, kuten ”kyllä”, ”ei” tai ”en osaa sanoa”. Määrällisen tutkimuksen tulokset esitetään usein taulukkoina tai muina lukuina, joista selviää, kuinka moni vastaajista vastasi milläkin tavalla. Määrälliset strukturoidut kysymykset eivät anna vastaajalle mahdollisuutta perustella näkökantaansa, joten tämän vuoksi sähköisessä kyselylomakkeessa hyödynnettiin myös laadullisen tutkimuksen osa-alueita. Laadullinen tutkimus edellyttää tutkijalta sitoutumista, koska tulosten läpikäynti, litterointi ja analysointi on aikaa vievää ja haasteellista. Aineisto tulee lukea läpi useamman kerran, jotta keskeisen sanoman saa hahmotettua oikein. Laadullisessa tutkimuksessa ei myöskään ole tarkkoja tulkintaohjeita kuten määrällisessä tutkimuksessa, jossa tulkinnat ja johtopäätökset tehdään kerätyn aineiston luvuista. (Kananen 2015, 71-75, 200.)

Vapautuvien vankien hallittua asuttamisprosessia Suomessa tutkittiin opinnäytetyössä pääosin määrällisellä tutkimuksella, joka piti kuitenkin sisällään myös laadullisen tutkimuksen osa-alueita.

eita. Määrällisellä tutkimuksella saatiin konkreettisia lukuja siitä, kuinka monilta eri paikkakunnilta löytyy malleja asunnottomien vankien asuttamiseen ja asumisen tukemiseen. Luvut antavat myös opinnäytetyön lukijalle selkeämmän kuvan siitä, miten tämän ryhmän tarpeisiin pystytään eri paikkakunnilla vastaamaan. Laadullisilla avoimilla kysymyksillä saatiin vankilasta asunnottomana vapautuvista vangeista ja heidän asuttamisestaan monipuolista tietoa, jolla tutkimuskysymykset saatiin ratkaistua. Laadullinen tutkimus antoi laajan kuvan eri paikkakunnilla työskentelevien ammattilaisten näkemyksistä asunnottomien vankien asuttamisprosessiin liittyvistä asioista. Laadullisten avointen kysymysten käyttö opinnäytetyössä oli perusteltua, koska ilmiöstä haluttiin saada kokonaisvaltainen näkemys sekä mahdollisimman hyvä kuvaus. Eri paikkakuntien asunnottomien vankien asuttamisesta ei myöskään ollut aiempaa tarkkaa tietoa. Tämän vuoksi kyselylomakkeeseen ei voitu määritellä pelkästään täsmällisiä määrällisiä kysymyksiä valmiilla vastausvaihtoehdoilla, koska ilmiötä ei opinnäytetyön tekohetkellä tunnettu riittävän laajasti.

VAT-verkoston jäsenille, jotka kohtaavat työssään vapautuvia vankeja ja heidän asumiseensa liittyviä asioita, lähetettiin puolistrukturoitu sähköinen kyselylomake e-Lomake-ohjelmalla. Kysely piti sisällään määrällisiä kysymyksiä valmiilla vastausvaihtoehdoilla sekä laadullisia avoimia kysymyksiä, johon vastaaja pystyi itse kirjoittamaan vastauksen. Puolistrukturoidussa kyselyssä kaikille esitetään samat tai lähes samat kysymykset samassa järjestyksessä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka). Puolistrukturoidussa kyselyssä valtaosa kysymyksistä on määrällisiä strukturoituja kysymyksiä, joita voidaan täydentää laadullisilla avoimilla kysymyksillä (Puolistrukturoitu haastattelu).

Puolistrukturoidun sähköisen kyselylomakkeen vastausten avulla koottiin kokonaiskuva siitä, minkälaisia asunnottomien vankien asuttamisen malleja eri paikkakunnilla on Suomessa. Kyselylomakkeen vastauksista koottiin myös tietoa siitä, mihin kaikkialle asunnottomia vankeja asutetaan ja miten vankilan jälkeisessä asumisessa tuetaan. Sähköisen kyselyn kysymykset etenivät taustakysymyksen lisäksi kolmen eri teeman mukaisesti, joita olivat asuttamisen mallit asunnottomille vangeille, asumismuodot asunnottomille vangeille sekä vankilasta vapautumisen jälkeisen asumisen tukitoimet ja muut palvelut. Taustakysymyksellä kartoitettiin vastaajan työskentelypaikkakunta.

5.5 Kohderyhmä

Opinnäytetyössä tarkastelun kohteena ovat ne asunnottomat vangit, jotka suorittavat ehdotonta vankeusrangaistusta vankilassa ja ovat jo ennen vankeutta tai vankeuden aikana menettäneet asuntonsa. Lisäksi tarkastelussa ovat asunnottomana vapautuvat vangit, jotka ovat vapautumassa ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ehdonalaiseen vapauteen joko valvonnalla tai ilman, eikä heillä ole odotettavissa omaa asuntoa vapaudessa. Opinnäytetyössä ei huomioida

ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittuja eikä myöskään valvotun koevapauden kautta vapautuvia. Kuitenkin huomioitavaa toki on, että esimerkiksi päihdehoitolaitoksessa valvottua koevapautta suorittava vanki saattaa olla asunnoton valvotusta koevapaudesta vapautumisen jälkeen. Opinnäytetyössä ei rajattu asunnottomia vankeja sen mukaan, vapautuvatko he suljetusta vankilasta vai avovankilasta.

Tutkimuksessa ei tarvitse, eikä usein voida, tutkia kaikkia niitä ihmisiä, joita tutkittava ilmiö koskettaa. Kaikista niistä ihmisistä, joita tieto koskettaa, valitaan edustava joukko eli otos, jolle tutkimus kohdistetaan. Kaikkia otokseen valittuja ei välttämättä tavoiteta ja osa kieltäytyy vastaamasta tutkimukseen, joten otos toteutuu harvoin täydellisesti ja suunnitellulla tavalla. Tutkimuksen vastauksien ulkopuolelle jäävää osaa otoksesta kutsutaan kadoksi. (Kananen 2015, 266-267.) Tutkimus kohdistettiin VAT-verkoston jäsenille eri paikkakunnilla, joten VAT-verkoston jäsenet toimivat opinnäytetyön otoksena. VAT-verkoston jäsenet valikoituivat otokseksi, koska verkostoon kuuluu vapautuvien vankien ja heidän asumisen kanssa työskenteleviä ammattilaisia, joilta löytyy tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Ilmiötä haluttiin myös tarkastella valtakunnallisesti, joten olemassa olevan valtakunnallisen verkoston käyttö oli täten perusteltua. VAT-verkosto toimii eri paikkakunnilla ja pitää sisällään toimijoita, jotka työskentelevät asunnottomien vankien kanssa. Tämä tuki opinnäytetyön tavoitetta saada laaja ja monipuolinen kuva asunnottomien vankien tilanteesta eri paikkakunnilla. Ilman olemassa olevaa verkostoa otos olisi pitänyt luoda itse ja tällöin prosessi olisi ollut aikaa vievä ja epävarma, koska eri paikkakuntien eri toimijoita olisi pitänyt lähestyä erikseen yksi kerrallaan. Olemassa olevan verkoston käyttö antoi opinnäytetyölle siis luotettavamman pohjan. VAT-verkoston paikkakuntakohtaisista toimijoista ei tehty enää otantaa.

Tutkimukset voidaan jakaa kokonaistutkimuksiin sekä otantatutkimuksiin (Kananen 2015, 269). Koska opinnäytetyö ei kohdistunut kaikkiin Suomessa vapautuvien vankien ja heidän asumisen kanssa työskenteleviin alan ammattilaisiin, kyseessä ei ollut kokonaistutkimus. Koska tutkimus kohdistui ennalta valittuun joukkoon, eli VAT-verkoston jäseniin, kyseessä oli otantatutkimus. Rajatun otoksen sekä otantatutkimuksen käyttö oli opinnäytetyössä perusteltua, koska VAT-verkoston koordinaattorilla oli olemassa verkoston jäsenien eli alan ammattilaisten sähköpostiosoitteet, joten niitä tarvinnut hakea erikseen.

5.6 Aineiston keruu

Sähköisen kyselylomakkeen vastaajat on valittu sen perusteella, että ilmiö koskettaa heitä (Kananen 2015, 145). Aineisto hankittiin puolistrukturoidun sähköisen kyselylomakkeen (Liite 3) avulla VAT-verkoston jäseniltä. VAT-verkoston tarkoituksena on rikosseuraamusasiakkaiden asumispalveluiden ja muiden tukipalveluiden kehittäminen sekä eri sidosryhmien ja toimijoiden välisen tiedonkulun parantaminen. Verkoston työn tavoitteena on rikosseuraamusasiakkaiden

asunnottomuuteen ja uusintarikollisuuteen vaikuttaminen sekä eri toimijoiden, kuten järjestöjen, Rikosseuraamuslaitoksen ja kuntien, välisen yhteistyön kehittäminen asunnottomuuden ja asumisen tukipalvelujen näkökulmasta. Verkostoon kuuluu kolmetoista varsinaista jäsenyhteisöä eri puolilta Suomea ja verkostotapaamisiin osallistuvat varsinaisten jäsenten lisäksi myös muita toimijoita. Verkoston koordinaattorina toimii Kriminaalihuollon tukisäätiö. (Vapautuvien asumisen tuen verkosto.) Koska VAT-verkostoon kuuluu jäsenyhteisöä ympäri Suomea, verkoston kautta tavoitettiin monipuolisesti eri puolilla Suomea toimivia alan ammattilaisia.

Aineisto kerättiin kyselyn avulla, joka on pääsääntöisesti määrällisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä (Kananen 2015, 81-82). Sähköinen kyselylomake sisälsi kuitenkin laadullisen tutkimuksen osa-alueita, kuten avointen kysymysten kautta tapahtuvaa vastaajan haastattelua. Vastaajien näkemyksiä pyrittiin siis ymmärtämään kokonaisvaltaisemmin laadullisen tutkimuksen kysymysten kautta. Kyselylomakkeessa avoimet kysymykset tuottivat lauseita, joilla vastaaja kuvasi ilmiötä. Määrälliset strukturoidut kysymykset valmiilla vastausvaihtoehdoilla antoivat taas tietoa luvuista, joilla suoritetaan tilastollisia operaatioita tilastollisin menetelmin (Kananen 2015, 81-82).

Aineiston keruun muodoksi valittiin sähköinen kysely, koska tarkoituksena oli saada aineisto nopealla aikataululla ja VAT-verkoston jäsenet toimivat eri puolella Suomea. Lisäksi sähköisen kyselylomakkeen kautta toteutettu haastattelu antoi paremmat mahdollisuudet anonyymiydelle. Kyselylomakkeen kautta tapahtunut haastattelu mahdollisti myös asenteiden ja mielipiteiden tutkimisen (Kananen 2015, 133, 143). Vastaajilla oli mahdollisuus vastata sähköiseen kyselyyn omien aikataulujensa mukaisesti ja käyttää vastaamiseen sen verran aikaa, kun oli tarve. Kyselylomakkeen käyttöä haastatteluvälineenä tuki myös se, että haastattelun nähdään sopivan käytettäväksi silloin, kun ilmiöstä ei välttämättä tiedetä kovinkaan paljoa (Kananen 2015, 133, 143). Vaikka vankien asunnottomuutta on tutkittu laajasti, ei paikkakuntakohtaisia tietoja löytynyt yksittäisistä teoksista.

Tavoitteena oli luoda rakenteellisesti helppo lomake, joka ennen E-Lomake-ohjelmaan syöttämistä suunniteltiin tekstinkäsittelyohjelmalla. Aineiston analyysin kannalta lomakkeen kysymykset sekä yksittäisen kysymyksen vastausvaihtoehdot numeroitiin. Lomake myös pilotoitiin eli testautettiin viidelle ulkopuoliselle ammattilaiselle mahdollisten kirjoitus- ja asiavirheiden huomaamisen vuoksi. Lisäksi pilotoijilta kerättiin kehittämisideoita. Pilotointi perustuu siihen, että kysymysten laatija saattaa usein sokaistua omalle tekstilleen eikä välttämättä huomaa kysymysten haasteellisuutta tai ongelmallisuutta (Kananen 2015, 2014). Lisäksi sähköisen kyselylomakkeen rakenteellisista seikoista pyydettiin palautetta Laurea-ammattikorkeakoulun tietotekniikan lehtorilta, joka tarkisti, että kysymysmuodot mukautuivat tilasto-ohjelmaan. Näin varmistettiin kysymysten soveltuvuus tilasto-ohjelmassa, joka tekee vastauksista suorat ja-kaumat.

Otannan kohdentaminen ja kontrollointi ovat verkkotutkimuksissa helpompia (Kananen 2015, 214). Tässä tapauksessa VAT-verkoston kuuluu vapautuvien vankien ja heidän asumisensa kanssa työskentelevät ammattilaiset, joten oletettavaa on ollut, että sähköisen kyselylomakkeen linkki tulee sähköpostitse vain näille ammattilaisille. Verkkotutkimusten haasteina ovat muun muassa roskapostivaara, vanhentuneet sähköpostiosoitteet, tulosten/otosten vinoutumat, otantamenetelmät, vastaajien osaamistaso, tekniset ongelmat sekä alhainen vastausprosentti (Kananen 2015, 215). Näin ollen kysely ei tavoittanut kaikkia niitä, joilla olisi ollut tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Verkkotutkimuksissa syntyy lähtökohtaisesti aina vinouma, koska kaikilla ei ole Internet-yhteyksiä eivätkä sähköpostiviestit aina tavoita kaikkia kohderyhmän tai otoksen jäseniä (Kananen 2016, 216).

Verkkotutkimuksien suurimpia ongelmia ovat alhaiset vastausprosentit. Vastausprosentteja voi kasvattaa muun muassa oikean otannan löytämisellä, antamalla ennakkotietoa tutkimuksesta, sähköpostin lyhyellä napakkuudella ja ohjeistuksella, kertomalla ennakoitu vastausaika, helppoilla vastausmuodoilla, pitämällä kysely mahdollisimman lyhyenä, muistutusviestien lähetyksellä, luottamuksellisuudella sekä ajantasaisella osoiterekisterillä. (Kananen 2015, 217.) Tutkimuksen osallistumisen saatekirjeestä pyrittiin tekemään lyhyt, selkeä ja napakka. Tämän tarkoituksena oli herättää mahdollisissa vastaajissa kiinnostusta kyselyyn osallistumisesta. Ohjeistusta kyselyyn vastaamisesta annettiin niin saatekirjeessä kuin kyselylomakkeen alussakin. Lisäksi saatekirje piti sisällään ennakoitun vastausajan, joka oli noin 15-20 minuuttia.

Opinnäytetyön sähköinen kyselylomake lähetettiin 15 ihmiselle, joista yhdeksän vastasi. Vastausprosentti oli täten 60 %. Vastausprosentin osalta merkityksellisessä asemassa oli muistutusviestien lähettäminen, joka lisäsi vastausprosenttia huomattavasti. Ilman muistutusviestien lähettämistä vastausprosentti olisi jäänyt sen verran pieneksi, että tutkimuksen toteuttamiselle olisi noussut haasteita.

5.7 Aineiston analyysi

Kerätty tieto eli aineisto käsitellään käytetylle tutkimusmenetelmälle sopivalla analyysimenetelmällä (Kananen 2015, 83). Opinnäytetyön sähköisessä kyselylomakkeessa oli niin määrällisiä strukturoituja kysymyksiä kuin laadullisia avoimia kysymyksiä. Täten kyselylomakkeen vastauksista kerätty aineisto käsiteltiin kullekin tutkimuskysymykselle sopivalla tavalla. Kerätty aineisto analysoidaan määrällisessä aineistossa erilaisten jakaumien, lukujen, ristiintaulukointien ja tilastollisten menetelmien avulla ja laadullinen aineisto analysoidaan taas yhteismitallistamisen kautta tekstiaineistoksi teemojen ja mallintamisen avulla (Kananen 2015, 89-80). Tässä

opinnäytetyössä kerätty aineisto on analysoitu määrällisen aineiston osalta SPSS-tilasto-ohjelmalla lukujen avulla ja laadullinen aineisto on taas analysoitu litteroimalla vastaukset tekstinkäsittelyohjelmaan sähköisen kyselylomakkeen teemojen mukaisesti.

Määrällisen tutkimuksen aineiston käsittelyssä on otettava tarkkaan huomioon, minkälaiset menetelmät ovat sallittuja millekin aineistolle. Määrällisessä tutkimuksessa tulee huomioida kyselylomakkeen kysymyksiä tarkoin, koska kysymysten muoto vaikuttaa siihen, millaisia analyysimenetelmiä voidaan käyttää. Määrällisen tutkimuksen aineistoa, eli lukuja, voidaan käsitellä erilaisilla tilasto-ohjelmilla. (Kananen 2015, 83.) Laurea-ammattikorkeakoululla on käytössään määrällisen tutkimuksen aineiston analysointiin SPSS-tilasto-ohjelma, jota hyödynnettiin tässä opinnäytetyössä määrällisen aineiston analysoinnissa.

Sähköisen kyselylomakkeen kysymykset rakentuivat lähdekirjallisuudesta nousseiden teemojen mukaisesti. Aineiston keruuseen käytettävää sähköistä kyselylomaketta luotiin, suunniteltiin ja kehitettiin tiiviisti yhteistyössä työelämän kanssa ja teoreettiseen viitekehykseen peilaten. Määrällisille kysymyksille luotiin omat vastausvaihtoehdot, joista vastaaja valitsi mielestään parhaiten sopivan vaihtoehdon. Vastausvaihtoehdot olivat useimmassa kysymyksessä ”kyllä”, ”ei” tai ”en osaa sanoa”. Joissain kysymyksissä vastaajilta haettiin myös lukumääriä tai tiettyihin ilmiöihin, kuten asumismuotoihin, liittyviä vastauksia. Laurea-ammattikorkeakoulun tietotekniikan lehtorilta saatujen ohjeistuksien mukaan sähköisen kyselylomakkeen eri vastausvaihtoehdot koodattiin numeroilla, joka mahdollisti määrällisen analyysin tilasto-ohjelmassa. Numerokoodatuilla vastausvaihtoehdoilla tilasto-ohjelmasta saatiin suorat jakaumat eri kysymysten vastauksista.

Sähköisen kyselyn vastausajan päättymisen jälkeen vastaukset vietiin E-Lomake-ohjelmasta SPSS-tilasto-ohjelmaan jatkokäsittelyä varten, koska E-Lomake-ohjelma ei aineistonkeruuhjelmana mahdollista automaattisesti vastausten analysointia. E-Lomake-ohjelma siirtää vastaukset suoraan tilasto-ohjelmaan vastausten koontisivulta. SPSS-tilasto-ohjelmalla käsiteltiin määrälliset kysymykset ja niiden vastaukset niin, että jokaisen kysymyksen kohdalla haettiin suorat jakaumat siitä, kuinka moni vastaajista vastasi tiettyyn kysymykseen ”kyllä”, ”ei” tai ”en osaa sanoa”.

Koska vastauksia tuli pääosin vain yksi eri paikkakuntia kohti, tilasto-ohjelman ristiintaulukoinnille ei nähty olevan tarvetta analysoinnissa. Myöskään taustamuuttujien ja varsinaisten muuttujien välisien yhteyksien merkitsevyydestä ei nähty olevan tarvetta. Kahden paikkakunnan osalta, josta tuli kaksi vastausta, tuloksia vertailtiin manuaalisesti toisiinsa SPSS-tilasto-ohjelmassa. Vertailun luotettavuuden lisäämiseksi samoilta paikkakunnilta tulleet vastaukset tulostettiin vielä E-Lomake-ohjelmasta paperiversioina, joiden avulla raportoitujen tulosten oikeellisuus tarkistettiin virheiden välttämiseksi.

Eri kysymysten suorat jakaumat muutettiin ensin taulukkomuotoon, jotka vietiin opinnäytetyöhön esittämään vastauksia ja tuloksia. Taulukoista ilmeni kysymys sekä miten eri vastaukset jakautuivat. Lopuksi taulukot muutettiin kuitenkin vielä ympyräkaavioiksi ja pylväsdiagrammeiksi, jotta tulokset havainnollistuisivat taulukkoa paremmin.

Laadullisen aineiston käsittelyyn on enemmän erilaisia mahdollisuuksia kuin määrällisen aineiston käsittelyyn (Kananen 2015, 83). Laadullista aineistoa lähdetään useimmiten purkamaan sisällönanalyysin kautta. Sisällönanalyysiin kuuluu aineiston tarkastelu yhtäläisyyksien ja erojen osalta sekä aineiston tiivistäminen. Sisällönanalyysi antaa tarkasteltavasta aiheesta tiivistetyn kuvauksen, joka kytkee tulokset laajemmin aikaisempaan tutkimustietoon. (Sisällönanalyysi.)

Laadullisen tutkimuksen aineisto tulee muuttaa tekstimuotoon ja tekstimuodossa oleva aineisto analysoidaan lukemalla. Laadullisen aineiston tekstejä voidaan käsitellä tekstinkäsittely-, taulukkolaskenta- tai tietokantaohjelmilla. Usein erilaisia erityisiä laadullisen aineiston analyysiohjelmia ei tarvita, koska niiden käyttö on haasteellista ja vie oman aikansa. Ohjelmat eivät myöskään pysty tekemään lopullisia johtopäätöksiä. (Kananen 2015, 82.) Tässä opinnäytetyössä laadullinen aineisto tuli vain kirjallisenä tekstinä e-Lomake-ohjelmaan kyselyn avoimiin kysymyksiin. Avointen kysymysten vastaukset purettiin eli litteroitiin tekstimuotoon tekstinkäsittelyohjelma Wordia käyttäen. Vastaukset vietiin manuaalisesti e-Lomake-ohjelmasta tekstinkäsittelyohjelmaan.

Litteroinnin tarkkuus voi vaihdella sanatarkasta hyvinkin yleisluontoiseen, jolloin vastauksista kerätään vain vastauksien sisältö eli ydin (Kananen 2015, 129). Opinnäytetyössä pyrittiin keräämään vastauksista vain tärkein sanoma ja ydin. Osa vastauksista siirrettiin ilman tiivistämistä opinnäytetyön tuloksiin, ja joistain pidemmistä vastauksista on etsitty keskeinen sanoma. Keskeistä sanomaa etsiessä kysymyksen vastausta on peilattu kysymyksen teemaan, joita olivat kyselylomakkeessa siis ”Asuttamisen mallit asunnottomille vangeille”, ”Asumismuodot asunnottomille vangeille” sekä ”Vankilasta vapautumisen jälkeisen asumisen tukitoimet ja muut palvelut”. Vastauksia on siis tiivistetty ja analysoitu niin, että kysymykseen ollaan saatu teeman mukainen vastaus. Vastausten tulkintoja on siis tehty sen pohjalta, minkä teeman alle kysymys ja vastaus ovat kuuluneet. Teemat ovat syntyneet tutkimuskysymyksiensä pohjalta eli teemoilla haetaan vastausta ennalta määritettyihin tutkimuskysymyksiin.

Tiivistyksessä on pidetty huolta siitä, ettei vastauksien sanoma vinoudu tai muutu tiivistyksen yhteydessä. Vastaukset käytiin moneen kertaan läpi ja tarkistusten välillä pidettiin myös taukoa. Tiivistämisen lisäksi joitain puhekielisiä ilmauksia tai epäselviä sanontoja on muutettu vastaamaan yleiskieltä. Vastauksissa oli joitain yksittäisiä epäselviä vastauksia, joita ei siirretty

lopulliseen tulokseen. Tällä on pyritty välttämään asian vastauksen virheelliseltä esiintuomiselta. Yksittäiset epäselvät vastaukset liittyivät yksittäisiin lauseisiin tai epäselviin termeihin. Kahden paikkakunnan osalta, joista tuli kaksi vastausta, litteroituja tekstejä verrattiin toisiinsa. Vastauksista etsittiin samaa tarkoittavia asioita ja ilmaisuja, joiden pohjalta vastauksista kirjoitettiin yhteinen tiivistelmä.

Ennen ja jälkeen aineiston analyysin sekä ennen johtopäätösten tekoa opinnäytetyön tekijä perehtyi lähdekirjallisuuteen ja muuhun kirjalliseen materiaaliin, jotta asunnottomien vankien elämäntilanteista ja koetuista haasteista muodostuisi mahdollisimman laaja kuva. Lisäksi yleistä tietoa asunnottomuudesta sekä erilaisista rikosseuraamuksista käytiin läpi ja tietämystä syvennettiin. Aineisto, eli kyselylomakkeen vastaukset, luettiin monesti läpi. Aineistosta nousseita teemoja peilattiin teoriatietoon. Huolellinen tutustuminen lähdekirjallisuuteen ja muuhun kirjalliseen materiaaliin auttoi opinnäytetyön tekijää tarkastelemaan aineistoa oleellisista näkökulmista sekä ymmärtämään erilaisia käsitteitä ja termejä. Ymmärryksen lisäämisen lisäksi kirjallisen teoriatiedon hyödyntämisen aineiston analyysissä nähdään lisäävän tutkimuksen luotettavuutta (Triangulaatio).

5.8 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusten ja opinnäytetöiden lopullisena tavoitteena on tuottaa uskottavaa ja luotettavaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Opinnäytetyön laatua ja luotettavuutta voidaan arvioida reliabiliteetin ja valideetin avulla. Tutkimukset ja opinnäytetyöt tulee suunnitella kaikilta osin niin, että lopuksi saadaan luotettavia tutkimustuloksia. (Kananen 2015, 90.)

Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimustulosten pysyvyyttä. Jos tutkimus toistetaan, tulee tutkijan tai tutkijoiden päätyä samaan tulokseen kuin alkuperäisessäkin tutkimuksessa. Validiteetti tarkoittaa taas sitä, että tutkimuksessa tutkitaan oikeita asioita. Tutkimuksen tai opinnäytetyön luotettavuuden tarkastelulla tarkoitetaan kaikkia niitä asioita, mitkä liittyvät tutkimusprosessin eri vaiheisiin tehtyihin ratkaisuihin. Erilaisten ratkaisujen tulee olla perusteltuja ja läpinäkyviä. (Kananen 2015, 343.) Tämän vuoksi opinnäytetyössä raportoidaan aineiston keruuseen, aineiston analyysiin sekä johtopäätöksiin liittyviä prosesseja yksityiskohtaisesti ja tarkasti. Näin lukija saa mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan käydystä prosessista ja siitä, miten tiettyihin tuloksiin ollaan päästy.

Tutkija itsessään vaikuttaa tutkimuksensa tai opinnäytetyönsä luotettavuuteen. Tutkija voi omilla valinnoillaan saada mitä erilaisempia tuloksia aikaiseksi esimerkiksi valitsemalla sellaiset teoriat johtopäätöksiensä tueksi, jotka tukevat hänen tuloksiaan. (Kananen 2015, 338.) Tämän vuoksi opinnäytetyön teoreettinen viitekehys on pyritty rakentamaan mahdollisimman objektiivisesti aina lainsäädännöstä yksittäisten tutkijoiden näkemyksiin.

Koska opinnäytetyön tutkimus toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella, ei tutkijalla ole ollut suurta vaikutusta vastaajiin vuorovaikutussuhteen kautta. Kasvotusten tapahtuvassa haastattelutilanteessa tutkijalla olisi ollut suurempi vaikutus vastaajiin. Huomioitavaa on kuitenkin, että myös kyselytutkimuksissa tutkijalla on mahdollisuus muotoilla kysymykset johdattelevaksi niin, että kyselyyn vastaajalta saadaan haluttu vastaus. (Kananen 2015, 68-69, 339.) Sähköisen kyselylomakkeen runko on pilotoitu viidelle eri työelämän ammattilaiselle sekä annettu luettavaksi myös muille työelämän edustajille ennen sen lähettämistä vastaajille. Runkoa on muokattu palautteen mukaisesti niin, että johdattelevia tai muutoin epäselviä kysymyksiä on pyritty välttämään. Kysymyksistä poistettiin palautteen mukaisesti johdattelevat sanat ja lauseet sekä määreitä tarkennettiin. Lisäksi erilaisia täytesanoja karsittiin. Näillä muokkauksilla pyrittiin selkeyttämään kyselylomakkeen runkoa ja välttämään erilaisia tulkinnanvaraisia ristiriitoja vastauksissa.

Laadullisen tutkimuksen vaaroina pidetään puolueellisuutta, koska tutkijalla on mahdollisuus käyttää enemmän harkintaa ja päätöksentekoa kuin määrällisessä tutkimuksessa. Määrällistä tutkimusta pidetäänkin usein enemmän puolueettomana, koska tutkimusta ohjaavat kyselylomakkeet sekä tarkat säännöt. (Kananen 2015, 68-69, 339.) Kyselylomake koostuu laadullisesta ja määrällisestä osa-alueesta, joten tutkittavasta ilmiöstä on pyritty saamaan tarkkoja lukumääriä sekä myös vastaajien omia näkemyksiä ja ajatuksia tutkittavasta ilmiöstä. Laadullinen osa-alue näyttäytyy opinnäytetyössä kyselylomakkeessa käytettyinä avoimina kysymyksinä ja määrällinen osa-alue taas strukturoituina kysymyksinä. Näin ollen osa opinnäytetyön aineistosta ja tuloksista on puolueellista, koska avoimiin kysymyksiin pyydettiin vastaajilta vastauksia heidän omien näkemyksiensä ja ajatuksiensa mukaisesti. Avoimiin kysymyksiin saadut vastaukset perustuvat vastaajien omiin henkilökohtaisiin kokemuksiin ja näkemyksiin.

Luotettavuuden näkökulmasta määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen ongelmana nähdään olevan yleistäminen. Määrällinen tutkimus pyrkii siis yleistämään tutkimustuloksia otoksen avulla. Tutkimus etenee siis niin, että pieneltä joukolta ihmisiä kysytään tiettyjä kysymyksiä, joiden pohjalta vedetään yleistävät johtopäätökset koko kohderyhmän osalta. (Kananen 2015, 200.) Opinnäytetyön otoksena on käytetty VAT-verkoston jäseniä eli tältä rajatulta ryhmältä haluttiin rajattuun aiheeseen vastaus. Jo etukäteen on ollut tiedossa, ettei sähköinen kyselylomake tule tavoittamaan kaikkia Suomessa asunnottomien vankien kanssa työskenteleviä alan ammattilaisia. Tämä tulee huomioida tuloksia luettaessa. Lisäksi sähköiseen kyselylomakkeeseen ei saatu kaikilta VAT-verkoston jäseniltä vastauksia. Vastauksien pohjalta tehdyt johtopäätökset ja tulokset perustuvat siis vain VAT-verkoston jäseniin rajatun ryhmän näkemyksiin. Täten tuloksia voidaan tarkastella vain suuntaa antavina, ei absoluuttisina totuuksina. Määrällisen tutkimuksen ongelmina nähdään lisäksi olevan alhainen vastaamishalukkuus, joustamat-

tomuus ja mahdolliset virheet kysymyksissä ja nämä kaikki seikat vaikuttavat lopulliseen tulokseen (Kananen 2015, 202). Kyselyn alussa haasteena oli alhainen vastausprosentti, mutta muistutusviestien lähettäminen vaikutti positiivisesti vastausprosentin kasvuun.

Haastateltaville, eli kyselylomakkeen vastaanottajille ja vastaajille, kerrottiin ennen kyselyyn vastaamista opinnäytetyön taustatiedot ja tarkoitus. Pyyntö sähköiseen kyselyyn vastaamisesta lähetettiin 15 VAT-verkoston jäsenelle. Näistä jäsenistä yhdeksän vastasi kyselyyn, eli vastausprosentti oli 60 %. Opinnäytetyön tutkimukseen osallistuminen on ollut vapaaehtoista ja kyselyn vastaajat ovat voineet keskeyttää vastaamisen missä vaiheessa kyselyä tahansa. Kyselylomakkeista saatu tieto on käsitelty luottamuksellisesti ja kyselyyn osallistujien anonymiteetti on taattu kaikissa opinnäytetyön vaiheissa ja tuloksien raportoinnissa. Lisäksi kyselyä varten on hankittu tarvittavat tutkimusluvut, joka lisää opinnäytetyön luotettavuutta, suunnitelmallisuutta ja tekee prosessista harkitun kaikkien osapuolten osalta.

6 Tulokset

Tässä luvussa esitellään sähköisen kyselylomakkeen tuloksia eli siihen tulleita vastauksia. Tulokset raportoidaan yleisesti sekä paikkakunta-kohtaisesti. Yleisissä osuuksissa käydään läpi vastaajien määrällisten strukturoitujen kysymysten vastauksia lukuina ja kuvioina. Paikkakunta-kohtaisissa osuuksissa käydään läpi määrällisten strukturoitujen kysymysten vastauksia paikkakunnittain sekä avoimien kysymysten vastauksia. Avointen kysymysten vastauksilla eri paikkakunnilla käytettävistä malleista ja palveluista saadaan kokonaisvaltainen kuva.

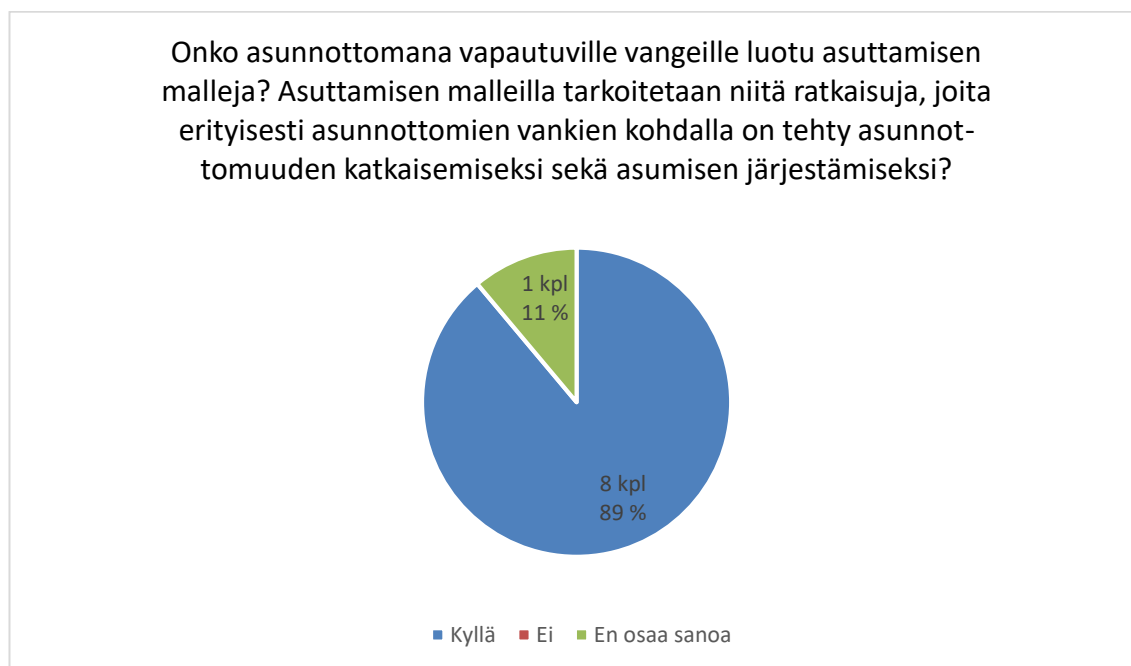
6.1 Vastaajat ja heidän kuntansa

Sähköinen kysely kohdistettiin VAT-verkoston jäsenille eri paikkakunnilla. VAT-verkoston kuuluu pääosin sellaisia ammattilaisia, jotka kohtaavat työssään vapautuvia vankeja sekä heidän asumiseensa liittyviä asioita. Sähköisen kyselyn avulla pyrittiin laaja-alaisesti tarkastelemaan asunnottomien vankien asuttamisprosesseja niin vankeuden aikana, vapautumisvaiheessa sekä vapaudessa. Kyselyllä kartoitettiin asuttamisen malleja, vankilan jälkeisiä asumismuotoja sekä vapautumisen jälkeisen asumisen tukemista.

Sähköiseen kyselyyn vastasi määräaikaan mennessä yhdeksän vastaajaa. Pyyntö tutkimukseen osallistumisesta lähetettiin 15 ihmiselle. Vastausprosentti on ollut siis 60 %. Vastausaikaa pidennettiin alkuperäisesti kahdesta viikosta vielä viikolla ja tänä aikana tulikin yksi vastaus lisää kaupungista, josta ei ollut tullut vielä yhtäkään vastausta. Täten vastaajia oli yhteensä yhdek-

sän. Vastaajien työskentelypaikkakunnat jakautuivat valtakunnallisesti eri puolin Suomea. Helsingistä, Espoosta, Tampereelta, Jyväskylästä ja Kuopiosta saatiin yhdet vastaukset. Raumalta ja Joensuusta saatiin kahdet vastaukset.

6.2 Asuttamisen mallit asunnottomille vangeille

Kuvio 1 Asuttamisen mallit

Helsingistä, Raumalta, Tampereelta, Jyväskylästä, Joensuusta sekä Kuopiosta kahdeksan vastaajaa ilmoitti paikkakunnalta löytyvän asunnottomana vapautuville vangeille jonkinlaisia asuttamisen malleja. Espoon osalta vastaaja ei osannut sanoa, minkälaisia malleja asunnottomana vapautuville vangeille on luotu.

Helsingissä kaupungin Asumisen tuen työryhmä haastattelee ja sijoittaa asunnottomana vapautuvia vankeja eri palveluntuottajille. Eri toimijat tekevät tiivistä yhteistyötä Asumisen tuen kanssa asuttamisen eri vaiheissa.

Raumalla vapautuva vanki hakee tuettuun asumiseen SASKE-lomakkeella ja hakemus käsitellään SASKE-työryhmässä. Vapautuvien vankien asuinvaihtoehtoina ovat kolme eri tukiasumisyksikköä, satelliittiasunnot tai oma asunto, jonka saamisessa autetaan. Tätä kautta asuntoa hakeva vanki saa aina katon päälle vapautumisen jälkeen ja sitä kautta myös tukea. Jos vapautuva vanki ei halua sitoutua edellä mainittuihin asuinvaihtoehtoihin, on asunnon saanti Raumalla haasteellista. Myöskään tietoa vapautuvista vangeista ei tule aina riittävän ajoissa toimijoiden

tietoon. Yhteistyötä tulisi olla vankiloiden kanssa huomattavasti enemmän, jotta vapautuvalle vangille voitaisiin tarjota mahdollisimman sopivaa ratkaisua.

Tällä hetkellä yhtä Raumalla toimivaa asumisyksikköä muutetaan päihteettömäksi. Tämän seurauksena ne vapautuvat vangit, jotka eivät ole sitoutuneet tai motivoituneet päihteettömyyteen, tulevat mahdollisesti jäämään asunnottomiksi. Tämän vuoksi kaupungin tulisi kehittää vaihtoehtoisia ratkaisuja heidän hyväkseen. Kaupungissa on tarjolla niin sanottua parakkiasumista, mutta niihin annettava tuki on vähäistä. Vastaaajien mukaan Raumalle tulisikin kehittää Asunto ensin -mallin mukaista asumista, jossa olisi riittävästi rakenteellista sekä henkilöllistä resursointia. Lisäksi tärkeäksi koettiin, että vangit saisivat apua päihderiippuvuuteensa jo vankilassa tai vankilasta vapautumisen jälkeen. Myös päihteettömän elämän ylläpitämiseen tulisi saada riittävästi tukea. Haasteena koettiin puutteellinen päihdehoito, joka heijastuu myös asumiseen.

Tampereella päihdekuntoutuksen läpikäynneille muualta Suomesta tulleille vangeille tarjotaan Tampereella tukiasumista. Tamperelaisille vapautuville vangeille tarjotaan asunto-Sillan asuinpalveluja.

Jyväskylässä on erilaisia hankkeita, joita voidaan hyödyntää vapautuvien vankien tukipalveluissa. Kaikki mallit eivät ole tällä hetkellä tarkoituksenmukaisia eivätkä toimivia, vaan Jyväskylässä tarvittaisiin yhteistyön tiivistämistä.

Joensuussa asunnottomana vapautuville vangeille on tarjolla vaiheittaista tukitoimintaa, jossa tukea on tarkoitus ajan saatossa keventää. Asuntoja on suunnattu erityisesti nuorille asukkaille ja asuntoihin on mahdollista saada ohjausta. Asuntoja ei kuitenkaan kategorisoida tukiasunnoiksi. Verkostoyhteistyötä tehdään eri järjestöjen sekä viranomaisten kanssa. Lisäksi Joensuussa toimii rikosseuraamusasiakkaiden ASO eli asiakasohjausryhmä, joka käynnistyi vuonna 2012. Se on ohjausmalli rikosseuraamusasiakkaiden kanssa työskentelyyn. ASO-ryhmään kuuluvat eri viranomaiset, seurakunta sekä asuttamis-, kuntoutus- ja tukitoimintaa järjestävät toimijat, jotka ovat kaikki nimenneet yhdyshenkilön mukaan toimintaan. ASO-ryhmän mallissa asiakas ja hänen tarpeensa ovat keskiössä. Eri toimijoiden välinen yhteistyö on toimivaa ja yhteistyöllä räätälöidään asiakkaan kannalta kannustavia ratkaisuja. ASO-ryhmän toiminta voidaankin nähdä sosiaalisena innovaationa, joka on mallinnettavissa ja sen yhdyshenkilöverkoston perustuva työskentely on siirrettävissä erilaisiin toimintaympäristöihin.

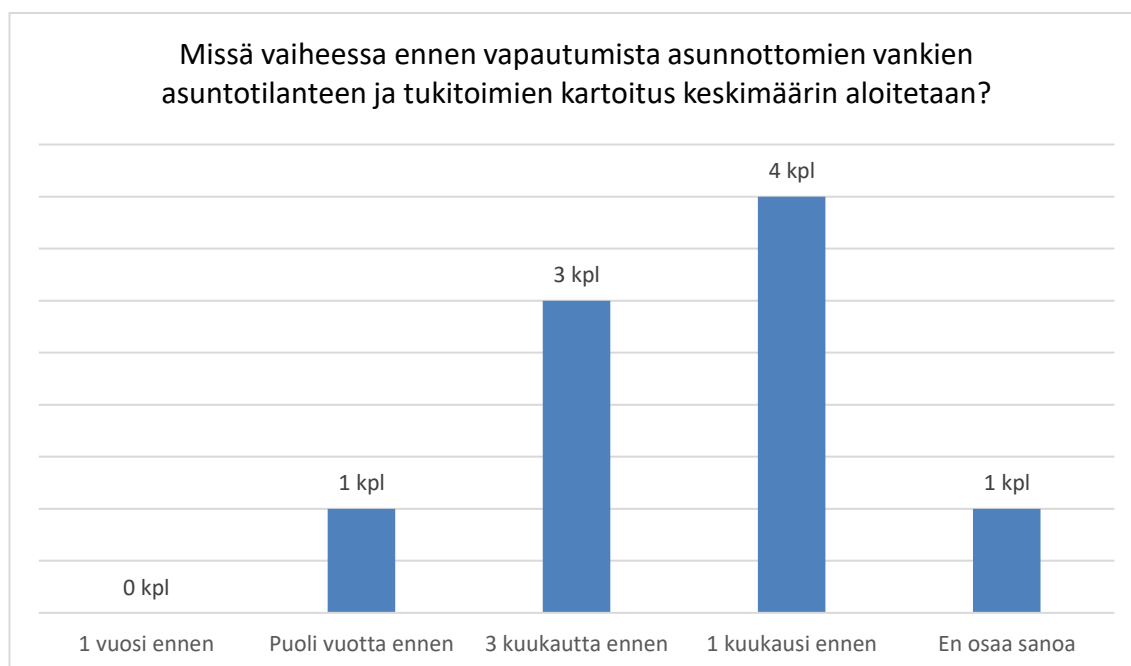
Joensuun mallin mukaan hyvissä ajoin ennen vapautumista vangin ympärille kootaan tapauskohtaisesti verkostoryhmä, jossa on mukana juuri hänelle olennaiset ja tärkeät tahot. Täten ryhmän kokoonpano ei ole joka kerta vakio, vaan ASO-ryhmään kuuluu monipuolisesti erilaisia

tahoja. Kokouksiin tulevilla yhdyshenkilöillä on omien organisaatioidensa lupa kokouksiin osallistumisesta ja oman organisaation edustamisesta. Ennen kokoontumista valmistelutyö tehdään ennakkoon vangin tarpeista ja lähtökohdista käsin. ASO-ryhmä tuo vangille tietoa tarjolla olevista mahdollisuuksista. Ryhmä kokoontuu tarvittaessa säännöllisesti kerran kuussa ja tällä turvataan mallin toiminta.

Kuopion osalta vastauksissa ei tullut tarkemmin ilmi, millaisia asuttamisen malleja paikkakunnalta löytyy. VAT-verkoston koordinaattorin mukaan Kuopiossa toimii kuitenkin Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimiston koordinoima yhteistyöryhmä. Yhteistyöryhmän malli on pitkälti samanlainen kuin Joensuun ASO-ryhmän toiminta. Yhteistyöryhmässä käsitellään vapautuvien vankien asumisen ja muun tuen asioita.

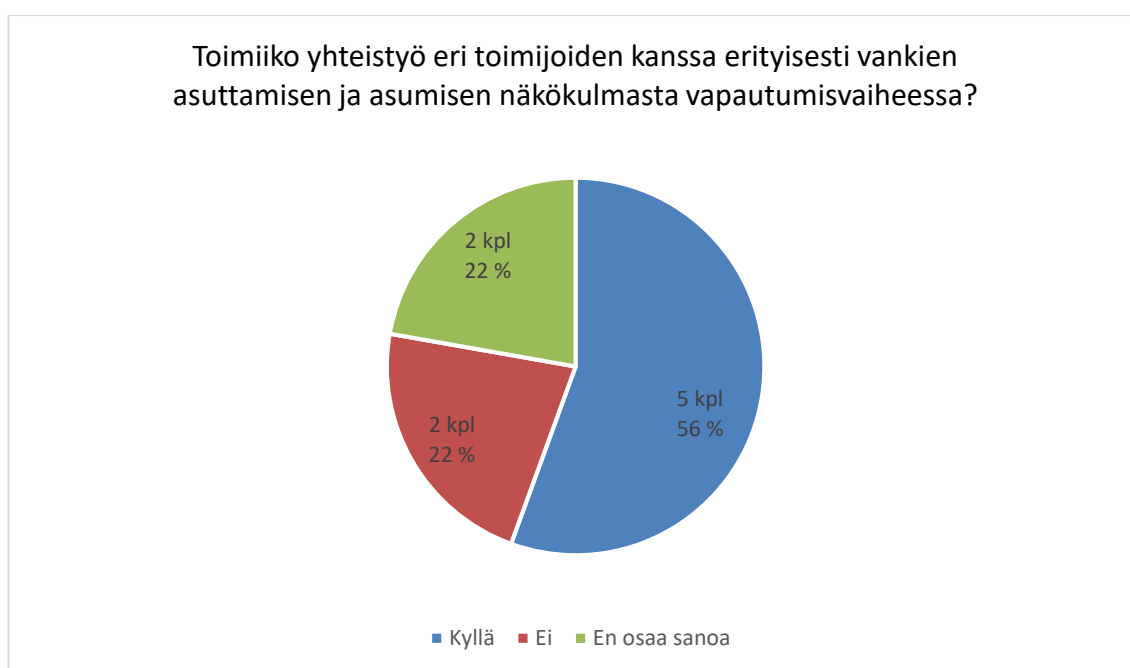
Espoon osalta vastaaja ei osannut sanoa, minkälaisia malleja asunnottomana vapautuville vangeille on luotu. Asunnonhakijat ohjataan erilaisten palvelujen piiriin SAP-työryhmän kautta. Muiden paikkakuntien vastauksista nousi esille, että Espoon sosiaalityön ja vankilan tulisi jo aiemmassa vaiheessa suunnitella yhdessä vankien vapautumista. Lisäksi muiden paikkakuntien vastauksissa nousi esille vuoden 2017 alussa Espoossa alkanut Allianssi-mallinen tuettu palvelu, johon kuuluu Kriminaalihuollon tukisäätiö yhteistyössä muiden palveluntuottajien kanssa. Allianssi-mallin ajatuksena on tukea moniammatillisesti asiakasta hänen tarpeidensa mukaisesti.

Vantaan osalta vastauksia sähköiseen kyselylomakkeeseen ei tullut, mutta Vantaan vankisosaalityön malli nousi esille muiden paikkakuntien työntekijöiden vastauksista. Vantaan vankisosaalityö vastaa vapautuvien vankien asuttamisesta sekä osin myös tuesta.

Kuvio 2 Asuntotilanteen ja tukitoimien kartoitus

Asunnottomien vankien asuntotilanteen ja tukitoimien kartoitus aloitettiin useimmiten 1 kuukausi ennen vapautumista. Näin vastasi neljä vastaajaa Raumalta, Jyväskylästä sekä Joensuusta. Lisäksi joillakin paikkakunnalla vapautumisen kartoitus aloitettiin 3 kuukautta ennen vapautumista. Näin vastasi kolme vastaajaa Helsingistä, Tampereelta sekä Kuopiosta. Lisäksi yksi vastaaja Raumalta ilmoitti vapautumisen kartoituksen aloitettavan puoli vuotta ennen vapautumista ja yksi vastaaja Espoosta ei osannut sanoa, koska kartoitus aloitetaan. Rauman osalta vastaajilta tuli siis eriävät näkemykset.

Kuvio 3 Yhteistyö eri toimijoiden kanssa

Vastaajien mukaan yhteistyö eri toimijoiden kanssa toimi monilla paikkakunnilla. Viisi vastaajaa Raumalta, Tampereelta, Jyväskylästä, Joensuusta sekä Kuopiosta vastasi yhteistyön toimivan eri toimijoiden kanssa. Helsingistä ja Joensuusta kahden vastaajan mukaan yhteistyö ei ole toiminut ja kaksi vastaajaa Espoosta ja Raumasta ei osannut sanoa yhteistyön sujumuudesta. Joensuun osalta vastaajilta tuli siis eriävät näkemykset.

Helsingissä vankien asuttamisen ja asumisen näkökulmasta vapautumisvaiheen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa olisi kehitettävää. Helsinkiin ja pääkaupunkiseudulle vapautuu paljon asunnottomia vankeja, eikä vapautumisen valmistelua ehditä kaikkien kohdalla aloittamaan ajoissa. Kaikille pääkaupunkiseudulle vapautuville vangeille ei ehditä tekemään vapauttamissuunnitelmaa. Tärkeäksi nähtiin, että vankilat ottaisivat entistä aikaisemmassa vaiheessa yhteyttä paikkakunnan sosiaalityöhön vapautumisen valmistelun osalta, jotta verkostoyhteistyö mahdollistuisi.

Espoon osalta yhteistyön sujuvuudesta ei osattu sanoa tarkemmin. Vankiloiden sosiaalityöntekijät ottavat satunnaisesti yhteyttä toimijoihin asuntotilanteeseen liittyen. Tällöin vankiloiden sosiaalityöntekijöitä on ohjeistettu ottamaan yhteyttä kaupungin sosiaalitoimeen, joka ohjaa hakijajonoa asuntoihin.

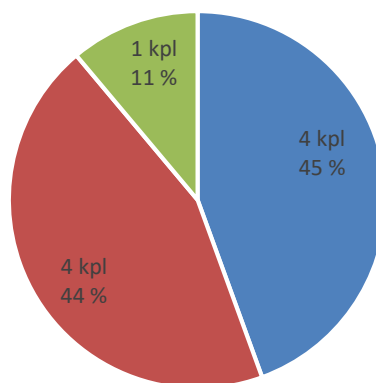
Raumalla vankien asuttamisen ja asumisen näkökulmasta vapautumisvaiheessa yhteistyö eri toimijoiden kanssa toimii, jos yhteydenotto vangista tulee riittävän ajoissa. Näin työnjako ehditään tekemään hyvissä ajoin. Vankiloiden kanssa tarvittaisiin enemmän yhteistyötä ja verkostoyhteistyötä toivottiin jo ennen vangin vankilaan menoa. Vankien tapaaminen vankiloissa sekä haku portilta toimii vastaajien kokemuksen mukaan hyvin.

Tampereella yhteistyö on ollut toimivaa. Asiakkaita on pystytty sijoittamaan asumispoluille eri toimijoiden kanssa.

Jyväskylässä vankien asuttamisen ja asumisen näkökulmasta yhteistyö eri toimijoiden kanssa toimii silloin, kun jollakin on vetovastuu asumisen polusta yksittäisten vankien kohdalla. Yhteistyön koetaan toimivan myös silloin, kun vanki vapautuu jonkun hankkeen kautta.

Joensuussa yhteistyö on ollut osaltaan toimivaa ja osaltaan siinä olisi kehitettävää. Molemmat vastaajat näkivät ASO-ryhmän osalta yhteistyön toimivan hyvin, vaikka vain toinen vastaajista koki yhteistyön toimivan eri toimijoiden kanssa vapautumisvaiheessa muuten. Vankiloilta toivottiin yhteydenottoa vapautuvasta vangista vähintään 3 kuukautta ennen vapautumista, jotta erityisesti asunnon järjestäminen helpottuisi.

Onko asunnottomana vapautuvien vankien asumisen haasteisiin pystytty vastaamaan?

■ Kyllä ■ Ei ■ En osaa sanoa

Kuvio 4 Asumisen haasteisiin vastaaminen

Asunnottomana vapautuvien vankien asumisen haasteisiin vastaamisen osalta vastaukset jakautuivat tasan. Neljä vastaajista Espoosta, Raumalta, Tampereelta sekä Joensuusta oli sitä mieltä, että haasteisiin ollaan pystytty vastaamaan. Neljä vastaajaa Helsingistä, Raumalta, Jyväskylästä sekä Kuopiosta oli sitä mieltä, ettei haasteisiin olla pystytty vastaamaan ja yksi vastaaja Joensuusta ei osannut sanoa haasteisiin vastaamisesta. Rauman osalta vastaajilta tuli siis eriävät näkemykset.

Helsingissä asunnottomana vapautuvien vankien asumisen haasteisiin ei aina pystytä vastaamaan. Vieläkin vapautuu vankeja, joiden vapautumista ei ole valmisteltu pahimmassa tapauksessa laisinkaan. Onneksi tätä tapahtuu kuitenkin vähenemissä määrin. Lisäksi Helsingissä asuntotilanne on huono ja kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja ei ole tarpeeksi. Myös vuokratien ja luottotietojen menetys vaikeuttaa asunnon saantia.

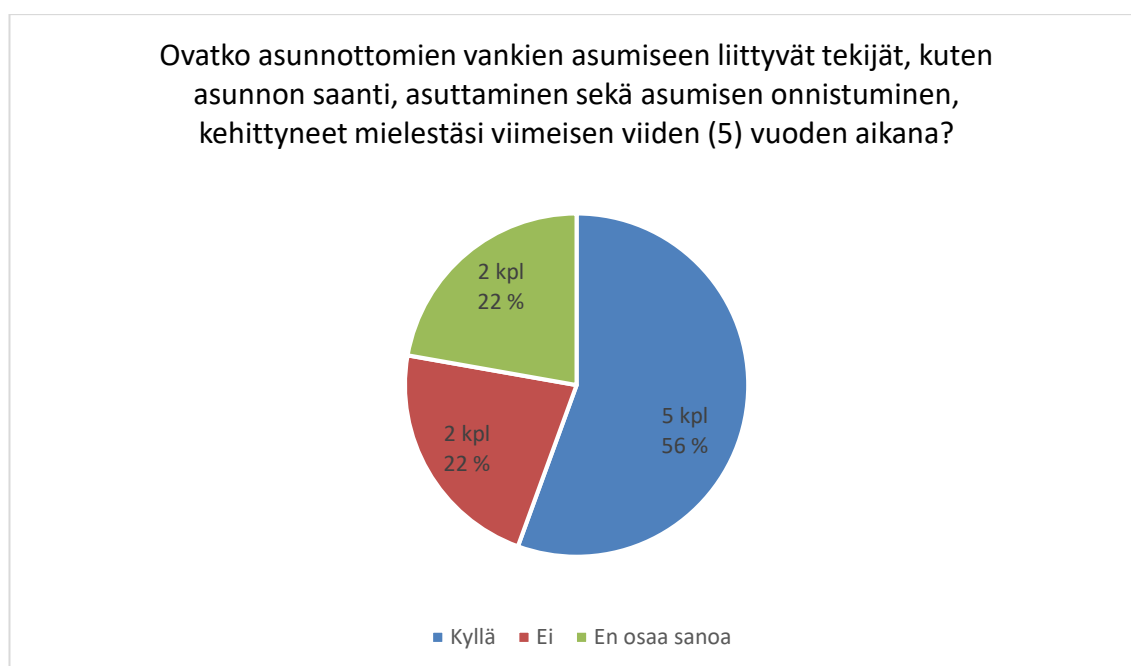
Espoossa asumisen haasteisiin ollaan pystytty osittain vastaamaan. Osa vapautuvista vangeista tarvitsee vahvaa ja tiivistä tukea. Erityisesti mielenterveyspalvelujen tarve nähdään suurena. Tämä tuen tarve tunnistetaan ja asiakas ohjataan palveluiden piiriin. Aina palveluohjaus ei kuitenkaan toteudu ja hoitamattomana tilanne riistäytyy pahimmassa tapauksessa päihteiden käyttöön ja asumishäiriöihin. Toisaalta osa vankilasta vapautuneista pystyy jatkamaan vapauttuaan arkielämäänsä suhteellisen hyvin. Tähän nähdään vaikuttavan monta eri tekijää.

Asunnottomana vapautuvien vankien asumisen haasteisiin tuli Rauman osalta eriävät näkemykset. Toisen vastaajan mukaan asumisen haasteisiin ollaan pystytty vastaamaan, kun taas toisen vastaajan mukaan haasteisiin ei pystytä vastaamaan. Tukityötä ja verkostoyhteistyötä on kehitetty vuosien saatossa ja erityisyyskysymykset on huomioitu toiminnassa. Tätä kautta joihinkin haasteisiin ollaan pystytty vastaamaan. Toisaalta Raumalla toimivien kolmen eri tukiasumisyksikön ei nähdä sopivan kaikille, joten kaupunkiin tulisi kehittää myös muunlaista tuettua asumista. Täten vastauksien perusteella haasteisiin ollaan pystytty vastaamaan tukityön ja verkostoyhteistyön kehittämisellä, mutta toisaalta olemassa olevat palvelut eivät sovi kaikille ja uudentilaisille palveluille olisi tarvetta.

Tampereella asumisen haasteisiin ollaan pystytty toistaiseksi vastaamaan. Lisäksi toistaiseksi pystytään vastaamaan myös koulutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan haasteisiin. Asumisen suhteen tullaan joskus tilanteeseen, jossa asiakkaat eivät saa asuntoja rikostaustansa takia. Tällöin asukkaat jumiutuvat tukiasumiseen, eivätkä siirry tarkoituksenmukaisella tavalla eteenpäin.

Jyväskylässä asunnottomana vapautuvien vankien asumisen haasteisiin ei olla aina pystytty täysin vastaamaan, sillä vapautuminen tulee joskus liian nopeasti asunnon saannin näkökulmasta. Vapautumista ei myöskään aina valmistella riittävästi.

Joensuussa asumisen haasteisiin ollaan pystytty vastaamaan ainakin ASO-ryhmän toiminnan kautta. Toinen vastaaja ei osannut sanoa, onko haasteisiin vastattu ja miten.

Kuvio 5 Asumiseen liittyvien tekijöiden kehittyminen

Helsingissä, Raumalla, Jyväskylässä ja Joensuussa viisi vastaajaa näki, että asunnottomien vankien asumiseen liittyvät tekijät, kuten asunnon saanti, asuttaminen sekä asumisen onnistuminen, ovat kehittyneet viimeisen viiden vuoden aikana. Kaksi vastaajaa Tampereelta ja Kuopista olivat sitä mieltä, etteivät asunnottomien vankien asumiseen liittyvät asiat ole kehittyneet ja kaksi vastaajaa Espoosta ja Joensuusta eivät osanneet sanoa, onko kehitystä tapahtunut.

Helsingissä Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat PAAVO I JA II sekä Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma AUNE ovat parantaneet tilannetta ja erityisesti kehittäneet yhteistyötä kuntien, järjestöjen ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Kohderyhmää tulisi kuitenkin huomioida paremmin esimerkiksi AUNE-hankkeessa. Rikostaustaisten asiakkaiden haasteita on otettu paremmin huomioon kuin ennen.

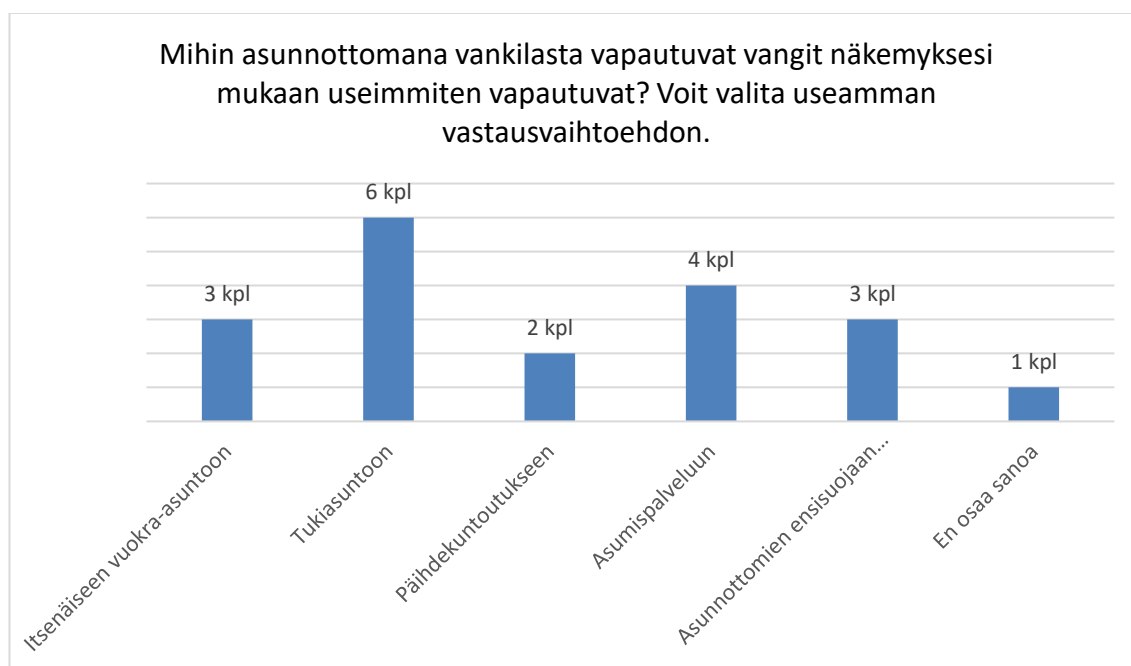
Raumalla yhteistyö vankiloiden kanssa on alkanut parantua ja eri toimijoiden välinen yhteistyö on helpottunut. Vapautuvien vankien erityistarpeiden katsotaan olevan nykyään paremmin tiedossa.

Tampereella vankilassa olo vaikuttaa edelleen asunnon saantiin yksityisiltä vuokra-asuntomarkkinoilta. Lisäksi kaupungin vuokra-asuntoja on vaikea saada. Vuokravelat sekä luottotietojen puuttuminen vaikeuttavat asunnon saantiin usein kielteisesti.

Jyväskylässä järjestöt kantavat vastuuta vankilasta vapautuvien asunnon saamisesta ja asuntojen tarjoamisesta. Järjestöt lisäksi huolehtivat palveluihin ohjaamisesta sekä järjestävät työtoimintaa.

Joensuussa eri toimijoiden katsotaan olevan halukkaita yhteistyöhön.

6.3 Asumismuodot asunnottomille vangeille

Kuvio 6 Vapautumisen jälkeinen asumismuoto

Vastaajien mukaan heidän paikkakunnillaan asunnottomana vankilasta vapautuvat vangit vapautuvat useimmiten tukiasuntoon. Kuusi vastaajaa vastasi näin. Seuraavaksi useimmiten asunnottomana vankilasta vapautuvat vangit vapautuivat vastaajien mukaan asumispalveluihin. Neljä vastaajaa vastasi näin. Seuraavaksi yleisin vapautumispaikka oli itsenäinen vuokra-asunto ja asunnottomien ensisuoja tai yömaja. Kolme vastaajaa vastasi molempiin vaihtoehtoihin näin. Kaksi vastaajaa vastasi asunnottomana vapautuvien vankien vapautuvat päihdekuntoutukseen. Yksi vastaaja ei osannut sanoa, minne asunnottomana vankilasta vapautuvat vangit useimmiten vapautuvat.

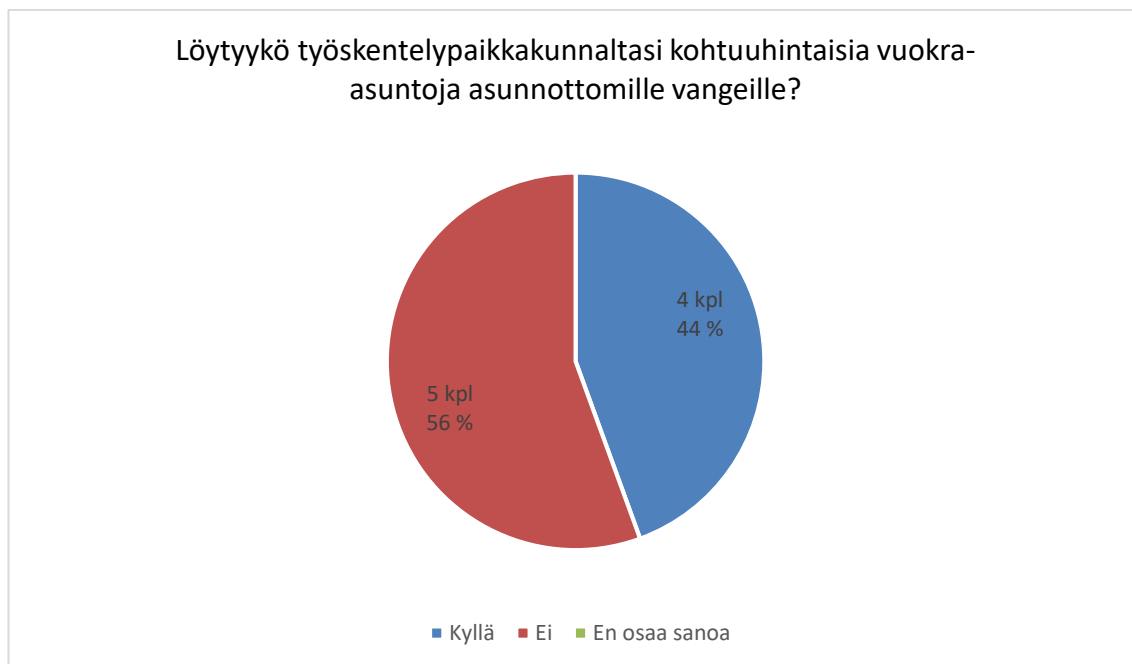
Helsingissä ja Espoossa asunnottomana vankilasta vapautuvat vangit vapautuvat useimmiten tukiasuntoon, asumispalveluihin ja asunnottomien ensisuojiin tai yömajoihin. Raumalla ja Jyväskylässä vapautumisen jälkeisenä asumismuotona toimivat tukiasunnot ja asumispalvelut. Tampereella vapautumisen jälkeisenä asumismuotona toimii asunnottomien ensisuoijat ja yömajat. Muista vapautumisen jälkeisistä asumismuodoista ei osattu sanoa. Joensuussa vapautumisen jälkeisinä asumismuotoina toimivat itsenäiset vuokra-asunnot, tukiasunnot ja päihdekuntoutuslaitokset. Kuopiossa vapautumisen jälkeisenä asumismuotona toimii itsenäinen vuokra-asunto.

Muiksi vapautumisen jälkeisiksi asumismuodoiksi vastaajat nimesivät omat asunnot esimerkiksi vaimon tai avovaimon luona sekä kavereiden luokse menemisen.

Kuvio 7 Asuttamisen järjestys

Seitsemän vastaajaa ilmoitti Helsingistä, Espoosta, Raumalta, Tampereelta, Joensuusta ja Kuopiosta, että asumisen onnistumisen kannalta on merkitystä sillä, asutetaanko asunnoton vanki vasta päihdekuntoutuksen tai asumispalvelun jälkeen itsenäiseen vuokra-asumiseen. Kaksi vastaajaa vastasi Raumalta ja Jyväskylästä, ettei asumisen onnistumisen kannalta ole merkitystä asuttamisen järjestyksellä. Rauman osalta vastaajilta tuli siis eriävät näkemykset.

Kuvio 8 Kohtuuhintaiset vuokra-asunnot

Viisi vastaajaa ilmoitti Espoosta, Raumalta, Tampereelta, Jyväskylästä ja Kuopiosta, ettei heidän paikkakunnilta löydy kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja asunnottomille vangeille. Neljä vastaajaa ilmoitti Helsingistä, Raumalta ja Joensuusta, että kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja löytyy asunnottomille vangeille heidän paikkakunnilta. Rauman osalta vastaajilta tuli siis eriävät näkemykset.

Kuvio 9 Erityiset asumispalvelut

Kahdeksan vastaajaa ilmoitti Helsingistä, Espoosta, Raumalta, Tampereelta, Jyväskylästä, Joensuusta ja Kuopiosta, että heidän paikkakunnalta löytyy vankilasta vapautuvien erityisiä asumispalveluja. Yksi vastaaja vastasi Raumalta, ettei erityisiä asumispalveluja löydy. Rauman osalta vastaajilta tuli siis eriävät näkemykset.

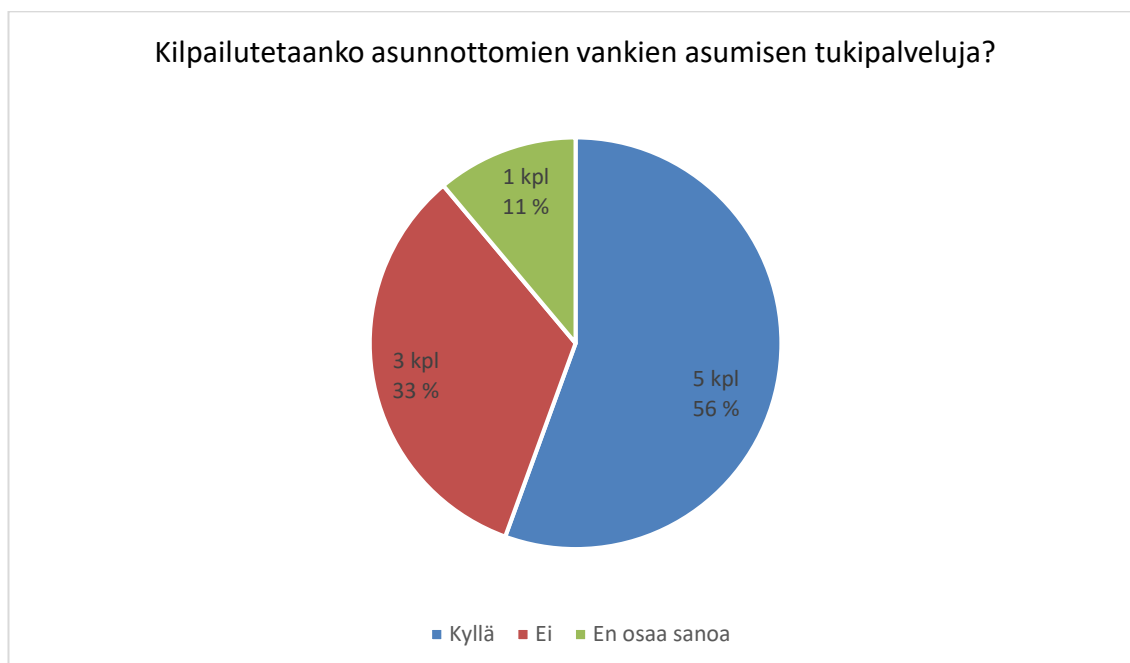
Helsingissä Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalvelut, johon kuuluvat asumisvalmennusyksikkö ja hajasijoitetut tukiasunnot, Sillanpirtti, Sininauhasäätiö, Sininauha Oy sekä Helsingin Diakonissalaitos tarjoavat asumispalveluja vankilasta vapautuville. Esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiön asumisvalmennusyksikkö tarjoaa päihdeetöntä asumista, johon sisältyy sosiaalista kuntoutusta ryhmissä ja yksilötyönä. Yksikössä pyritään jatkamaan sitä kuntoutusta, mitä asiakas on jo vankilassa saanut. Täten vankiloiden kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä. Tukiasumispalvelut noudattavat portaittaista mallia, jossa asuminen aloitetaan yleensä asumisvalmennusyksiköstä, josta siirrytään tukiasunnon kautta itsenäiseen vuokra-asumiseen.

Espoossa Espoon Diakoniasäätiö tarjoaa kevyempää tuettua asumista vankilasta vapautuville vangeille. Espoon Allianssi tarjoaa taas tehostettua tukea vankilasta vapautuville.

Raumalla Katulähetys ja Mielenterveysseura asuttavat ja tukevat vapautuvia vankeja. Katulähetysten työntekijä käy myös pitämässä toipumisryhmiä Satakunnan vankiloissa. Lisäksi toimijat ovat yhteydessä vankilassa oleviin ja motivoivat vapautuvia vankeja esimerkiksi Silta-valmennukseen vapautumisen jälkeen.

Tampereella Silta-valmennus on erikoistunut rikostaustaisten kanssa työskentelyyn niin vapautteen valmennuksen, päihdekuntoutuksen kuin asuttamisenkin suhteen. Silta-valmennus tarjoaa eriasteista tukea asumiseen.

Joensuussa asumispalvelut kohdentuvat päihdepalveluihin ja tukiasuntoihin. Asumispalvelut ovat nykyään kilpailutusten jälkeen osa Siun soten palveluja. Asuttaja, eli vuokranantaja, ja asumisen tukipalvelusältöjen toteuttaja eivät välttämättä kulje käsi kädessä, koska jokainen asiakas käy minikilpailutuksen ennen kuin päätyy asumisen tukipalvelujen piiriin. Asuttaminen ja asumisen tukipalvelu voivat siis kulkea erillään toisistaan. Asiakkaiden minikilpailutuksessa asiakkaista täytetään profilointilomake, jossa selvitetään asiakkaalta asioita ennen asumisen tukipalvelujen kilpailutusta. Kilpailutus lähtee vähintään kolmelle palveluntuottajalle sähköpostitse ja vastausaikaa on kolme vuorokautta. Kilpailuun osallistuva palveluntuottaja ei tiedä tässä vaiheessa asiakkaan nimeä vaan käytettävissä on ennalta täytetty asiakasprofiili. Haasteina on ollut vaikeudet asiakkaiden ohjaamisessa palvelujen piiriin, koska palveluntuottajilla on tyhjäkäyntiä ja asiakkaat eivät ohjautu heille sopiviin asumisen tukipalveluihin.

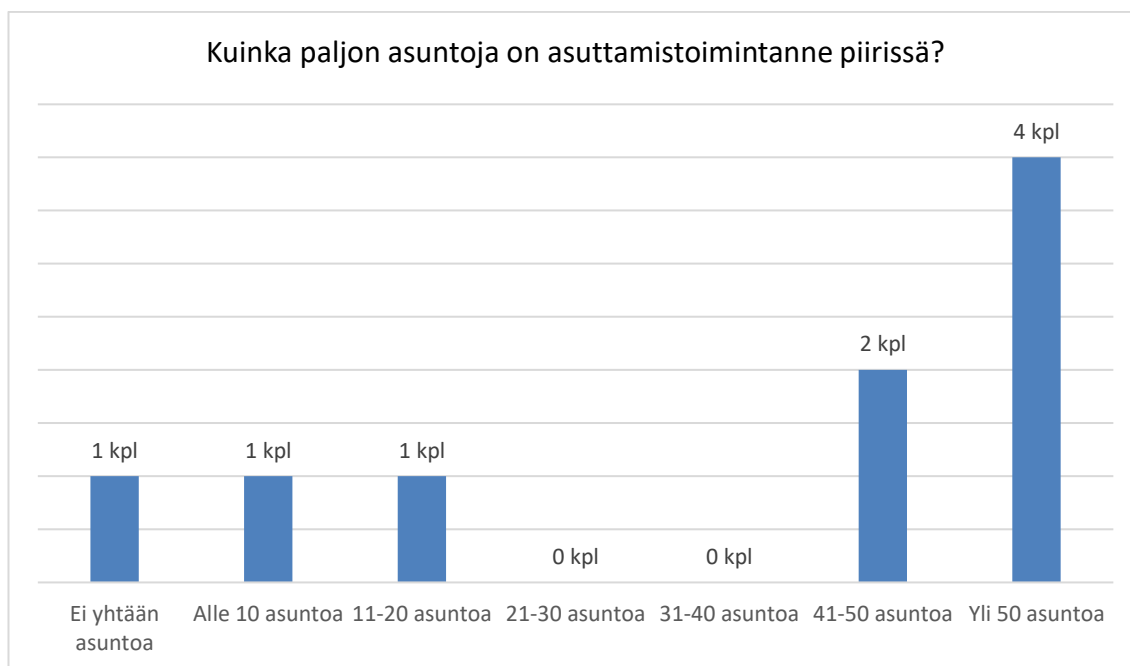
Kuvio 10 Asumisen tukipalvelujen kilpailutus

Viisi vastaajaa ilmoitti Helsingistä, Tampereelta, Joensuusta ja Kuopiosta, että heidän paikkakunnalla kilpailutetaan asunnottomien vankien asumisen tukipalveluja. Kolme vastaajaa ilmoitti Raumalta ja Jyväskylästä, ettei tukipalveluja kilpailuteta. Yksi vastaaja Espoosta ei osannut sanoa, kilpailutetaanko asunnottomien vankien asumisen tukipalveluja.

Helsingissä kaupunki kilpailuttaa päihdeasumispalvelut ja hajasijoitetun tuen palvelut. Kilpailutuksessa on ollut muun muassa mukana Kriminaalihuollon tukisäätöön asumispalvelut. Kilpailutuksissa painottuvat suoritus eikä niinkään vaikuttavuus. Tämän koetaan kuitenkin olevan tyypillistä kilpailutuksissa.

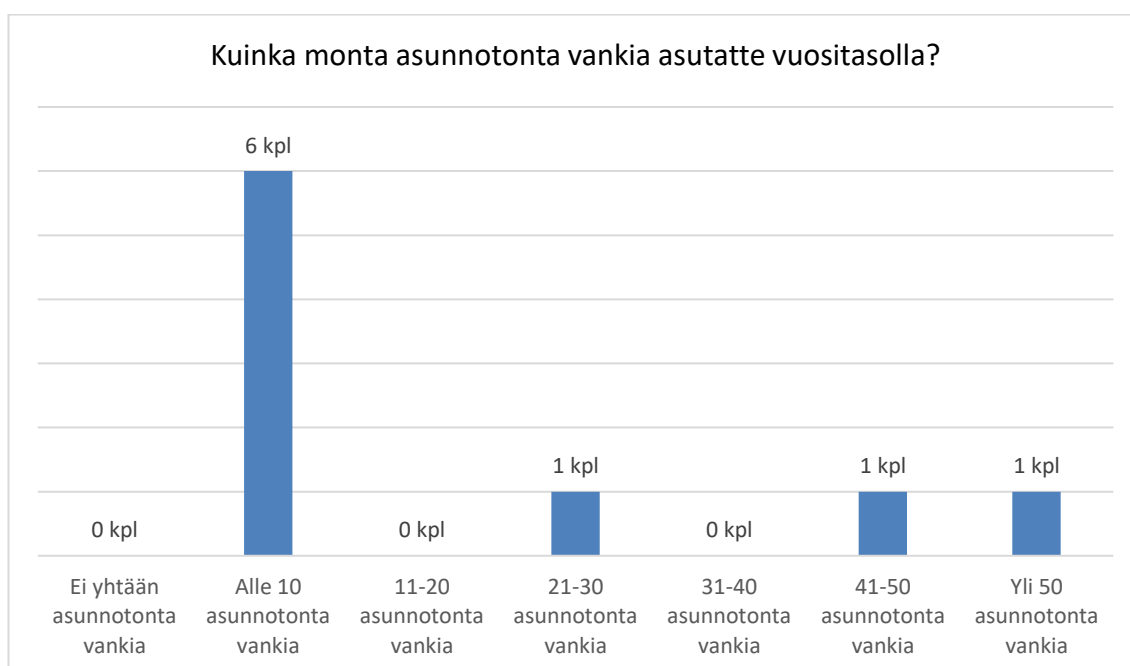
Tampereella kaupunki kilpailuttaa tuetun asumisen palveluja, jossa vapautuvat vangit ovat yksi osa mielenterveys- ja päihdekuntoutujien ohella.

Joensuussa jokainen asumisen tukipalveluihin hakeva asiakas käsitellään erikseen ja kilpailutetaan yksilöllisesti. Jokainen asiakas käy siis minikilpailutuksen ennen kuin päätyy asumisen tukipalvelujen piiriin.

Kuvio 11 Asuntojen määrä asuttamistoiminnan piirissä

Vastaajien asuntojen määrä asuttamistoiminnan piirissä jakautui kuvion mukaisella tavalla. Helsingissä, Espoossa, Jyväskylässä ja Joensuussa asuntojen määrä oli yli 50. Tampereella ja Kuopiossa asuntojen määrä oli 41-50. Raumalla asuntojen määrä oli toisen vastaajan asuttamistoiminnan piirissä 11-20 ja toisen vastaajan asuttamistoiminnan piirissä alle 10. Joensuussa toisella vastaajalla ei ollut yhtään asuntoa asuttamistoiminnan piirissä.

Kuvio 12 Asunnottomien vankien asutus vuositasolla

Vastaajien asunnottomien vankien asuttamisen määrä vuositasolla jakautui kuvion mukaisella tavalla. Tampereella asutetaan asunnottomia vankeja yli 50 vuositasolla. Helsingissä asutetaan asunnottomia vankeja 41-50 vuositasolla. Jyväskylässä asutetaan asunnottomia vankeja 21-30 vuositasolla. Espoossa, Raumalla, Joensuussa ja Kuopiossa asutetaan asunnottomia vankeja alle 10 vuositasolla.

6.4 Vankilasta vapautumisen jälkeisen asumisen tukitoimet ja muut palvelut

Kuvio 13 Kotiin vietävän tuen merkitys

Kaikki yhdeksän vastaajaa ilmoittivat kotiin vietävän tuen ja muiden asumista turvaavien toimien olevan merkityksellisiä puhuttaessa asunnottoman vangin asuttamisesta.

Helsingissä vankilan jälkeisen asumisen onnistumisessa, eli asumisen jatkumisessa ja asunnon säilyttämisessä, tuetaan laittamalla aluksi perusasiat kuntoon. Perusasioiksi luetaan muun muassa toimeentulo, virastoasiat ja asuntoasiat. Perusasioiden hoitamisen jälkeen asiakkaille annetaan tarpeiden mukaan tukea rikollisuudesta irrottautumiseen ja päihteettömyyteen. Asumisen onnistumista arvioitaessa tärkeitä tekijöitä ovat taas häiriötön asuminen, mielekäs tekeminen arkeen, uuden sosiaalisen piirin löytyminen sekä välityömarkkinat. Usein runsaan päihteen käytön nähdään johtavan häiriöihin, joten päihteettömyyteen motivoiminen on tärkeää. Lisäksi mielekkääseen tekemiseen arjessa tulisi kiinnittää huomiota, koska tylsistyminen ja yksinäisyys johtavat helposti takaisin ”vanhoille poluille”. Uusia sosiaalisia kontakteja voi löytää

vertaistukipisteistä sekä uusista harrastuksista. Välityömarkkinat toimivat taas joissain tapauksissa erityisen hyvinä tukimuotoina muun tuen ohella. Tärkeää on, että asiakas saa tukea niihin tarpeisiin, mitä hänellä on. Kuitenkin tulee huomioida, ettei tukea anneta niin, että asiakas passivoituu.

Espoossa vankilan jälkeisen asumisen onnistumisessa tuetaan antamalla yksilöllistä tukea tarpeen mukaan. Toiset vankilasta vapautuneet kaipaavat keskustelua ja toisia taas tuetaan lomakkeiden täyttämässä sekä toimeentulotuen ja asumistuen hakemisessa. Lisäksi asiakkaille annetaan neuvontaa ja ohjausta erinäisissä asioissa. Asumisen onnistumista arvioitaessa tärkeitä tekijöitä ovat taas matalan kynnyksen hoitokontaktit päihde- ja mielenterveyspalveluihin sekä mielekäs tekeminen päiviin. Mielekkäänä tekemisenä nähdään esimerkiksi kuntouttava työtoiminta, työ tai opiskelu. Erilaisen työtoiminnan tai opiskelun kautta on myös mahdollista löytää uusia sosiaalisia kontakteja elämään.

Raumalla vankilan jälkeisen asumisen onnistumisessa tuetaan kotiin vietävällä tuella, päihdekliniikan hoidoilla sekä vertaistuella. Kotiin vietävä tuki pitää sisällään siis asiakkaiden kotona käymistä, johon kuuluu keskustelu- ja asiointiapua. Mahdollisiin ongelmiin puututaan riittävän nopeasti, ja täten pyritään ehkäisemään esimerkiksi asunnoista saatavia häätöjä. Asumisen onnistumista arvioitaessa tärkeitä tekijöitä ovat taas oikeanlainen asumisvaihtoehto ja tiivis tuki asumiseen. Lisäksi tärkeiksi tekijöiksi katsotaan vapautuvan vangin fyysinen ja psyykinen kunto, oma halu muutokseen ja oma näkemys tuen tarpeesta. Lisäksi on tärkeää huomioida, onko vapautuva vanki valmis ottamaan tukea vastaan.

Tampereella vankilan jälkeisen asumisen onnistumisessa tuetaan yksilökeskusteluilla, asumisen tavoitteiden asettamisella sekä varmistamalla asumiseen liittyvien tukien saanti. Tarvittaessa tukea annetaan myös asunnon siisteyteen sekä hygienian hoitoon liittyvissä asioissa. Asiakkaita tuetaan rikoksettomuuden ja päihdeettömyyden tavoittelussa ja ohjataan vertaistuen piiriin. Asumisen onnistumista arvioitaessa tärkeitä tekijöitä ovat taas päihde- ja mielenterveysongelmien arviointi sekä muualta tulevien haittatekijöiden, kuten kaveripiirin, huomioiminen.

Joensuussa vankilan jälkeisen asumisen onnistumisessa tuetaan kotiin vietävillä palveluilla, joissa autetaan viranomaisasiointissa ja asumiseen sopeutumisessa. Lisäksi asumisen onnistumisessa tuetaan sosiaalisen isännöinnin kautta. Asumisen onnistumista arvioitaessa tärkeitä tekijöitä ovat taas tukitoimenpiteet, verkostotyöskentely, inhimillinen ja vuorovaikutuksellinen kohtaaminen, motivointi sekä eri palveluntuottajien toimintojen yhteensovittaminen.

Kuvio 14 Muut kuin asumiseen liittyvät tuen tarpeet

Kaikki yhdeksän vastaajaa ilmoittivat myös, että asunnottomana vapautuvan vangin muitakin kuin asumiseen liittyviä tuen tarpeita otetaan paikkakunnilla huomioon.

Helsingissä asiakassuunnitelmassa määritellään vapautuneen vangin tuen tarpeet ja niihin pyritään vastaamaan olemassa olevien resurssien puitteissa. Kokonaisvaltaisella asumissosiaalisella työllä voidaan merkittävästi vaikuttaa asumisen onnistumiseen ja elämänlaadun parantamiseen. Tämä voi tarkoittaa erilaisiin ryhmiin osallistumista tai yksilökeskusteluja.

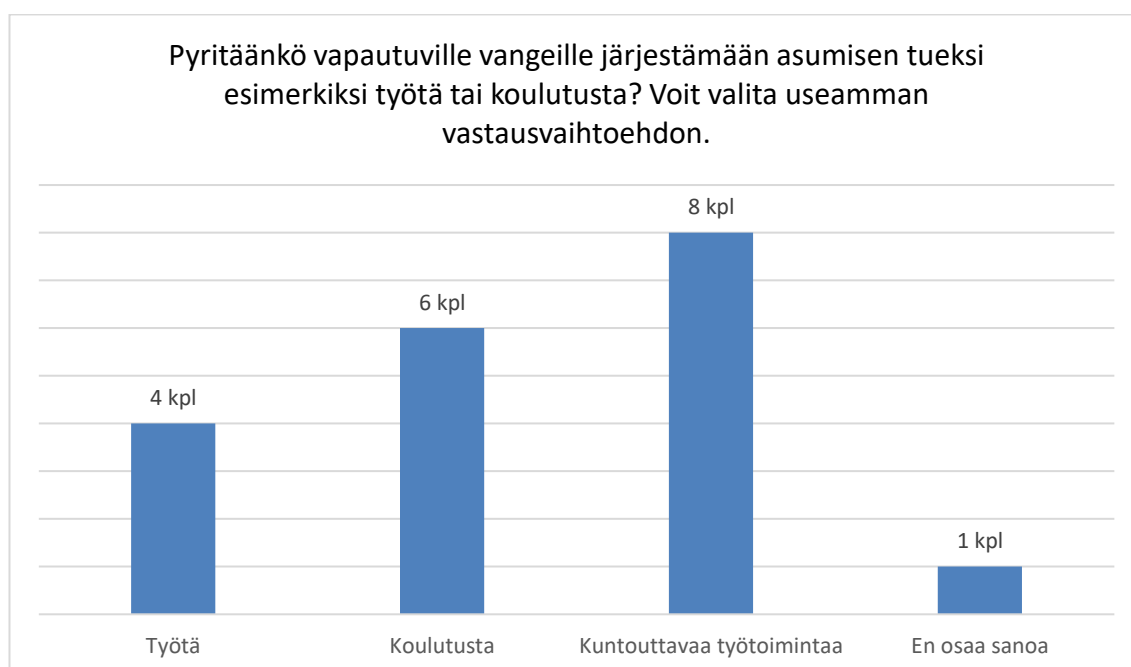
Espoossa vapautuneille vangeille annetaan yksilöllistä tukea tarpeen mukaan ja tällä otetaan myös huomioon muitakin kuin asumiseen liittyviä tuen tarpeita.

Raumalla työtä tehdään vapautuvan vangin lisäksi hänen läheistensä ja lastensa kanssa. Lisäksi huomiota kiinnitetään koulutukseen ja erilaisiin työvaihtoehtoihin, kuten kuntouttavan työtoiminnan tai työkokeilun pajajaksoihin ja vaihtoehtoiseen valmennukseen. Asiakkaille annetaan tiivistä, joustavaa ja terapeuttista keskusteluapua. Verkostoa rakennetaan vapautuvan vangin ympärille hänen kanssaan yhdessä. Lisäksi viranomaisasioiden hoidossa tuetaan ja varatuille ajoille mennään yhdessä. Asiakkaita ohjataan erilaisiin ryhmätoimintoihin, kuten ruokaryhmään ja liikuntaryhmään. Tässäkin kohtaa vastauksissa korostui yhteistyön merkitys vankiloiden kanssa. Liian usein vapautuva vanki ilmestyy yksiköiden oven taakse, eikä vapautuneesta vangista tiedetä oikeastaan mitään. Näin ollen oikeanlaisen työskentelyn aloittaminen viivästyy ja

monta kertaa vapautuvan vangin kunto ehtoo jo tämän takia heikentyä. Tuen tarpeiden kokonaisvaltaisen huomioinnin vuoksi on siis tärkeää, että vapautuvasta vangista saadaan riittävän ajoissa ennakkotietoa.

Tampereella tuen tarpeita huomioidaan kokonaisvaltaisesti, koska pitkien vankilatuomioiden jäljet näkyvät asiakkaissa. Vapautuva vanki tarvitsee rinnalleen ihmisen, joka herättää hänen luottamuksensa.

Joensuussa huomioita kiinnitetään erityisesti päihde- ja mielenterveyspalveluiden tarpeeseen. Lisäksi vankilasta vapautuneita tuetaan ja ohjataan muun muassa kuntouttavan työtoiminnan piiriin. Asiakkaita pyritään motivoimaan muutokseen ja toimeliaisuuteen.

Kuvio 15 Asumisen tueksi järjestettävä toiminta

Vastaajien mukaan vapautuville vangeille pyritään asumisen tueksi järjestämään useimmiten kuntouttavaa työtoimintaa. Kahdeksan vastaajaa vastasi näin. Seuraavaksi useimmiten vapautuville vangeille pyritään asumisen tueksi järjestämään koulutusta. Kuusi vastaajaa vastasi näin. Neljä vastaajaa ilmoitti, että vapautuville vangeille pyritään järjestämään asumisen tueksi työtä. Yksi vastaaja ei osannut sanoa työn tai koulutuksen järjestämisestä. Muiksi asumisen tueksi järjestettäviksi toiminnoiksi nimettiin vertaisryhmät sekä harrastustoiminta.

Helsingissä vapautuville vangeille järjestetään asumisen tueksi työtä, koulutusta sekä kuntouttavaa työtoimintaa. Lisäksi vapautuvia vankeja ohjataan vertaisryhmiin ja harrastustoimintaan.

Oppisopimuskoulutusten ja välityömarkkinoiden koetaan toimivan joidenkin vankilasta vapautuneiden kohdalla hyvin. Vieläkin matalamman kynnyksen merkityksellistä työtoimintaa tulisi olla enemmän.

Espoossa vapautuville vangeille järjestetään asumisen tueksi työtä, koulutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa. Kuntouttavalle työtoiminnalle olisikin erityistä tarvetta.

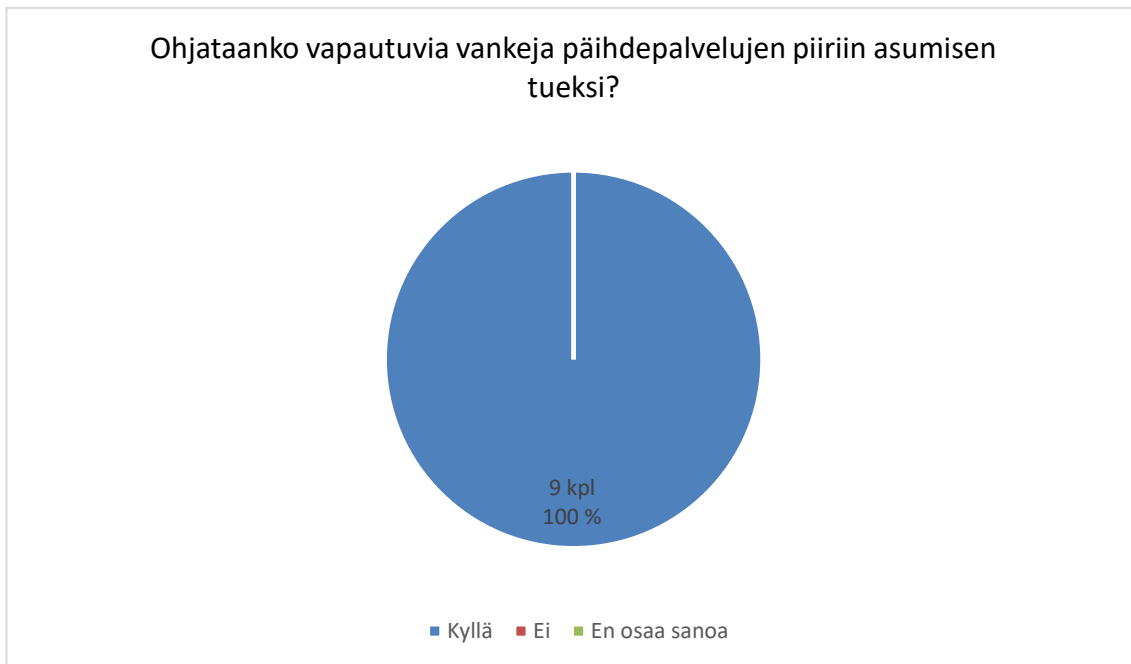
Raumalla vapautuville vangeille järjestetään asumisen tueksi työtä, koulutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa. Raumalla on juuri alkanut matalan kynnyksen työllisyyspalvelu, joka tuottaa palveluja niille ihmisille, joiden ei katsota kuuluvan toimintakyvyn osalta vielä kuntouttavan työtoiminnan piiriin. Koulutukseen ja työtoimintaan ohjaamisessa on kuitenkin hieman puutteita.

Tampereella vapautuville vangeille järjestetään asumisen tueksi työtä, koulutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa. Riittävän pitkille työkokeiluille olisi erityistä tarvetta, koska puolivuotinen työkokeilu ei välttämättä riitä kaikille. Koulutuksen osalta olisi tärkeää, että asiakkaille räätälöitäisiin henkilökohtaisia opetussuunnitelmia.

Jyväskylässä vapautuville vangeille järjestetään asumisen tueksi kuntouttavaa työtoimintaa. Erityistä tarvetta olisi lisäksi rakennus-, saneeraus- ja kiinteistöhoiton työ- ja koulutustoiminnalle.

Joensuussa vapautuville vangeille järjestetään asumisen tueksi koulutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa. Erityistä tarvetta olisi kuntouttavalle työtoiminnalle. Erityismainintana vastauksissa huomioitiin Joensuussa toimiva Varikko-hanke, joka on ollut hyvä osoitus matalan kynnyksen toiminnasta.

Kuopiossa vapautuville vangeille järjestetään asumisen tueksi kuntouttavaa työtoimintaa.

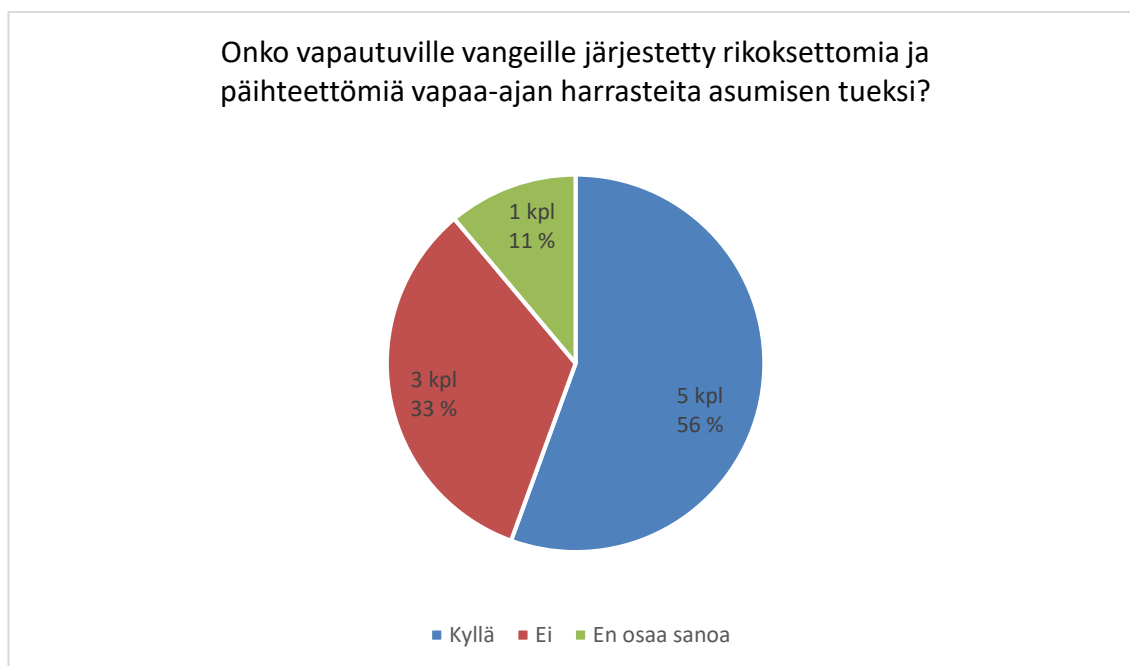

Kuvio 16 Asumisen tueksi päihdepalveluihin ohjaaminen

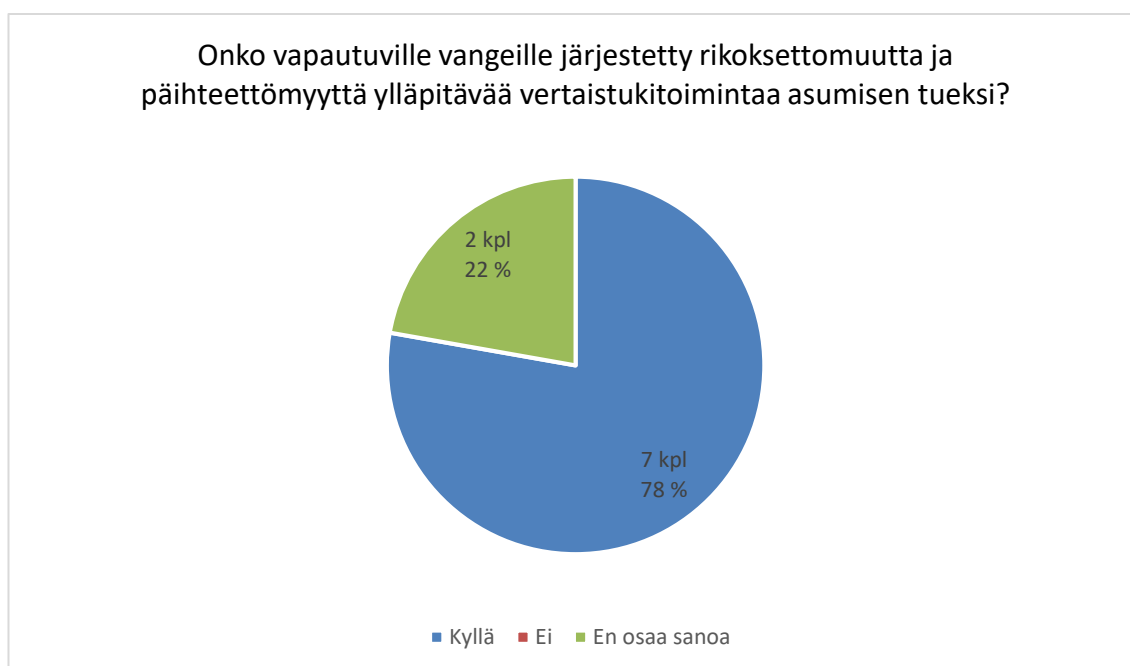
Kuvio 17 Asumisen tueksi mielenterveyspalveluihin ohjaaminen

Kaikki yhdeksän vastaajaa ilmoittivat, että vapautuvia vankeja ohjataan päihdepalvelujen sekä mielenterveyspalvelujen piiriin asumisen tueksi.

Kuvio 18 Asumisen tueksi järjestetyt vapaa-ajan harrasteet

Viisi vastaajaa ilmoitti Helsingistä, Raumalta, Tampereelta ja Joensuusta että asumisen tueksi vapautuville vangeille järjestetään paikkakunnalla rikoksettomia ja päihitteettömiä vapaa-ajan harrasteita. Kolme vastaajaa vastasi Espoosta, Jyväskylästä ja Kuopiosta, ettei vangeille järjestetä asumisen tueksi rikoksettomia ja päihitteettömiä vapaa-ajan harrasteita. Yksi vastaaja Raumalta ei osannut sanoa rikoksettomien ja päihitteettömien vapaa-ajan harrasteiden järjestämisestä.

Kuvio 19 Asumisen tueksi järjestetty vertaistukitoiminta

Seitsemän vastaajaa ilmoitti Helsingistä, Raumalta, Tampereelta, Jyväskylästä, Joensuusta ja Kuopiosta, että asumisen tueksi vapautuville vangeille järjestetään paikkakunnalla rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä ylläpitävää vertaistukitoimintaa. Kaksi vastaajaa ilmoitti Espoosta ja Raumalta, etteivät osaa sanoa rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä ylläpitävästä vertaistukitoiminnasta.

6.5 Yhteenveto

Lähes kaikista kyselyyn osallistuneista paikkakunnista löytyi asunnottomana vapautuville vangeille jonkinlaisia asuttamisen malleja. Useimmilla paikkakunnilla oli myös käytössä erilaisia työryhmiä, joissa vapautuvan vangin tuen tarpeita kartoitetaan ja hänet ohjataan tarkoituksenmukaisesti palveluihin. Esimerkkeinä erilaisista työryhmistä olivat Helsingin Asumisen tuki, Espoon SAP-työryhmä, Rauman SASKE-työryhmä sekä Joensuun ASO-asiakasohjausryhmä. Vapautuvien vankien asumismuotoina toimivat vapautumisen jälkeen eri paikkakunnilla asumisyksiköt, päihdekuntoutusyksiköt, tukiasunnot sekä omat vuokra-asunnot. Useimmilla paikkakunnilla vapautuneen vangin tukimuotona toimii tuettu asuminen ja kotiin vietävä tuki, joka räätälöidään yksilöllisesti vapautuvan vangin tarpeista käsin.

Asunnottomien vankien asunnotilanteen ja tukitoimien kartoitus aloitettiin eri paikkakunnilla joitain kuukausia ennen vapautumista. Vaikka yhteistyön nähtiin toimivan eri paikkakunnilla pääpiirteittäin hyvin, nousi monissa vastauksissa esille toive vankiloiden riittävän aikaisesta yhteydenotosta vapautumisen valmistelun osalta. Kun yhteydenotto tapahtuu ajoissa, vapautumisen valmistelussa mahdollistuu verkostoyhteistyö sekä vapautumassa olevan vangin kokonaisvaltainen tuen tarpeen kartoitus. Riittävän aikainen yhteydenotto ja vapautumisen valmistelu nähtiin tärkeänä hallitun asuttamisprosessin sekä asuttamisen ja asumisen näkökulmista.

Vastaajat kokivat, että asumisen suhteet haasteita toivat edelleen kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen puute, vuokrarästit, aiemmat häiriömerkinnät sekä luottotietojen menetys. Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi myös vankilassa olo vaikeuttaa asunnon saantia yksityisiltä vuokra-asuntoamarkkinoilta. Kaupungin vuokra-asuntoja voi olla taas vaikea saada.

Asunnottomien vankien asumiseen liittyvät tekijät ovat kuitenkin kehittyneet viime vuosina Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmien (PAAVO I JA PAAVO II) sekä Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman avulla. Lisäksi asunnottomien vankien asumiseen liittyvien tekijöiden kehitykseen on vaikuttanut myönteisesti paikallisten toimijoiden yhteistyön paraneminen.

Asunnottomana vankilasta vapautuvan vankilan jälkeisenä asumismuotona toimii useimmiten tukiasunto, jonne viedään yksilöllisten tarpeiden mukaan tukea. Myös erilaiset asumispalvelut, itsenäinen vuokra-asuminen sekä asunnottomien ensisuoajat ja yömajat toimivat vankilan jälkeisinä asumismuotoina. Osan asunnottomana vankilasta vapautuvista nähtiin vapautuvan myös puolisoidensa tai kavereidensa luokse.

Suurin osa vastaajista näki, että asumisen onnistumisen kannalta on merkitystä, asutetaanko asunnoton vanki vasta päihdekuntoutuksen tai asumispalvelun jälkeen itsenäiseen vuokra-asumiseen.

Kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja ei ole riittävästi kaikilla paikkakunnilla, koska asuntojen riittävyyden suhteen vastaukset jakautuivat melko tasan. Suurimmassa osassa paikkakuntia on kuitenkin olemassa erityisiä asumispalveluja vankilasta vapautuville. Esimerkkeinä näistä asumispalveluista olivat Helsingissä Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalvelut, Sillanpirtti, Sininauhasäätiö, Sininauha Oy sekä Helsingin Diakonissalaitos. Muilla paikkakunnilla erityisiä asumispalveluita vankilasta vapautuville tarjosivat Espoon Diakoniasäätiö, Espoon Allianssi, Rauman Katulähetys, Rauman Mielenterveysseura sekä Tampereen Silta-valmennus. Kaikki palveluntarjoajat ovat kolmannen sektorin toimijoita ja juurikaan kaupunkien omien palveluiden ei nähty vastaavan asunnottomien vankien tarpeisiin. Kuitenkin suurimmassa osassa kaupungeja kaupunki kilpailuttaa palveluja, joissa vapautuvien vankien palvelut ovat yhtenä osa-alueena.

Kotiin vietävä tuki ja muut asumista turvaavat toimet nähtiin kaikkien vastaajien vastauksissa merkityksellisinä puhuttaessa asunnottoman vangin asuttamisesta. Eri paikkakunnilla vankilan jälkeisen asumisen onnistumisessa tuettiin kotiin vietävällä tuella, yksilöllisellä tuen antamisella, neuvonnalla ja ohjauksella, keskusteluavulla, rikoksettomuuteen ja päihitteettömyyteen tukemalla, vertaistuellalla, perusasioiden kuntoon laittamisella, virastoasioissa auttamisella sekä ajoissa ongelmiin puuttumisella.

Asumisen onnistumista arvioitaessa tärkeinä tekijöinä taas pidettiin häiriötöntä asumista, oikeanlaista asumisvaihtoehtoa, tiiviin tuen antamista asumiseen, verkostotyöskentelyä, eri toimintojen yhteensovittamista, mielekäästä tekemistä arjessa, uusien ihmissuhteiden löytämistä ja vanhasta kaveripiiristä irrottautumista, koulutusta ja työtoimintaa, päihitteettömyyden ylläpitämistä, mielenterveyspalveluihin ohjaamista, fyysisen ja psyykkisen kunnon huomioimista sekä inhimillistä ja vuorovaikutuksellista kohtaamista. Lisäksi vastauksista nousi esille vapautuvan vangin oma halu muutokseen ja valmius tuen vastaanottamiseen sekä muutokseen motivoiminen.

Kaikilla paikkakunnilla asunnottomana vapautuvan vangin muitakin kuin asumiseen liittyviä tuen tarpeita otettiin huomioon. Vastauksissa korostui kotiin vietävän ja muiden asumista turvaavien toimien tärkeys sekä se, kuinka kokonaisvaltaisesti eri paikkakunnilla asumisen onnistumisessa ja muissa tuen tarpeissa tuettiin. Erilaisissa suunnitelmissa määritellään tuen tarpeet, joita vapautuvalla vangilla on asumisen ja elämän muiden osa-alueiden suhteen. Lisäksi kokonaisvaltaiseen työskentelyyn kiinnitetään huomiota ja yhteistyötä tehdään jopa vangin lähipiiriin kanssa joissain kaupungeissa. Vankilasta vapautuville pyritään usein luomaan yksilöllinen ja kokonaisvaltainen tukipalvelu, jonka edellytyksenä nähtiin joidenkin vastausten kohdalla riittävän aikainen yhteydenotto vankiloista. Vankilasta vapautuvia tuetaan lisäksi viranomaisasioiden hoidossa ja heitä ohjataan myös muiden tukitoimien, kuten päihde- ja mielenterveyspalvelujen, piiriin.

Vapautuville vangeille pyritään myös järjestämään eri paikkakunnilla asumisen tueksi työtä, koulutusta ja/tai kuntouttavaa työtoimintaa. Poikkeuksetta jokaisella paikkakunnalla vapautuvat vangit ohjattiin päihdepalvelujen ja mielenterveyspalvelujen piiriin asumisen tueksi. Lisäksi useimmilla paikkakunnilla vapautuville vangeille on järjestetty rikoksettomia ja päihdeettömiä vapaa-ajan harrasteita sekä rikoksettomuutta ja päihdeettömyyttä ylläpitävää vertaistukitoimintaa asumisen tueksi.

7 Johtopäätökset

Tässä luvussa tarkastellaan opinnäytetyön aineistosta ja tuloksista nousseita keskeisimpiä teemoja tutkimuskysymysten näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiä olivat ”Millaisia asuttamisen malleja vankilasta ehdonalaiseen vapautuville asunnottomille vangeille on luotu eri paikkakunnilla?”, ”Millaiseen asumismuotoon vankilasta ehdonalaiseen vapautuvat asunnottomat vangit useimmin vapautuvat?” sekä ”Miten asunnottomia vankeja tuetaan vapautumisen jälkeisessä asumisessa eri paikkakunnilla?”. Kiteytetyt johtopäätökset tuloksista on kirjattu teoreettisiin jäsenyyksiin eli sähköisestä kyselystä saatuja tuloksia on peilattu teoreettiseen viitekehukseen.

7.1 Yksilöllisyys ja kokonaisvaltaisuus asuttamisen malleissa

Eri paikkakunnilla hyödynnetään erilaisia yhteistyöhön tähtäviä työryhmiä ja muita asuttamisen malleja, joissa vapautumassa olevan vangin tuen tarpeita kartoitetaan niin asumisen kuin muidenkin tuen tarpeiden näkökulmasta. Parhaimmillaan hyvin suunniteltu ja hallittu asuttamisprosessi tukee asunnottomia vankia hänen asumisessaan sekä pyrkimyksissään kohti rikoksetonta ja päihdeetöntä elämää (Granfelt 2003, 3, 65-74). Kun asunnottoman vangin tuen tarpeita

lähdetään kartoittamaan jo vankeusaikana ennen vapautumista, mahdollistuu asiakkaan ohjaaminen tarkoituksenmukaisiin palveluihin (Lapintie 2013). Vapaudessa toimiviin toimijoihin ei kuitenkaan aina oteta riittävän ajoissa yhteyttä vapautumassa olevasta vangista, joka aiheuttaa haasteen asuttamisen mallien toteuttamiselle. Myös paikalliset muut haasteet, kuten kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen vähäisyys tai saamisen vaikeus, asettavat asuttamiselle haasteita.

Esimerkiksi Joensuussa toimii asiakasohjausryhmä ASO, joka keskittyy vapautuvien vankien laaja-alaiseen tuen tarpeisiin vastaamiseen verkostoyhteistyöllä. ASO-ryhmässä toimivat eri alojen ammattilaiset, jotka yhteistyössä vapautuvan vangin kanssa kartoittavat yksilöllisesti tarvittavat palvelut vankilan jälkeiseen elämään ja vapauteen. (Lapintie 2013.) Myös Kuopiossa toimii samankaltainen verkostoyhteistyöhön tähtäävä yhteistyömalli. Kyseessä on asuntotyöryhmä, joka pyrkii lisäämään vapautuvan vangin ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Asuntotyöryhmä pyrkii omalla toiminnallaan löytämään asunnottomalle vangille tarpeita vastaavaa asumista jo ennen vankilasta vapautumista. Työryhmään kuuluu myös eri alojen ammattilaisia, joka mahdollistaa realistisen tavoitteiden asettelun sekä kaikkien toimijoiden sitoutumisen yhteiseen päämäärään. (Leppo 2016.) Molemmissa yhteistyöhön tähtäävissä työryhmissä ja myös muissa asuttamisen malleissa asuttamisprosessissa otetaan asumisen lisäksi myös muita tuen tarpeita huomioon, joka on erittäin tärkeää.

Asunnottomana vankilasta vapautuvilla vangeilla on siis asumisen lisäksi myös muita sellaisia tuen tarpeita, jotka vaikuttavat moniin eri elämän osa-alueisiin. Näin ollen tuen tarpeen kartoitus ja tarkoituksenmukainen palveluohjaus vaatii eri toimijoiden kesken tehtävää yhteistyötä. Vapautuvan vangin kuuleminen ja hänen kanssaan tehtävä yhteistyö yhdessä muiden toimijoiden kanssa madaltaa parhaimmassa tapauksessa asuttamisen kynnyksiä ja mahdollistaa asunnottomalle vangille häntä tukevat yksilölliset asuttamisratkaisut. (Lapintie 2013.)

Erilaisten työryhmien ja muiden asuttamisen mallien kautta tehtävän tuen kartoituksen pohjalta vapautuvia vankeja asutetaan eri paikkakunnilla asumisyksiköihin, päihdekuntoutusyksiköihin, tukiasuntoihin sekä vuokra-asuntoihin. Tukimuotoja räätälöidään yksilöllisesti vapautuvan vangin tarpeista käsin ja laajalti hyödynnetään tuettua asumista ja kotiin vietävää tukea. Erilaisten tukimuotojen käyttö asuttamisen malleissa mahdollistavat vankilasta vapautuvalle muutoksen tekemisen ja sitoutumisen rikoksettomaan ja päihteettömään elämään (Granfelt 2003, 30).

7.2 Vapautumisvaiheen yhteistyön kehittämishaasteet

Rangaistusajan suunnitelma kattaa yleensä päihteiden käyttöön, asenteisiin, ajatteluun ja käyttäytymiseen sekä työllistymiseen liittyviä tavoitteita. Kuitenkin asumiseen, opiskeluun sekä ta-

loudelliseen tilanteeseen liittyvät tavoitteet ovat harvinaisempia. (Liimatainen, Mäkipää, Rantala & Tyni 2017, 34.) Vaikka rangaistusajan suunnitelmia tehdään vankiloissa kiitettävästi, tavoitteet eivät ole aina välttämättä vangin näkökulmasta kovin konkreettisia. Konkreettisiksi tavoitteiksi voidaan katsoa edellä mainitut asumiseen, opiskeluun ja arjesta selviytymiseen liittyvät tavoitteet. Tärkeää olisi keskittyä jo vankeuden aikana niihin toimenpiteisiin, jotka auttavat vankilasta vapautuvaa vankia vapaudessa selviytymiseen. Myös rangaistusajan suunnitelman laatuun, toteutumiseen ja seurantaan tulisi kiinnittää entistä paremmin huomiota. (Danielsson 2017.)

Vapautumisen valmistelussa ja vapauttamissuunnitelmassa tulisi kartoittaa vapautuvan vangin tuen tarpeita hänen yksilöllisistä tarpeistaan käsin. Vapauttamissuunnitelma on osa rangaistusajan suunnitelmaa. Tärkeää on keskittyä niihin tavoitteisiin, jotka tukevat vankilasta vapautuvaa yhteiskuntaan sijoittumisessa. Vankilasta vapautuvan tarpeet liittyvät usein asuntoasioiden selvittämiseen ja asumiseen, taloudelliseen turvaan, työhön, koulutukseen ja opiskeluun, ihmissuhteisiin, terveydellisten asioiden selvittämiseen sekä päihteiden käytöstä irrottautumiseen. (Liimatainen, Mäkipää, Rantala & Tyni 2017, 11; Vankeuslaki 2005/767, 4 luku, 6 §.) Vankilan resursseja olisikin tärkeää suunnata vapautumisvaiheeseen, koska se on ratkaisevassa asemassa monella vapautuvalla vangilla (Granfelt 2003, 29-30; Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita 2017). Vapautumisen valmistelussa on myös keskiössä asumishistorian, asumisen esteiden sekä arjen ja asumisen taitojen kartoitus (Toukola 2010).

Koska vapauttamissuunnitelma on keskeinen osa rangaistusajan suunnitelmaa, on rangaistusajan suunnitelman laadulla, toteutumisella ja seurannalla merkitystä myös vapautumisen valmisteluun. Vapautumisen valmisteluun kuuluvat vapautuvan vangin tarpeiden mukaisten tukipalvelujen kartoittaminen vapaudessa sekä yhteistyön tekeminen eri vapaudessa toimivien toimijoiden kanssa. (Arola-Järvi 2012, 28-30, 48-49, 70; Vankeuslaki 2005/767, 4 luku, 6 §.) Jos rangaistusajan suunnitelmassa on puutteita esimerkiksi asuntoasioiden selvittämiseen ja asumiseen liittyen, saattaa sillä olla vaikutusta myös asunnottomien vankien asuttamisen eri prosesseihin. Hallitun asuttamisprosessin on tärkeää alkaa jo vankilassa hyvissä ajoin ennen vapautumista. Vankiloiden yhteydenotot vapautumassa olevasta vangista ja hänen asumiseensa liittyvistä tuen tarpeista eivät tule aina riittävän ajoissa. Tämä asettaa haasteita asuttamiselle.

Vapautumisen valmistelussa olisi erityisen tärkeää asunnottomana vapautuvien vankien kohdalla, että vangin tuen tarpeet ja vapaudessa tarvittavat tukipalvelut kartoitetaan ja eri toimijoihin otetaan riittävän ajoissa yhteyttä. Näin turvataan vapautuvalle vangille mahdollisimman sopivat ratkaisut ja tukitoimenpiteet vapaudessa. Riittävän aikaisella yhteydenotolla mahdollistuu myös verkostoyhteistyö eri toimijoiden välillä. Ennen kaikkea erityisen tärkeää olisi se, että kaikkien vankien vapautumisen valmisteluun olisi riittävästi aikaa ja resursseja vankiloissa.

Kokemuksen mukaan kaikille vapautuville vangeille ei ehditä vielä nykypäivänäkään tekemään vapauttamissuunnitelmia.

7.3 Laaja-alaisen tuen antaminen tuetussa asumisessa

Asunnottomia vankeja asutetaan vankilan jälkeen useimmiten tukiasuntoon. Tuettu asuminen ja kotiin vietävät tuet antavatkin monelle asunnottomalle vangille mahdollisuuden asunnon saantiin ja asumisen onnistumiseen, joka edelleen antaa mahdollisuuksia työssä käymiseen, päihteiden käytön hallitsemiseen sekä uusien ihmissuhteiden solmimiseen (Granfelt 2003, 30). Yksilöllisyyden huomioiminen tuen tarpeen kartoituksessa sekä asuttamisen suunnittelussa on tärkeää, koska osa vankilasta vapautuneista tarvitsee ainakin alkuun turvattua tukea asumisen onnistumisen tueksi. Osa asunnottomista vangeista pärjäävät toki melko kevyelläkin tuella itsenäisessä asumisessa. (Ryynänen 2010, 4.)

Kokemusten mukaan asunnottoman vangin asuminen saattaa onnistua paremmin, jos hän saa ennen itsenäistä vuokra-asumista tukea asumisensa aloittamiseen päihdekuntoutuksessa tai asumispalveluissa. Yleensä niiden asunnottomana vankilasta vapautuvien kodalla asuttamista ei koetakaan vaikeana, jotka ovat halukkaita ja motivoituneita päihderiippuvuutensa tai muiden ongelmien hoitoon riittävän pitkäkestoisen ja intensiivisen kuntoutuspolun kautta. (Granfelt 2007, 109-110; Granfelt 2003, 29-30; Lehtonen & Salonen 2008, 33). Vankilasta vapautuvan kuntoutuspolku voi kulkea esimerkiksi suoraan vankilasta päihdekuntoutukseen ja sieltä tuetun asumisen piiriin. Lopullisena tavoitteena voi olla tuen keventäminen niin, että vankilasta vapautunut pärjää lopulta itsenäisesti asumisessaan.

Yksilöllisesti on myös tärkeää huomioida niitä vankeja, jotka ovat päihteettömyytensä suhteen epävarmempia ja eivät ole välttämättä vielä valmiita sitoutumaan päihderiippuvuutensa hoitoon. Nämä asunnottomat vangit tarvitsevat usein vahvempaa tukea asumiseensa. Asunto ensin -mallin mukaista asumista onkin tärkeää huomioida eri paikkakunnilla entistä laajemmin myös asunnottomien vankien asuttamisen näkökulmista. Erityisesti päihteettömyytensä suhteen epävarmempien vankien tukimuotojen täytyy olla yksilöllisesti räätälöityjä ja riittävän intensiivisiä. Asunto ensin -mallin mukaisen asumisen perusajatukseksi on tarjota asunnottomalle ihmiselle itsenäisen elämän mahdollisuuden omassa asunnossa. Asunnon saanti nähdään siis mallissa ensisijaisena tehtävänä ennen muita tukitoimia. (Asunto ensin -malli; Lehtonen & Salonen 2008, 33.)

Kotiin vietävällä tuella ja muilla asumista turvaavilla toimilla on siis merkitystä puhuttaessa asunnottoman vangin asuttamisesta ja asumisesta. Yleensä pelkkä asunnottoman vangin asuttaminen vuokra-asuntoon ei ole ratkaisu kaikkiin ongelmiin, vaan asunnon saamisen lisäksi tu-

kea tulee antaa asumiseen, asumisesta selviytymiseen sekä elämänhallintaan. Asuminen tavallisessa vuokra-asunnossa voi sujua, jos asukas saa asumiseensa ja arjen hallintaan liittyvien asioiden hoitoon laaja-alaista ja yksilöllistä tukea ja apua. (Hynynen 2005; Pyyvaara & Timonen 2012, 17, 66.)

7.4 Erityiset asumispalvelut vapautuville vangeille

Asunnottomia vankeja asutetaan vankilan jälkeen usein myös erilaisiin asumispalveluihin. Monilta paikkakunnilta löytyy erityisiä asumispalveluja, jotka on suunnattu vankilasta vapautuville. Vapautuvien vankien erityisiin asumispalveluihin on tärkeää panostaa, koska vankien asunnottomuus vaatii monipuolisia, kokonaisvaltaisia ja laajoja toimia (Granfelt 2005, 121-122; Granfelt 2003, 7). Vankilasta vapautuvien voi olla haasteellista sopeutua ja löytää omaa paikkaa yleisten asumispalveluiden yhteisöistä verrattuna esimerkiksi päihde- ja mielenterveyskuntoutujiin (Lehtonen & Salonen 2008, 33, 106). Tämänkin vuoksi erityisiä asumispalveluita, jotka ovat erikoistuneet vapautuvien vankien vastaanottoon ja palveluihin, on tärkeää löytää eri paikkakunnilta.

Asuttamisen porrasmalli, jossa asuttamisen polku etenee vaiheittain kohti itsenäistä asumista, saattaa kuitenkin olla vankilasta vapautuneelle liian haasteellinen (Granfelt 2003, 29, 30). Vankilasta vapautuvilla saattaa olla muutenkin suuri kynnys siirtyä suoraan vankiloista asuntoloihin, koska asuntoloissa tai laitoksissa eläminen koetaan sääntöjen vuoksi vankilatuomioiden jatkeena. Näin ollen vapautumisen jälkeistä aikaa saatetaan viettää vanhojen kavereiden luona, joka ei aina tue sitoutumista rikoksettomuuteen ja päihdeettömyyteen. Erityisen vaikeaksi elämänmuutoksen tekee se, jos vanha kaveripiiri on kiinnittynyt rikollisuuteen ja päihdeiden käyttöön. (Granfelt 2007, 102; Lehtonen & Salonen 2008, 106-108.) Kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja asunnottomille vangeille ei kuitenkaan ole eri paikkakunnilla riittävästi, joten erityisten asumispalveluiden olemassaolo vankien asuttamisen malleissa on erityisen tärkeää. Erityiset asumispalvelut, kotiin vietävä tuki sekä kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen riittävyys täydentävät parhaimmassa tapauksessa toinen toisiaan asunnottoman vangin asuttamisen polulla.

Vankien asunnottomuuteen yhdistyy usein asunnon tarpeen lisäksi myös päihderiippuvuutta ja mielenterveyden ongelmia, rikollisuutta, velkaantumista sekä muita sosiaalisia ongelmia (Granfelt 2015, 3-4; Granfelt 2007, 102; Granfelt 2003, 30; Hynynen 2005, 121-122; Kostiainen 2017; Lehtonen & Salonen, 33). Näin ollen vankien asuttamiseen ja asumiseen vaikuttaa asunnottomuuden lisäksi myös muut haasteet. Tärkeää onkin, että asuinpaikan lisäksi asunnottoman vangin muitakin kuin asumiseen liittyviä tuen tarpeita otetaan laaja-alaisesti huomioon. Tutkimuksessa esille tulleilla erityisillä asumispalveluilla onkin pitkä historia ja vankka kokemus vankilasta vapautuvien tukitoimista ja palveluista. Erityisten asumispalveluiden toiminnassa huomiointiin kokonaisvaltainen tukeminen niin yksilö- kuin ryhmätasollakin.

7.5 Palveluohjauksen merkitys asunnottomien vankien palveluissa

Asunnottomat vangit tarvitsevat usein muutakin kuin asumiseensa liittyvää tukea. Vankien huono-osaisuuden ja päihderiippuvuuden yleisyyden vuoksi vapautuvien vankien kanssa työskentelevien on tärkeää ohjata vapautuvia vankeja heidän tarpeidensa mukaan myös muidenkin kuin asumisen tukipalvelujen piiriin (Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa 2013, 66-75; Obstbaum-Federley 2017, 3-4; Tamminen 2010; Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita 2017). Muitakin kuin asumiseen liittyviä tuen tarpeita on siis merkityksellistä ottaa huomioon puhuttaessa asunnottomien vankien asuttamisesta. Asunto ei aina välttämättä poista ihmisen muita haasteita elämän eri osa-alueilla (Granfelt 2015, 3-4). Täten vapautuvien vankien ja heidän asumisensa kanssa työskentelevien työntekijöiden on tärkeää tuntea alueen palvelujärjestelmää kattavasti sekä osattava tunnistaa vapautuvan vangin erilaisia tuen tarpeita ja ongelmia.

Lisäksi on tärkeää huomioida, että tilastojen mukaan asunnottomuus on useimmiten huumeita käyttävien vankien ongelma ja huumeiden käyttäjät ovat erityisen huonossa asemassa asunto-markkinoilla ja asunnon saamisen suhteen. Huumeita käyttävät vangit määritellään asunnottomista kaikkein syrjäytyneimmäksi ryhmäksi, ja heillä on usein vaikeuksia asumisen ja asunnon säilyttämisen kanssa. Päihteiden käyttö vaikuttaa arjesta ja asumisesta selviytymiseen. Vaikeuksia asumisessa aiheuttaa yleensä se, että huumeriippuvaiset vangit kärsivät usein köyhyydestä, sosiaalisista ongelmista sekä ovat sitoutuneita rikollisuuteen ja rikollisiin alakulttuureihin. (Granfelt 2003, 24, 28; Lehtonen & Salonen 2007, 33, 106.) Mielenterveyden ongelmat voivat taas johtaa vuokranmaksun ongelmiin, muita asukkaita häiritsevään elämään, sosiaalisten verkostojen pienenemiseen, arjen asioiden laiminlyöntiin, toimintakyvyn heikkenemiseen sekä musta sosiaalisesta verkostosta eristäytymiseen. (Lehtonen & Salonen 2008, 32).

Vapautuvia vankeja on siis erityisen tärkeää ohjata mielenterveys- ja päihdepalvelujen piiriin. Merkityksellistä on myös mielekkään tekemisen ja harrasteiden huomioiminen sekä uusien sosiaalisten kontaktien etsiminen. (Granfelt 2005, 123; Granfelt 2003, 3, 65-74; Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa 2013, 66-75; Tamminen 2010; Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita 2018.) Jos palveluohjaus ei toteudu tarkoituksenmukaisella tavalla, vapautuvan vangin hoitamaton tilanne saattaa riistäytyä pahimmassa tapauksessa päihteiden käyttöön ja asumishäiriöihin.

8 Pohdinta

Tässä luvussa pohditaan omaa ammatillista kasvua ja toimintaa, opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta sekä opinnäytetyön hyödyllisyyttä. Lisäksi luvun lopussa tehdään kehittämis- ja jatkotutkimusehdotuksia.

8.1 Oman ammatillisen kasvun ja toiminnan pohdinta

Opinnäytetyön tekijä syvensi omaa tietämystään asunnottomuudesta ja sen tuomista haasteista opinnäytetyön prosessin aikana. Asunnottomuus ja vapautuvien vankien kokemat haasteet kiinnostivat opinnäytetyön tekijää opintojen sekä aiemman työkokemuksen vuoksi. Opinnäytetyö on alusta lähtien tuntunut mielekkäältä työltä, vaikka haasteita on ollut erityisesti prosessin alussa tekstin tuottamisen rajaamisen suhteen. Tietyissä vaiheissa opinnäytetyö vaikuttikin tämän vuoksi sekavalta ja haasteelliselta lukea. Opinnäytetyön ohjaajalta saatu tuki sekä tuotun tekstin kriittinen tarkastelu auttoivat tekstin rajaamisessa sekä fokuksen löytymisessä.

Teoreettisen viitekehyksen rakentamista ei koettu vaikeaksi, koska teemoina olivat selkeästi asunnottomuus sekä asunnottomana vapautuvat vangit. Teoreettisen viitekehyksen tueksi löytyi monipuolisesti lähdekirjallisuutta ja erityisesti ajankohtaisia uusia tutkimuksia. Opinnäytetyön tekijä piti lähdekirjallisuutta ja tutkimuksia kiinnostavina ja uudenlaisia näkökulmia herättävänä. Yllättävää oli, että useimmat lähdekirjallisuudet ja tutkimukset korostivat tuetun asumisen ja kotiin vietävän kokonaisvaltaisen tuen merkitystä asunnottomana vapautuvien vankien kohdalla.

Työelämän yhteistyökumppanit löytyivät melko vaivattomasti opinnäytetyöhön olemassa olevien verkostojen kautta. Yhteistyötä on tehty enemmän VAT-verkoston kanssa, koska aineisto kerättiin VAT-verkoston jäsenien kokemuksista ja näkökulmista. VAT-verkoston projektikoordinaattoria, joka toiminut opinnäytetyön tekijän yhteyshenkilönä, on pyritty pitämään ajan tasalla opinnäytetyön eri vaiheissa. Yhteistyö on siis ollut toimivaa ja vastavuoroista työelämän yhteistyökumppaneiden kanssa. Lisäksi työelämän yhteistyökumppanit ovat antaneet tärkeää palautetta opinnäytetyön eri vaiheissa, josta on ollut apua kirjallisen tuotoksen kehittämisessä.

Opinnäytetyön prosessin suurimmaksi haasteeksi meinasi syntyä sähköisen kyselylomakkeen alhainen vastausprosentti. Ensimmäisen vastausviikon jälkeen vastauksia oli vasta kaksi, mutta sähköpostilla muistuttamisen jälkeen vastausprosenttia saatiin korotettua. Lisäksi vastausajan pidentämisellä saatiin vielä hieman vastauksia lisää. Tässäkin korostui toimiva yhteistyö työelämän yhteyshenkilöiden kanssa. Työelämän yhteistyökumppanit kannustivat ja antoivat tukea muistutusviestien lähettämiseen sekä niiden kohdentamiseen.

Opinnäytetyö on koko prosessin ajan pysynyt tekijän mielestä hallinnassa ja ennalta arvioidussa aikataulussa pysyttiin hyvin. Opinnäytetyön tekeminen on ollut yksin haastavaa ja se on vienyt paljon vapaa-aikaa, mutta opinnäytetyön tekijä kokee silti prosessin olleen opettavainen ja antoisa.

8.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyön tavoitteena on eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmasta tuottaa uskottavaa ja luotettavaa tutkimustietoa asunnottomista vangeista ja heidän asuttamiseensa sekä asumiseensa liittyvistä tekijöistä. Opinnäytetyö on pyritty tekemään tarkasti ja huolellisesti erityisesti tulosten osalta. Lisäksi opinnäytetyön eri vaiheet ja tulokset on luotettavuuden lisäämisen vuoksi raportoitu mahdollisimman yksityiskohtaisesti, jotta käyty prosessi on läpinäkyvää ja lukijalle selvää.

Puolueetonta eli objektiivista näkökulmaa työtä kohtaan on pyritty pitämään koko opinnäytetyön prosessin ajan, vaikka asunnottomuus on opinnäytetyön tekijälle työelämästä ennestään tuttu ilmiö. Objektiivisuuden näkökulmasta teoreettista viitekehystä varten lähdekirjallisuutta käytiin monipuolisesti läpi, jonka lisäksi opinnäytetyön tekijä tarkasteli myös eri näkökulmista tehtyjä tutkimuksia. Myös erilaisten lainsäädäntöjen sekä laajasti käytettävien suositusten tarkastelu sekä lisääminen teoreettiseen viitekehukseen lisää objektiivisuutta tutkittavaa aihetta ja opinnäytetyötä kohtaan. Opinnäytetyössä on käytetty ohjeistusten mukaisia lähdeviittauksia ja opinnäytetyön tekijä ei täten esittele muiden näkemyksiä ominaan.

Sähköisen kyselylomakkeen käytön vuoksi opinnäytetyön tekijällä ei ole ollut suurta vaikutusta vastaajiin vuorovaikutussuhteen kautta. Tämä lisää opinnäytetyön tutkimuksen luotettavuutta, koska kasvotusten tapahtuvassa haastattelussa tutkijalla on suurempi vaikutus vastaajiin (Kananen 2015, 339). Lisäksi sähköisen kyselylomakkeen kysymysten muotoiluun on koko prosessin ajan kiinnitetty huomiota, jotta johdattelevilta kysymyksiltä vältyttäisiin. Sähköisen kyselylomakkeen luotettavuutta lisää testaukset eli pilotoinnit sekä se, että lomaketta on kehitetty tiiviisti työelämän yhteistyökumppaneiden kanssa. Lisäksi kyselylomakkeessa on kiinnitetty erityistä huomiota tulkinnanvaraisiin käsitteisiin ja niiden käyttöön.

Sähköisessä kyselylomakkeessa on hyödynnetty määrällistä tutkimusta sekä laadullista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen osalta opinnäytetyön tekijällä on ollut mahdollisuus käyttää enemmän harkintaa ja päätöksentekoa aineiston analysoinnissa ja raportoinnissa. Litterointi ja tulosten raportointi on kuitenkin tehty suurta tarkkuutta huomioiden. Osa vastauksista on siirretty ilman tiivistämistä opinnäytetyön tuloksiin ja joistain pidemmistä vastauksista on etsitty keskeistä sanomaa ja tehty tiivistystä tämän pohjalta. Tiivistyksessä on pyritty pitämään huolta siitä, että vastauksen ydin ja sanoma eivät vinoudu tai muutu tiivistyksen yhteydessä.

Vastaukset ja tulokset on käyty moneen kertaan läpi, jotta mahdolliset asiavirheet tai virheeliset tiivistykset on huomattu. Lisäksi epäselvien vastausten kohdalla vastausta ei ole välttämättä siirretty tuloksiin, jotta välttyttäisiin asian virheelliseltä esiintuomiselta. Epäselviä vastauksia oli kuitenkin varsin vähän. Määrällisten kysymysten suhteen opinnäytetyön tekijä on tilasto-ohjelman avulla laskenut suorat jakaumat ja luvut ja siirtänyt ne tuloksiin. Tässä ei ole käytetty tekijän omaa harkintaa tai päätöksentekoa. Molempien tutkimusmenetelmien käyttö saattaa lisätä opinnäytetyön luotettavuutta, koska tutkittavasta aiheesta on saatu näin kokonaisvaltaisempi ja laajempi kuva.

Eettisyyden ja luotettavuuden suhteen on tärkeää huomioida, että opinnäytetyön tutkimus on kohdennettu vain pienelle joukolle. Sähköinen kyselylomake ei ole tavoittanut kaikkia Suomessa asunnottomien vankien kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Lisäksi kaikki VAT-verkoston jäsenet eivät ole kyselyyn vastanneet. Tämän huomioiminen on tärkeää, koska vastauksien pohjalta tehdyt tulokset ja johtopäätökset perustuvat vain VAT-verkoston jäsenten näkemyksiin. Tuloksien ja johtopäätösten voidaan siis nähdä olevan suuntaa antavia, ei absoluuttisia totuuksia. Vastaajien vastaukset ja tulokset tukivat kuitenkin teoreettista viitekehystä sekä lähdekirjallisuutta. Lisäksi vastaajilla oli selkeitä näkemyksiä asunnottomien vankien asuttamisesta ja asumisesta, joten vastaajilla on opinnäytetyön tekijän näkemyksen mukaan ollut laaja-alaista ammattitaitoa ja tietoa opinnäytetyön aiheesta. VAT-verkosto pitääkin pääpiirteittäin sisällään vapautuvien vankien kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Lisäksi saatekirjeessä ja sähköisen kyselylomakkeen alussa on painotettu, että kysely on osoitettu niille, jotka työssään kohtaavat vapautuvia vankeja sekä heidän asumiseensa liittyviä tekijöitä. Täten on oletettavaa, että opinnäytetyön tutkimukseen ovat osallistuneet ne henkilöt, joilla on olemassa aiheesta tietoa.

Aineiston keruun ja sen raportoimisen suhteen opinnäytetyön tekijä on käyttänyt avoimuutta ja rehellisyyttä. Opinnäytetyössä on kerrottu, kuinka monelle ihmiselle kysely osoitettiin ja kuinka moni kyselyyn vastasi. Lisäksi sähköisen kyselylomakkeen vastaajille on kerrottu saatekirjeessä sekä sähköisen kyselylomakkeen alussa opinnäytetyön tutkimuksen taustatiedot ja tarkoitus. Vastaajille on myös annettu opinnäytetyön tekijän yhteystiedot mahdollisia kysymyksiä varten. Sähköiseen kyselylomakkeeseen vastaaminen on perustunut vapaaehtoisuuteen ja kaikkiin kysymyksiin ei ole ollut pakko vastata. Kyselylomakkeista saatu tieto on käsitelty luotamuksellisesti ja vastaajien anonymiteetti on taattu opinnäytetyön kaikissa vaiheissa ja tulosten raportoinnissa. Saatekirjeessä sekä kyselylomakkeen alussa on kerrottu, että tuloksia tullaan raportoimaan opinnäytetyössä yleisesti sekä paikkakuntaakohtaisesti. Yksittäisten vastaajien nimeä ei olla tuotu missään kohdin julki.

8.3 Opinnäytetyön hyödyllisyys

Opinnäytetyön hyödyllisyys riippuu pitkälti halutusta näkökulmasta. Opinnäytetyön tulokset antavat laaja-alaista näkemystä siitä, kuinka eri paikkakunnilla asutetaan vankilasta asunnottomana vapautuvia vankeja. Lisäksi asumisen tukitoimet ja asumisen onnistumisen kannalta oleelliset tekijät tulevat monipuolisesti esille. Vastaajien näkemykset ja vastaukset tukevat pitkälti teoreettista viitekehystä ja lähdekirjallisuutta, eikä olemassa olevasta teoriasta poikkeavia näkökulmia tullut vastauksissa esille.

Opinnäytetyön tekijän näkemyksen mukaan erilaisten asuttamisen mallien kokoaminen samaan opinnäytetyöhön antaa eri ammattilaisille mahdollisuuksia peilata oman paikkakunnan käytäntöjä muiden paikkakuntien käytäntöihin. Tällä hetkellä ajankohtaista aineistoa siitä, miten valtakunnallisesti eri paikkakunnilla vastaanotetaan asunnottomia vankeja, ei ole. Täten opinnäytetyö antaa uudenlaisen tarkastelumahdollisuuden vankien hallituista asuttamisprosesseista. Lisäksi vastauksissa tulee monipuolisesti esille, mihin tekijöihin on oleellista kiinnittää huomiota puhuttaessa asunnottomien vankien asuttamisesta ja asumisesta. Opinnäytetyön tuloksista saattaa siis olla hyötyä eri toimijoiden käytäntöjen kehittämisessä ja uudenlaisessa tarkastelussa. Toisaalta tulokset saattavat antaa myös vahvistusta ja tukea olemassa oleviin toimintatapoihin.

Opinnäytetyö tuo esille yhteiskunnallisesti tärkeää ilmiötä, johon tulisi kiinnittää valtakunnallisesti huomiota. Asunnottomuus on ajankohtainen haaste, johon onneksi pyritään vaikuttamaan eri toimenpiteillä. Asunnottomat vangit ovat asunto-markkinoilla usein heikossa asemassa ja vankilasta vapautuva ihminen kokee asunnottomuuden lisäksi myös paljon muita haasteita elämässään. Opinnäytetyön tekijä pitää tärkeänä tuoda julki tämän marginaalisen, ja usein myös heikko-osaisen, ihmisryhmän tilannetta nyky-yhteiskunnassamme sekä uskoo, että opinnäytetyö antaa monipuolisen ja laajan kuvan ilmiöstä. Lisäksi asunnottomuuden kipukohtat sekä vankilasta vapautumisen haasteet on kuvattu selkeästi ja kokonaisvaltaisesti, joten niiden lukijoiden, joille aihe on entuudestaan tuntematon, on mahdollisuus saada aiheesta lisää tietoa. Opinnäytetyön on tarkoitus herättää kiinnostusta aiheesta sekä siitä, miten haasteisiin pystyttäisiin tulevaisuudessa vastaamaan entistä paremmin.

8.4 Kehittämisen- ja jatkotutkimusehdotukset

Koska tämä opinnäytetyö keskittyy asunnottomien vankien ja heidän asumisensa kanssa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiin, olisi opinnäytetyön tekijän mielestä kiinnostavaa tarkastella myös vankien omia näkemyksiä asuttamisesta, asumisesta ja asumisen onnistumisesta. Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehelyksessä tulee esille, että monella vapautuvalla vangilla

on suuri kynnys lähteä vankilasta suoraan toiseen laitokseen asumaan. Näiden syiden selvittäminen suoraan vapautumassa olevilta vangeilta itseltään toisi uudenlaista näkökulmaa asuttamisprosesseista alan ammattilaisten näkökulmien rinnalle.

Lisäksi työelämän yhteistyökumppaneilta tuli toive myös yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden asunnottomuuden, asuttamisen ja asumisen tutkimisesta. Tässä opinnäytetyössä on tarkasteltu pitkälti vain vankeusrangaistusta suorittavien tai suorittaneiden asumisen haasteita ja mielekästä olisikin nähdä, millaisia haasteita yhdyskuntaseuraamusasiakkaat kohtaavat elämässään ja erityisesti asunnottomuudessa.

Osa sähköisen kyselylomakkeen pilotoijista ja vastaajista toivoi lisäksi, että erilaisia asuttamisen ja asumisen käytäntöjä tarkasteltaisiin myös syvällisemmin paikallisella tasolla. Esimerkiksi Turussa toimivalle TVAT-verkostolle, joka toimii VAT-verkoston paikallisena jatkeena, toivottiin toteutettavan kyselyä yhteistyöstä sekä asuttamisen mallien kehittämisestä.

Lähteet

Painetut lähteet

Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Oppikirja 1/2012. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Bonta, J. & Wormith, S. Editors: McIvor, G. & Raynor, P. 2007. *Developments in Social Work with Offenders*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Granfelt, R. 2014. Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Julkaisussa Linderborg, H., Suonio, M. & Lassila, T. (toim.) 2014. *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamusalan julkaisuja 1/2014. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Granfelt, R. 2007. Vankilasta vapauteen, kotiin, yhteiskuntaan. Teoksessa Granfelt, R., Sepälä, U. & Sunikka, S. *Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen*. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 13. Yliopistopaino.

Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki: Edita Prima Oy.

Heikkinen-Peltonen, R., Innamaa, M. & Virta, M. 2010. *Mieli ja terveys*. Helsinki: Edita Prima.

Kainulainen, H. 2009. Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 245. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kananen, J. 2015. *Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitat opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Suomen Yliopistopaino Oy.

Karsikas, V. 2014. Polku vapauteen - psykososiaalisen työn kehittyminen ja rooli vankeinhoidon yhteiskunnallisessa tehtävässä. Julkaisussa Linderborg, H., Suonio, M. & Lassila, T. (toim.) 2014. *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamusalan julkaisuja 1/2014. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Laine, M. 2014. *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. 1/2014. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Laine, M. 1988. Rosvosta kunnan kansalaiseksi? Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja. 4/1988. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Lehtonen, L. & Salonen, J. 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Suomen ympäristö 3/2008. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki: Edita Prima Oy.

Melander, S. 2015. Rikosoikeuden peruskysymyksiä. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki: Unigrafia Oy.

Obstbaum-Federley, Y. 2017. *From the social sector to selective individualized prison practices? A study on substance abuse among prisoners and its treatment*. University of Helsinki. Department of Social Research. Research Report 2/2017. Helsinki: Unigrafia.

Piirainen, T. 1993. *Vuokra-asuminen ja sosiaaliset ongelmat*. Stakes Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 24. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pyyyvaara, U. & Timonen, A. 2012. *Katu: Asunnottomat kertovat*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Ryynänen, H. 2010. *Seinien takana paljon työtä - Selvitys vankilasta vapautuvien vaikeasti asutettavien tukimahdollisuuksista*. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2010.

Suonio, M. 2014. Sosiaalityö ja penologia. Sosiaalityö rangaistusteoreettisessa ajattelussa. Julkaisussa Linderborg, H., Suonio, M. & Lassila, T. (toim.) 2014. Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamusalan julkaisuja 1/2014. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Taipale, I. 1982. Asunnottomuus ja alkoholi. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuodelta 1937-1977. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 32. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino.

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Nelson Mandela-säännöt. 2017. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki: Erweko Oy.

Sähköiset lähteet

A-klinikkasäätiö. 2016. Psykososiaaliset vaikeudet jäävät usein piiloon päihde- ja mielenterveysongelmien hoidossa - uusi julkaisu ja menetelmä. Viitattu 31.12.2016.
<http://www.a-klinikka.fi/arkisto/psykososiaaliset-vaikeudet-jaavat-usein-piiloon-paihde-ja-mielenterveysongelmien-hoidossa>

ARA-asuntokannan ohjaus ja valvonta. 2013. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 9.4.2017.
http://www.ara.fi/fi-FI/Ohjaus_ja_valvonta/ARAasuntokannan_ohjaus_ja_valvonta

ARA-vuokra-asunnot. 2013. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 9.4.2017.
http://www.ara.fi/fi-FI/Ohjaus_ja_valvonta/ARAasuntokannan_ohjaus_ja_valvonta/ARAvuokraasunnot

Asukasvalinta ARA-vuokra- ja osaomistusasuntoihin. 2017. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 2.4.2017.
<http://www.ara.fi/asukasvalinta>

Asuminen. 2016. Ympäristöministeriö. Viitattu 2.1.2017.
<http://www.ym.fi/fi-FI/Asuminen>

Asunnottomat 2015. 2016. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Selvitys 1/2016. Viitattu 21.1.2017.
<http://www.ara.fi/download/noname/{C003A167-BBC7-4282-A2A0-3F0061B9F6E9}/116308>

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016-2019. 2016. Ympäristöministeriö. Valtioneuvoston periaatepäätös 9.2.2016. Viitattu 21.2.2017.
<http://www.ym.fi/download/noname/%7B24462C90-35CA-4952-B390-C8C66D99FAD1%7D/119235>

Asunnottomuus. 2016. Infopankki.fi. Viitattu 2.1.2017.
<http://www.infopankki.fi/fi/elama-suomessa/asuminen/asunnottomuus>

Asunnottomuustyöryhmä. Loppuraportti. 2013. Helsingin kaupunki. Viitattu 2.1.2017.
<http://www.hel.fi/static/kanslia/Julkaisut/Kotikaupunkina-Helsinki/Asunnottomuustr-loppuraportti-2013.pdf>

Asunto ensin -malli. Asunto ensin. Viitattu 2.1.2017.
<http://asuntoensin.fi/tietoa/asunto-ensin/>

Asuntopolitiikka EU:n jäsenvaltioissa. 1996. Yhteenveto. European Parliament 12/1996. Viitattu 3.4.2017.
http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/soci/w14/summary_fi.htm
 Danielsson, P. 2017. Vankien rangaistusajan suunnitelmassa puutteita. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 16.5.2017.

<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/vankien-rangaistusajan-suunnitelmissa-puuteita#.WQ7vDmdQL0I.twitter>

Ehdonalaisen vapauden valvonta. 2016. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 21.2.2017
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/ehdonalainenvapaus.html>

Euroopan parlamentti. 2007. Torstaina täysistunnossa: parempaa asumista ja aluepolitiikan innovaatioita. Viitattu 3.4.2017.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20070507STO06338&format=XML&language=FI>

Fredriksson, P. & Karppinen, J. 2016. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012-2015 PAAVO 2. Loppuraportti. Ympäristöministeriö. Viitattu 21.2.2017.
http://asuntoensin.fi/assets/files/2016/09/Paavo_2_loppuraportti.pdf

Granfelt, R. 2015. Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiön julkaisuja 2015. Y-Säätiö. Viitattu 22.2.2017.
http://www.ysaatio.fi/wp-content/uploads/2015/11/asumissosiaalinen_ty_o_julkaisu_web.pdf

Granfelt, R. 2005. Vapautuvien vankien tuettu asuminen. Julkaisussa Hynynen, R. (toim.) 2005. Asuntoja ja tukea asunnottomille - Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriö. Helsinki. Viitattu 22.2.2017.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40671/SY_745.pdf?sequence=1

Haapanen, J. 2015. Sosiaalityötä marginaalissa - vankisosiaalityön ulottuvuudet sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Sosiaalityön pro gradu - tutkielma. Tampereen yliopisto. Viitattu 12.2.2017.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98401/GRADU-1452509475.pdf?sequence=1>

Helsingin Diakonissalaitos. Tuettu asuminen. Viitattu 27.11.2016.
<https://www.hdl.fi/fi/palvelut/asumispalvelut/547-tuettu-asuminen>

Historia. Asunto ensin. Viitattu 21.2.2017.
<http://asuntoensin.fi/ohjelma/historia/>

Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. 2013. Toim. Niemelä, M. & Saari, J. Kelan tutkimusosasto. Teemakirja 10. Tampere: Juvenes Print. Viitattu 29.1.2017.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40230/Huono-osaisten_hyvinvointi.pdf

Hynynen, R. (toim.) 2005. Asuntoja ja tukea asunnottomille - Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriö. Helsinki. Viitattu 27.11.2016.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40671/SY_745.pdf?sequence=1

Kaakinen, J. 2012. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008-2011. Loppuraportti. Ympäristöhallinto. Viitattu 21.2.2017.
http://asuntoensin.fi/assets/files/2016/08/PAAVO_I_loppuraportti_J_Kaakinen_2012.pdf

Kostiainen, R. 2017. Vapautuvan saama tuki vaihtelee. Haaste - Asiantuntevasti rikoksentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta. Viitattu 4.3.2017.
<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12017/vapautuvansaamatukivaihtelee.html>

Kriminaalihuollon tukisäätiö. Tausta ja tarve. Viitattu 27.11.2016.
http://www.krits.fi/fin/palvelut/tukiasumispalvelut/tausta_ja_tarve/

Laki asunto-olojen kehittämisestä. 29.11.1985/919. Finlex. Viitattu 21.1.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1985/19850919>

Lapintie, A. 2013. Monialainen asiakasyhteistyöryhmä tukee rikosseuraamusasiakkaita Joensuuissa. Portti vapauteen. Viitattu 17.5.2017.
http://www.porttivapauteen.fi/ammattilaiset/hyvät_toimintatavat/ita-suomen_alue/monialainen_asiakasyhteistyoryhma_tukee_ri-kosseuraamusasiakkaita_joensuussa

Leppo, A. 2016. Toimivat yhteistyömallit vapautuvien asunnottomuuden ennaltaehkäisyssä ja vähentämisessä. VAT-yhteistyöpäivät Rovaniemellä 30.11.2016. Viitattu 17.5.2017.
http://www.porttivapauteen.fi/filebank/1366-toimivat_yhteistyomallit__rova-niemi__Leppo.pdf

Lessons from Finland: helping homeless people starts with giving them home. 2016. The Guardian. Viitattu 23.2.2017.
<https://www.theguardian.com/housing-network/2016/sep/14/lessons-from-finland-helping-homeless-housing-model-homes>

Liimatainen, A., Mäkipää, L., Rantala, K. & Tyni, S. 2017. Porkkanaa ja keppiä. Rangaistusajan suunnitelmat osana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Tutkimuksia 1/2017. Helsinki: Unigrafia. Viitattu 16.5.2017.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/182418/Tutkimuksia_1_Anu_Liimatainen_ym_2017_web.pdf?sequence=5

Mäki, J. 2016. Identiteettimuutokset ja aika: Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Julkaisussa Kannasoja, S., Kuronen, M. & Poikolainen, T. (toim.) 2016. Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön aika. Talentia-lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Viitattu 12.2.2017.
<http://talentia.e-julkaisu.com/2016/docs/tutkivasosiaalityo2016.pdf>

Nimi ovesa-hanke. Asunto ensin. Viitattu 21.2.2017.
<http://asuntoensin.fi/ohjelma/historia/nimi-ovessa-hanke/>

PAAVO Verkostokehittäjä-hanke. Asunto ensin. Viitattu 21.2.2017.
<http://asuntoensin.fi/ohjelma/historia/paavo-verkostokehittajat-hanke/>

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen 2012-2015. 2011. Valtioneuvosto. Valtioneuvoston periaatepäätös pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishohjelmaksi vuosille 2012-2015. Viitattu 5.4.2017.
<http://valtioneuvosto.fi/paatokset/periaatepaatokset>

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishohjelma 2008-2011. 2012. Juha Kaakinen. Ympäristöhallinto. Viitattu 21.1.2017.
http://asuntoensin.fi/assets/files/2016/08/PAAVO_I_loppuraportti_J_Kaakinen_2012.pdf

Puolistrukturoitu haastattelu. Virsta - Virtual Statistics. Viitattu 4.12.2016.
<https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/02/>

Päihdekuntoutujien tuettu asuminen. Turku. Viitattu 2.1.2017.
<http://www.turku.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/terveyspalvelut/mielenterveys-ja-paihdepalvelut/paihdepalvelut-4>

Päihdeohjelmat. 2015. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 31.12.2016.
<http://www.kriminaalihuolto.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihdeetyo/paihdeohjelmat.html>

Rikoslaki. 19.12.1889/39. Finlex. Viitattu 2.1.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2016. 2016. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2016. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 21.3.2017.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/YQ5ZDg1GZ/2016-02_Rikosseuraamusasiakkaat_1.5.2016.pdf

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Viitattu 4.12.2016.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

Sisällönanalyysi. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Viitattu 1.5.2017.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

Sosiaalihuoltolaki. 1301/2014. Finlex. Viitattu 21.1.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp528480>

Suomen perustuslaki. 11.6.1999/731. Finlex. Viitattu 21.1.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P19>

Tamminen, E. 2010. Päähteet, mielenterveys ja vankeus. Portti vapauteen. Viitattu 29.1.2017.
http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2487/paihteet_mielenterveys_ja_vankeus

Tavanomaisessa ympäristössä asuminen auttaa rikoskierteestä irtautumisessa. 2017. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 23.2.2017.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/Tiedotteetjauutiset2017/02/tavanomaisessaymparistossaasuminenauttaarikoskierteestairtautumisessa.html>

Tietoa asunnottomuudesta. Asunto ensin. Viitattu 21.1.2017.
<http://asuntoensin.fi/tietoa/>

Toukola, E. 2010. Vapautuva vanki sosiaalipalvelujen asiakkaana. Portti vapauteen. Viitattu 27.11.2016.
http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2511/vapautuva_vanki_sosiaalipalvelujen_asiakkaana

Triangulaatio. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Viitattu 1.5.2017.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_4.html

Turun vankila. Portti vapauteen. Viitattu 31.12.2016.
http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/tapajaan_opas/turun_vankila

Valle, E. 2014. "Nyt on pöytä tyhjennetty ja kasataan uutta korttitaloa" - Vankeusrangaistuksen suorittaneiden miesten tarina yhteiskuntaan integroitumisesta. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Viitattu 27.11.2016.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95146/GRADU-1396351418.pdf?sequence=1>

Vankeuslaki 23.9.2005/767. Finlex. Viitattu 27.11.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita. 2017. Obstbaum-Federley, Y. Haaste - Asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta. Viitattu 4.3.2017.
<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12017/vankienpaihdeongelmiinpuuttumisessamoniahasteita.html>

Vapautuvien asumisen tuen verkosto (VAT-verkosto). Portti vapauteen. Viitattu 4.12.2016.
http://www.porttivapauteen.fi/ammattilaiset/verkostot/vapautuvien_asumisen_tuen_verkosto

Varsinais-Suomen Sininauha ry. 2016. Vastuullisesti Vapauteen. Tietoa. Viitattu 2.1.2017.

<https://vssininauha.wordpress.com/category/vastuullisesti-vapauteen/tietoa-vastuullisesti-vapauteen/>

Varsinais-Suomen Sininauha ry: Tavoitteet. 2015. Varsinais-Suomen Sininauha ry. Viitattu 5.2.2017.

<https://vssininauha.wordpress.com/category/tavoitteet/>

VAT-verkoston jäsenet ja tapaamiset. Portti vapauteen. Viitattu 14.4.2017.

http://www.porttivapauteen.fi/ammattilaiset/verkostot/vapautuvien_asumisen_tuen_verkosto/verkoston_jasenet_ja_tapaamiset

Vertaistuki ja auttavat puhelimet. Portti vapauteen. Viitattu 31.12.2016.

http://www.porttivapauteen.fi/ammattilaiset/palvelutarjotin/palvelutarjotin_helsinki/vertaistuki_ja_auttavat_puhelimet

Yhdessä tukien - osaamista jakaen 2016-2017. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 28.3.2017.

http://www.krits.fi/fin/hankkeet/yhdessa_tukien_-osaamista_jakaen/

Kuviot

Kuvio 1 Asuttamisen mallit.....	54
Kuvio 2 Asuntotilanteen ja tukitoimien kartoitus	56
Kuvio 3 Yhteistyö eri toimijoiden kanssa	57
Kuvio 4 Asumisen haasteisiin vastaaminen	59
Kuvio 5 Asumiseen liittyvien tekijöiden kehittyminen	60
Kuvio 6 Vapautumisen jälkeinen asumismuoto	61
Kuvio 7 Asuttamisen järjestys	62
Kuvio 8 Kohtuuhintaiset vuokra-asunnot.....	63
Kuvio 9 Erityiset asumispalvelut	63
Kuvio 10 Asumisen tukipalvelujen kilpailutus.....	65
Kuvio 11 Asuntojen määrä asuttamistoiminnan piirissä	66
Kuvio 12 Asunnottomien vankien asutus vuositasonalla.....	66
Kuvio 13 Kotiin vietävän tuen merkitys	67
Kuvio 14 Muut kuin asumiseen liittyvät tuen tarpeet	69
Kuvio 15 Asumisen tueksi järjestettävä toiminta	70
Kuvio 16 Asumisen tueksi päihdepalveluihin ohjaaminen.....	72
Kuvio 17 Asumisen tueksi mielenterveyspalveluihin ohjaaminen	72
Kuvio 18 Asumisen tueksi järjestetyt vapaa-ajan harrasteet	73
Kuvio 19 Asumisen tueksi järjestetty vertaistukitoiminta	73

Liitteet

Liite 1 Opinnäytetyösopimus.....	95
Liite 2 Tutkimuslupa.....	97
Liite 3 Kyselylomake	99
Liite 4 Saatesanat kyselyyn osallistumisesta	105

Liite 1 Opinnäytetyösopimus

SOPIMUS OPINNÄYTETYÖSTÄ

1. SOPIJAPUOLET JA YHTEYSTIEDOT

1.1 Opinnäytetyön tekijä(t) ja yhteystiedot

Lampainen Marta, puhelinnumero

1.2 Työelämän yhteyshenkilö ja yhteystiedot

Varsinais-Suomen Sininauha ry:n toiminnanjohtaja

2. OPINNÄYTETYÖ

2.1 Opinnäytetyön aihe ja tarkoitus ja jos on osa laajempaa hanketta, yhteys sen tavoitteisiin.

”Laitoksesta laitokseen vai suoraan himaan” - Vapautuvien vankien hallittu asuttamisprosessi.

Tarkoituksena on tutkia, miten eri kunnat vastaanottavat asunnottomana vapautuvan vangin ja millaisia erilaisia polkuja vapautuville vangeille on järjestetty ja mitä eri ratkaisuja tukitoimien ja asumisen haasteisiin on löydetty ja kehitetty.

2.2 Opinnäytetyön toteutustapa

Aineisto kerätään VAT-verkostolta (Vapautuvien asumisen tuen verkosto) sähköisellä kyselylomakkeella, jolla kartoitetaan miten eri kunnat ovat ratkaisseet vapautuvien vankien asumisen ja tukitoimien kysymyksiä.

2.3 Alustava aikataulu

Opinnäytetyön tekoon varataan alustavasti noin puoli vuotta eli sen tekemiseen on varattu aikaa tammikuusta 2017 kesäkuuhun 2017.

2.4 Miten tuloksia tullaan hyödyntämään

Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti Vapauteen - projekti toimii nuorten vapautuvien vankien asumisen kanssa. Muiden kuntien asumisen ja tukitoimien ratkaisuja tullaan mahdollisesti hyödyntämään Turkuun luotavien palvelujen luomisessa ja kehityksessä. Vastuullisesti Vapauteen - projekti pyrkii

luomaan, kehittämään ja vakinaistamaan Turussa nuorten vapautuvien vankien polkuja ja opinnäytetyön aineistoa tullaan hyödyntämään toiminnan luomisessa ja kehityksessä.

Alustava opinnäytetyösuunnitelma liitteenä 1.

3. TYÖELÄMÄN YHTEYSHENKILÖN ROOLI OPINNÄYTETYÖSSÄ

(Esim. tausta-aineistojen, tilojen ja materiaalien käyttö, avustaminen haastateltavien hankinnassa, osallistuminen opinnäytetyön ohjaamiseen, arviointiin jne.)

Varsinais-Suomen Sininauha ry toimii työnantajani ja minulla on mahdollisuus käyttää olemassa olevaa materiaalia ja tietoa hyödyksi opinnäytetyön tekemisessä. Opinnäytetyötä on kuitenkin tarkoitus tehdä pääasiassa työajan ulkopuolella.

4. OPISKELIJAN VASTUUT

4.1 *Sitoudun toimimaan tutkimus- ja ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Sitoudun pitämään luottamuksellisena tiedonhankinnan yhteydessä saamani yksityishenkilöitä koskevat tiedot ja sellaiset asiakirjat ja aineistot, jotka pitää niiden luonteen ja niihin liittyvän ilmeisen salassapitointressin vuoksi ymmärtää luottamuksellisiksi.*

4.2 Opiskelijan muut vastuut

5. MUUTA MAHDOLLISTA SOVITTAVAA

Tätä sopimusta on tehty kaksi samanlaista kappaletta, yksi kummallekin sopijapuolelle.

Turku 20.6.2017

Paikka ja päiväys

Osapuolten allekirjoitukset

Liite 2 Tutkimuslupa

1 (2)

Tutkimuslupahakemus

28.2.2017

Opinnäytetyön tekijä:

Marta Lampainen
marta.lampainen@student.laurea.fi

Koulutusohjelma/korkeakoulu/ylilopisto:

Sosionomikoulutus, rikosseuraamusala
Laurea-ammattikorkeakoulu

Toimipiste:

Tikkurilan yksikkö

Opinnäytetyön ohjaaja:

Opinnäytetyön nimi:

"Laitoksest laitokseen vai suoraan himaan" Vapautuvien vankien hallittu asuttamisprosessi

Opinnäytetyön tavoitteet/tutkimusongelma:

Tutkimusongelmia ovat

- Millaisia asuttamisen malleja vankilasta ehdonalaiseen vapauteen vapautuville asunnottomille vangeille on luotu eri paikkakunnilla?
- Millaiseen asumismuotoon vankilasta ehdonalaiseen vapautuvat asunnottomat vangit useimmiten vapautuvat?
- Miten asunnottomia vankeja tuetaan vapautumisen jälkeisessä asumisessa eri paikkakunnilla?

Tavoitteena on saada tietoja asunnottomana vankilasta ehdonalaiseen vapauteen vapautuvien vankien asuttamisen eri malleista ja poluista Suomessa eri paikkakunnilla. Lisäksi asumisen onnistumisen ja jatkumisen näkökulmasta tavoitteena on myös kartoittaa, miten asumisen onnistumisessa tuetaan.

Tavoitteena on, että opinnäytetyö palvelee työelämän yhteistyökumppanien (Varsinais-Suomen Sininauha ry ja Vapautuvien asumisen tuen verkosto VAT) erilaisia projekteja ja hankkeita. Tavoitteena on, että eri projektit ja hankkeet voisivat hyödyntää muiden kaupunkien malleista ja palveluista saatua tietoa omassa toiminnassaan Turussa ja muissa kaupungeissa. Erityisesti opinnäytetyön on tarkoitus palvella Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti Vapauteen - projektia, jonka työn yhtenä osa-alueena on alle 30-vuotiaiden Turkuun vapautuvien miesvankien asumiseen liittyvät asiat. VAT-verkoston ja Yhdessä tukien - osaamista jakaen-hankkeen on myös mahdollista hyödyntää työssään opinnäytetyöstä saatavaa aineistoa.

Opinnäytetyössä tarvittavien tietojen / aineistojen määrittely:

Tietoja kerätään VAT-verkoston jäsenjärjestöiltä eli ammatillisilta. VAT-verkoston jäsenjärjestöiltä kerätään kyselyssä tietoa asunnottomien vankien asuttamisen eri malleista ja poluista sekä asumisen tukitoimista. Tietoja ei kerätä yksittäisistä henkilöistä tai yksittäisten vankien asuttamisen poluista, vaan paikkakuntien yleisistä käytännöistä ja toimintatavoista.

2 (2)

Tutkimuslupahakemus

28.2.2017

Tieto kerätään sähköisen kyselylomakkeen muodossa ja kutsu sähköiseen kyselyyn vastaamiselle lähetetään sähköpostitse VAT-verkoston jäsenjärjestöille, joita on yhteensä 13 eri puolilla Suomea. Tätä varten tarvitaan VAT-verkoston koordinaattorilta jäsenien sähköpostilista.

Kyselyn saatteessa kerrotaan vastaajille, minkälaisesta tutkimuksesta on kysymys ja miten kerättyjä tietoja käytetään. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista. Tutkimusaineisto suojataan ja säilytetään turvassa niin, että vain tutkijalla ja VAT-verkoston sihteerillä, puheenjohtajalla ja varapuheenjohtajalla on pääsy aineistoon.

Tiedoista saadut tulokset raportoidaan opinnäytetyön tuloksissa yleisessä osuudessa sekä paikkakuntakohtaisissa osuuksissa. VAT-verkosto ja Yhdessä tukien, osaamista jakaen -hanke voivat myös käyttää kyselyn vastauksia omassa raportoinnissaan.

Alustava aikataulu:

Opinnäytetyön tekoon on tarkoitus varata alustavasti noin puoli vuotta eli sen tekemiseen on varattu aikaa tammikuusta 2017 kesäkuuhun 2017.

Opinnäytetyön aiheanalyysin / suunnitelman palautus 3.1.2017 mennessä. Tämän jälkeen opinnäytetyön koordinaattori nimeää opinnäytetyön ohjaajan.

Opinnäytetyön suunnitelman esitys tammikuun tai helmikuun 2017 aikana sen jälkeen, kun nimetyn opinnäytetyön ohjaajan kanssa on käyty sisältöä ja kehitettäviä osa-alueita läpi.

Tarvittavien tutkimuslupien hankkiminen tammikuun tai helmikuun 2017 aikana.

Aineiston keruu helmikuun ja maaliskuun 2017 aikana. Aineiston keruuseen varataan enimmillään kuukausi.

Aineiston analysointi ja tuloksien raportointi maaliskuun ja huhtikuun 2017 aikana.

Ilmoitus opinnäytetyön jättämisestä omalle ohjaajalle 28.4.2017 mennessä. Seminaariversion jättö 5.5.2017 mennessä. Arvioivan seminaarin suosituspäivä tällä hetkellä 12.5.2017. Lopullisen työn jättö 19.5.2017 mennessä. Valmistuminen 16.6.2017 mennessä.

Liitteet:

Tutkimussuunnitelma sekä sähköisen kyselylomakkeen kysymykset toimitetaan VAT-verkoston projektkoordinaattorille sähköpostitse.

Olen myöntänyt tutkimusluvan opinnäytetyölle.

28.2.17 Helsinki

Maarit Suomek

Aika ja paikka

Allekirjoitus ja nimenselvitys

Liite 3 Kyselylomake

KYSELYLOMAKKEEN RUNKO

Kysely on tarkoitettu VAT-verkoston jäsenyhdistyksille eli niille henkilöille, jotka työssään kohtaavat vapautuvia vankeja sekä heidän asumiseensa liittyviä tekijöitä. **Kyselylomakkeessa esitetyt kysymykset koskevat sen paikkakunnan tilannetta, jossa työskentelet.** Vastaaminen on täysin vapaaehtoista ja vastaamisen voi myös keskeyttää. Kyselylomakkeista saatu tieto käsitellään luottamuksellisesti ja yksittäisten vastaajien nimettömyys taataan kaikissa tutkimuksen vaiheissa ja tuloksien raportoinnissa. Saadut tulokset raportoidaan opinnäytetyössä yleisesti sekä paikkakuntaakohtaisesti, eikä yksittäisten vastaajien nimeä tuoda julki.

Kyselyllä kerätään tietoa vankilasta asunnottomana vapautuvista vangeista eli niistä vankeusrangaistuksen suorittaneista vangeista, jotka vapautuvat ehdonalaiseen vapauteen joko valvonnalla tai ilman. Valvonnalla tarkoitetaan tilannetta, jossa vanki määrätään tietyin edellytyksin valvontaan, jonka järjestämisestä ja toteutuksesta vastaa Rikosseuraamuslaitos.

TAUSTAKYSYMYKSET

1. Millä paikkakunnalla työskentelet?

Helsinki

Espoo

Vantaa

Turku

Rauma

Tampere

Jyväskylä

Joensuu

Kuopio

Muu, mikä?

ASUTTAMISEN MALLIT ASUNNOTTOMILLE VANGEILLE

2. Onko asunnottomana vapautuville vangeille luotu asuttamisen malleja? Asuttamisen malleilla tarkoitetaan niitä ratkaisuja, joita erityisesti asunnottomien vankien kohdalla on tehty asunnottomuuden katkaisemiseksi sekä asumisen järjestämiseksi.

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

- a. Jos vastasit edelliseen kyllä, millaisia asuttamisen malleja on kehitetty ja ovatko ne mielestäsi toimivia?
- b. Jos vastasit ei, millaisia malleja tulisi kehittää?

3. Missä vaiheessa ennen vapautumista asunnottomien vankien asuntotilanteen ja tuki-toimien kartoitus keskimäärin aloitetaan?

1 vuosi ennen

½ vuotta ennen

3 kuukautta ennen

1 kuukausi ennen

En osaa sanoa

4. Toimiiko yhteistyö eri toimijoiden kanssa erityisesti vankien asuttamisen ja asumisen näkökulmasta vapautumisvaiheessa?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

- a. Jos vastasit edelliseen kyllä, miten yhteistyö eri toimijoiden välillä on toteutettu?
- b. Jos vastasit ei, mitä kehitettävää eri toimijoiden välisessä yhteistyössä olisi?

5. Onko asunnottomana vapautuvien vankien asumisen haasteisiin pystytty vastaamaan?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

- a. Jos vastasit edelliseen kyllä, miten haasteisiin on vastattu?
- b. Jos vastasit ei, millaisia haasteita kohtaatte asunnottomien vankien asumiseen liittyen?

6. Ovatko asunnottomien vankien asumiseen liittyvät tekijät, kuten asunnon saanti, asuttaminen sekä asumisen onnistuminen, kehittyneet mielestäsi viimeisen viiden (5) vuoden aikana?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

- a. Jos vastasit edelliseen kyllä, mitkä asiat ovat vaikuttaneet kehitykseen myönteisellä tavalla?
- b. Jos vastasit ei, mikä on ollut kehityksen esteenä?

ASUMISMUODOT ASUNNOTTOMILLE VANGEILLE

7. Mihin asunnottomana vankilasta vapautuvat vangit näkemyksesi mukaan useimmiten vapautuvat? Voit valita useamman vaihtoehdon.

Itsenäiseen vuokra-asuntoon

Tukiasuntoon

Päihdekuntoutukseen

Asumispalveluun

Asunnottomien ensisuojaan tai yömajaan

Joku muu, mikä?

En osaa sanoa

8. Onko asumisen onnistumisen, eli asumisen jatkumisen ja asunnon säilyttämisen, kannalta merkitystä sillä, asutetaanko asunnoton vanki vasta päihdekuntoutuksen tai asumispalvelun jälkeen itsenäiseen vuokra-asumiseen?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

9. Löytyykö työskentelypaikkakunnaltasi kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja asunnottomille vangeille?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

10. Löytyykö työskentelypaikkakunnaltasi erityisiä asumispalveluja, jotka on suunnattu vankilasta vapautuville?

Kyllä
Ei
En osaa sanoa

a. Jos kyllä, millaisia asumispalveluja erityisesti vapautuville vangeille löytyy?

11. Kilpailutetaanko asunnottomien vankien asumisen tukipalveluja?

Kyllä
Ei
En osaa sanoa

a. Jos vastasit edelliseen kyllä, millainen asuttamisen kilpailutusmalli on käytössä ja miten se toimii?

12. Millaisia asumisen tukipalveluja edustamasi järjestö tuottaa asunnottomille vangeille?

13. Kuinka paljon asuntoja on asuttamistoimintanne piirissä?

Ei yhtään
Alle 10
11-20
21-30
31-40
41-50
Yli 50

14. Kuinka monta asunnontonta vankia asutatte vuositasolla?

Ei yhtään
Alle 10
11-20
21-30
31-40
41-50
Yli 50

15. Näetkö kotiin vietävän tuen tai muut asumista turvaavat toimet merkityksellisinä pu-
huttaessa asunnottoman vangin asuttamisesta?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

16. Miten vankilasta vapautumisen jälkeisen asumisen onnistumisessa, eli asumisen jatku-
misessa ja asunnon säilyttämisessä, tuetaan?

17. Mitkä ovat näkemyksesi mukaan tärkeitä tekijöitä asumisen onnistumista arvioitaessa?

18. Otetaanko asunnottomana vapautuvan vangin muita kuin asumiseen liittyviä tuen tar-
peita huomioon?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

a. Jos vastasit edelliseen kyllä, miten asunnottomana vapautuvan vangin tuen
tarpeita otetaan huomioon?

b. Jos vastasit ei, miten tuen tarpeiden kartoitusta tulisi kehittää?

19. Pyritäänkö vapautuville vangeille järjestämään asumisen tueksi esimerkiksi työtä tai
koulutusta? Voit valita useamman vaihtoehdon.

Työtä

Koulutusta

Kuntouttavaa työtoimintaa

Jotain muuta, mitä?

En osaa sanoa

a. Minkälaiselle työ- tai koulutustoiminnalle arvioisit olevan erityistä tarvetta?

20. Ohjataan-ko vapautuvia vankeja päihdepalvelujen piiriin asumisen tueksi?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

21. Ohjataanko vapautuvia vankeja mielenterveyspalvelujen piiriin asumisen tueksi?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

22. Onko vapautuville vangeille järjestetty rikoksettomia ja päihteettömiä vapaa-ajan harrasteita asumisen tueksi?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

23. Onko vapautuville vangeille järjestetty rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä ylläpitävää vertaistukitoimintaa asumisen tueksi?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

KIITOS AJASTASI JA VASTAUKSISTASI!

Liite 4 Saatesanat kyselyyn osallistumisesta

Tervetuloa osallistumaan asunnottomien vankien asuttamiseen ja asumiseen liittyvään tutkimukseen!

Opiskelen Laurea-ammattikorkeakoulussa rikosseuraamusalan sosionomiksi ja teen opinnäytetyötä asunnottomista vangeista ja heidän asuttamisestaan. Opinnäytetyön nimi on ”Laitoksesta laitokseen vai suoraan himaan - Vapautuvien vankien hallittu asuttamisprosessi”. Opinnäytetyön työelämän yhteistyökumppaneita ovat Varsinais-Suomen Sininauha ry sekä Vapautuvien asumisen tuen verkosto eli VAT-verkosto. Tutkimuslupa on myönnetty Kriminaalihuollon tukisäätiöltä. Sähköinen kysely alkaa 22.3.2017 ja päättyy 5.4.2017. Kyselyn tekeminen kestää noin 15-20 minuuttia.

Kysely on tarkoitettu VAT-verkoston jäsenyhdistyksille eli niille henkilöille, jotka työssään kohtaavat vapautuvia vankeja sekä heidän asumiseensa liittyviä tekijöitä. Kyselylomakkeessa esitetyt kysymykset koskevat sen paikkakunnan tilannetta, jossa työskentelet. Vastaaminen on täysin vapaaehtoista ja vastaamisen voi myös keskeyttää. Kyselylomakkeista saatu tieto käsitellään luottamuksellisesti ja yksittäisten vastaajien nimettömyys taataan kaikissa tutkimuksen vaiheissa ja tuloksien raportoinnissa. Saadut tulokset raportoidaan opinnäytetyössä yleisesti sekä paikkakuntaakohtaisesti, eikä yksittäisten vastaajien nimeä tuoda julki.

Linkki sähköiseen kyselylomakkeeseen:

<https://elomake3.laurea.fi/lomakkeet/13822/lomake.html>

Ystävällisin terveisin Marta Lampainen

marta.lampainen@student.laurea.fi